

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΜΕ ΘΕΜΑ
«Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΘΙΓΓΑΝΩΝ»

Εισηγητής: Σ. Μαυρίδης

Φοιτήτριες: Ε. Αγγελίδου
Π. Παπαδοπούλου

ΣΙΝΔΟΣ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Εισαγωγή.....	4
Ιστορικά.....	5
Μεγάλες μεταναστεύσεις.....	10
Το όνομα των Ρομά.....	11
Όνόματα που χρησιμοποιούν οι Ρομά μεταξύ τους.....	12
Πληθυσμός.....	13
Οι Ρομά της Ελλάδας και η γλώσσα τους.....	15
• Φωνητική.....	15
• Φωνολογία.....	17
• Μορφολογία.....	17
• Το άρθρο.....	18
• Το ουσιαστικό.....	18
• Το επίθετο.....	18
• Τα αριθμητικά.....	19
• Οι αντωνυμίες.....	19
• Το ρήμα.....	20
• Η μετοχή.....	22
• Το επίρρημα.....	22
• Σύνταξη.....	22
• Λεξιλόγιο.....	24
• Κείμενο.....	25
Η θρησκεία των Ρομά.....	26
Πολιτισμός.....	27
Η σημαντικότερη γιορτή των Ρομά.....	27
Ήθη και έθιμα των Ρομά.....	28
Θύματα διακρίσεων.....	29
Κυριότερες στην Ελλάδα φυλές.....	30
Κυριότερα οικογενειακά επώνυμα.....	30
Διάσημοι Ρομά.....	31

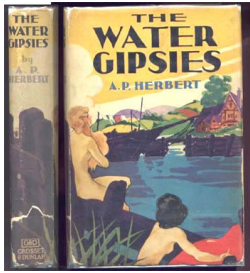
Η κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα.....	32
• Γενικά.....	32
• Το κοινωνικό πρόβλημα	33
• Το οικιστικό πρόβλημα.....	36
• Η κατάσταση της Υγείας των Τσιγγάνων.....	40
• Το εκπαιδευτικό πρόβλημα	41
• Το πρόβλημα της απασχόλησης.....	45
• Τα αστικοδημοτικά προβλήματα των Τσιγγάνων	47
• Η αντίδραση των τοπικών κοινωνιών.....	48
• Η αστυνομία και τα δικαιώματα των Τσιγγάνων	50
Διαπιστώσεις Αρμόδιων Φορέων.....	53
α. Διεθνής Ένωση Ρομά.....	53
β. Συνήγορος του Πολίτη.....	59
γ. Διεθνείς Οργανισμοί	64
δ. Ελληνικές και Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	79
Τσιγγάνοι μαθητές: στην κοινότητα, στο σχολικό χώρο, στη σχολική τάξη ...	80
Πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κοινότητας των Τσιγγάνων- η θέση της πολιτείας.	83
Τσιγγάνοι μαθητές στο σχολικό χώρο- Πολιτισμικές συγκρούσεις	85
Πολιτισμικές και γνωστικές συγκρούσεις στην τάξη	87
Οι μαθητές σε μαθηματικές δραστηριότητες.....	88
Δάσκαλοι και Τσιγγάνοι μαθητές	92
Οι ενέργειες του Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας	95
Από μικροί στα βάσανα.....	98
Το “προφίλ” των Ελλήνων τσιγγάνων – Έρευνα του Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης “Ευρωεργασιακή” που έγινε με σκοπό να παρουσιαστεί σε συνέδριο που έγινε στη Θεσσαλονίκη με θέμα « Ένταξη Ελλήνων τσιγγάνων σε ενεργητικές μορφές απασχόλησης».	99
Η εκπαίδευση των Ρομά.	101
• Γιατί αποτυχαίνουν οι Ρομά στο σχολείο ; Οι ερμηνείες για τη σχολική αποτυχία των Ρομά	102
• Μύθοι για τη σχολική αποτυχία των Ρομά	104
Η εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά σε διάφορα μέρη της Ελλάδας.....	112

Τα αίτια του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση των Ρομά.	115
α'. η ρατσιστική αδιαφορία των κυβερνήσεων και του κράτους απέναντι στους Ρομά.	115
β'. οι φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις των διοικητικών αρχών και της κοινωνίας κατά των Ρομά.	116
γ'. η καταδίκη στην εργασιακή σκλαβιά των μικρών Ρομά.	118
δ. ο πρώιμος γάμος και ο αναλφαβητισμός των Ρομά γονέων.	119
ε'. οι συνέπειες του αναλφαβητισμού στους Ρομά.	119
Η εκπαιδευτική πρακτική στην Ελλάδα.	121
α'. Γνώση και άγνοια των Εκπαιδευτικών για τους Τσιγγάνους.	124
β'. Το «λειτούργημα» του Εκπαιδευτικού και τα Τσιγγανόπουλα.	126
γ'. Συμπάθειες-Αντιπάθειες των Εκπαιδευτικών προς τους Τσιγγάνους...	128
δ'. Η γνώμη των Εκπαιδευτικών για τα Τσιγγανόπουλα και οι πηγές διαμόρφωσης της.	132
ε'. Οι Εκπαιδευτικοί και ο «Μεταφυσικός κόσμος» των Τσιγγάνων.	133
στ'. Η κοινωνική απόρριψη, οι φόβοι, η προκατάληψη και ο αντιτσιγγανισμός των Εκπαιδευτικών.	134
ζ'. Οι Εκπαιδευτικοί και η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στου «Γύφτους».	138
η'. Η αναγνώριση της αλλαγής «προς το καλύτερο». Η προσωπική (ή μη) δράση των Εκπαιδευτικών.	139
Πίνακες και στοιχεία ερευνών που αφορούν τους Τσιγγάνους και άλλες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού.	141
α. Έρευνα των Φ. Αργυράκη, Κ. Μιχαλά, Δ. Ντούσα, Φ. Παπαϊωάννου, Π. Σπανού.	141
β. Έρευνα της Ευρωδής στην Αθήνα.	141
γ. Έρευνα του Γραφείου Δημοσκοπήσεων «Opinion» στην Ηπειρωτική Ελλάδα, το 1993.	142
Διδασκαλία σε παιδιά Ρομά: Καταγραφή, Αξιολόγηση και προτάσεις από την εμπειρία στο 6 ^ο Δημοτικό Σχολείο Ελευθερίου-Κορδελιού.	143
Επίλογος.	152

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κοινωνική ομάδα της μειονότητας των Τσιγγάνων της Ελλάδας, όπως και οι άλλες ομάδες των Τσιγγάνων της Ευρώπης, κατάγονται από την Β.Δ. Ινδία, το σημερινό Πουτζάμπ όπου και είχαν το όνομα Ρομ. Όνομα με το οποίο όλοι τους θέλουν να αποκαλούνται σήμερα. Ζώντας στο περιθώριο της ινδικής κοινωνίας και αντιμετωπίζοντας την απόρριψη ξεκίνησαν την μετανάστευση τους προς την Μ. Ανατολή, τα Βαλκάνια και την Ευρώπη κατά τον 9^ο αιώνα μ.Χ.

Η παραμονή τους στην Ελλάδα έχει ιστορία αιώνων, με αποτέλεσμα να μη μπορούμε να μιλήσουμε για εθνοτική μειονότητα, εφόσον σχεδόν όλοι οι Ρομά της Ελλάδας διαθέτουν αδιαμφισβήτητη εθνική συνείδηση, ούτε για θρησκευτική, αφού οι περισσότεροι (εκτός από τους μουσουλμάνους Ρομά της Θράκης) είναι Χριστιανοί ορθόδοξοι. Σίγουρα όμως μπορούν να χαρακτηριστούν σαν κοινωνική ομάδα με πολιτισμικές διαφορές (γλώσσα, κοινωνική οργάνωση, έθιμα, κ.τ.λ.)

Όλους αυτούς τους αιώνες κατάφεραν να διατηρήσουν τη γλώσσα τους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ζώντας νομαδικά, κυρίως στις παρυφές των μεγάλων πόλεων, ασκώντας διάφορες οικονομικές δραστηριότητες πάντα στα πλαίσια της δικής τους κοινωνικής οργάνωσης, βάζοντας σαν βασική παράμετρο τη διαρκή μετακίνηση και περιπλάνηση. Γι' αυτό οι παραδοσιακές ασχολίες τους διακρίνονται:

α) σ' αυτές που έχουν σχέση με το εμπόριο (π.χ. παλιατζήδες, κ.α.) και λιγότερο με την παραγωγή (π.χ. σιδεράδες, γανωτές, κ.α.) και

β) σ' αυτές που έχουν σχέση με την ψυχαγωγία και την μεταφυσική (π.χ. μουσικοί, χειρομάντες, κ.α.)

Το ποσοστό των αναλφάβητων Τσιγγάνων πλησιάζει το 80%, ενώ όσον αφορά τις γυναίκες άνω της ηλικίας των 25 και όλων άνω των 50 το ποσοστό φτάνει και 100%.

Οι λόγοι για τους οποίους οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα, παρέμειναν στο παρελθόν μακριά από το σχολείο είναι πολλοί:

- οι συνεχείς μετακινήσεις
- ο αναλφαβητισμός της οικογένειας
- η χαμηλή ιεράρχηση της σχολικής εκπαίδευσης στο σύστημα αξιών της τσιγγάνικης κοινωνίας

- η δυνατότητα μετάδοσης γνώσεων και αξιών μέσα στην κοινότητα.
- τα ενδιαφέροντα των παιδιών που είναι πιο κοντά στην κοινωνική, οικογενειακή και επαγγελματική ζωή, παρά στα στενά όρια της σχολικής μάθησης
- η στέρηση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη που εκτός όλων των άλλων, αφαιρεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση, εφόσον για να πάει κάποιο παιδί στο σχολείο έπρεπε να έχεις διάφορα πιστοποιητικά, τα οποία οι Τσιγγάνοι δεν είχαν ούτε από την Ελλάδα, ούτε από άλλη χώρα. Το κράτος για 170 χρόνια, τους εκμεταλλεύτηκε εισπράττοντας έμμεσους φόρους, χωρίς να τους παρέχει τίποτα
- τα σχολεία που ιδρύθηκαν μετά την απελευθέρωση της χώρας ήταν δομημένα σύμφωνα με τον ελληνικό πολιτισμό και αφορούσαν όσους μιλούσαν την ελληνική γλώσσα. Οι τσιγγάνοι μιλούσαν την τσιγγάνικη διάλεκτο.

Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε όλο και περισσότερο να αυξάνει η φοίτηση των τσιγγανοπαίδων στα σχολεία ή σε τμήματα αλφαριθμητισμού διαφόρων φορέων, γεγονός που σηματοδοτεί μεγάλες διαφοροποιήσεις στην κοινωνική οργάνωση των τσιγγάνων όπως μόνιμη κατοικία, περιορισμό της παιδικής εργασίας και των οικογενειακών μετακινήσεων για τις εποχιακές εργασίες. Παρόλα αυτά όμως η εκπαιδευτική κατάσταση των τσιγγάνων συνεχίζει να είναι άθλια.

Η φτώχεια και οι κακές συνθήκες διαβίωσης, είναι ένας παράγων εξ αιτίας του οποίου τα τσιγγανόπαιδα δεν μπορούν να έχουν καλή απόδοση στο σχολείο. Οι καταυλισμοί όπου ομάδες τσιγγάνων έχουν εγκατασταθεί μόνιμα, στερούνται ακόμα και τα πλέον απαραίτητα μέσα όπως ηλεκτρικό, αποχέτευση, δρόμους, ακόμα και νερό, ενώ τα περισσότερα οικήματα δεν έχουν ούτε W.C. Τα σχολεία συνήθως βρίσκονται μακριά από τον καταυλισμό αφού αυτός συνήθως βρίσκεται παρανόμως εγκατεστημένος, έξω από την πόλη ή το χωριό.

Πολλά από τα παιδιά αναγκάζονται (όχι επειδή έτσι προτιμούν, αλλά επειδή οι συνθήκες το απαιτούν) να εργάζονται από πολύ μικρή ηλικία.

Τα τσιγγανόπουλα, όπως όλα τα παιδιά σύμφωνα με την Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, έχουν δικαίωμα σε όνομα, ιθαγένεια, εκπαίδευση,

προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, όπως επίσης έχουν δικαίωμα στην υγεία, τη στέγαση, δικαίωμα προστασίας από την οικονομική εκμετάλλευση και την επικίνδυνη εργασία και απόλαυσης του πολιτισμού και της γλώσσας τους.

Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι τέτοια, ώστε ο καθένας να έχει το δικαίωμα να ανήκει σε μια πολιτισμική ομάδα, χωρίς να υφίσταται διακρίσεις και διαχωρισμούς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στην «αρχική» καταγωγή των Ρομά και το ταξίδι της περιπλάνησης και εγκατάστασης τους στην Ελλάδα, αλλά και σε όλες τις ηπείρους της γης, στην κοινωνική οργάνωση, τον πολιτισμό, τη θρησκεία, τη γλώσσα και την κουλτούρα τους.

Εξετάζει το αντιτσιγγανικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αυτό καταγράφεται στην Ελλάδα, παρουσιάζει τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων που υφίστανται τα Τσιγγανόπουλα, σημειώνει όλες οι διακρίσεις και τις καταπιέσεις που υφίστανται οι Ρομά, όπως επίσης περιγράφει και την πραγματική κατάσταση στην οποία ζουν.

Εμπεριέχει μια έρευνα που έχει ως στόχο να καταγράψει τη στάση και τη γνώμη των εκπαιδευτικών για τους Ρομά.

Τέλος, στο τελευταίο κομμάτι της εργασίας παρατίθενται πίνακες και στοιχεία ερευνών που αφορούν τους Ρομά, αλλά κι άλλες κοινωνικές ομάδες, όπως και στοιχεία αλλά και συμπεράσματα από επίσκεψη μας στο 6^ο Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο Ελευθερίου-Κορδελιού.

- **Ιστορικά**

Από το 10^ο αιώνα μέχρι σήμερα

«Η πρώτη ουσιαστική αναφορά στους Ρομά γίνεται στα 1068 (μ.Χ.), σε ένα Γεωργιανό εκκλησιαστικό κείμενο, τον *Βίο του Αγίου Γεωργίου του Αθωνίτη*. Σε αυτό το κείμενο αναφέρεται πως στα 1050, ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Μονομάχος ο Θ' κάλεσε τους 'Ατζίγγανους', ένα λαό '...Σαμαρειτών, απογόνων του Σίμωνος του Μάγου και γνωστών για τις μαγικές τους ικανότητες', προκειμένου να αντιμετωπίσει τα άγρια θηρία τα οποία κατέτρωγαν τα θηράματα στο αυτοκρατορικό δάσος του Φιλοπατίου. "Αθίγγανοι" ονομάζονταν οι οπαδοί μιας αίρεσης που διαδόθηκε κυρίως στη Μικρά Ασία και οι οποίοι αν και δέχονταν κάποια στοιχεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, θεωρούσαν το Μελχισεδέκ ως ανώτερο του Ιησού. Οι οπαδοί της αίρεσης ήταν κυρίως Έλληνες, ενώ στις τάξεις της προσχώρησαν και αρκετοί Βυζαντινοί Αυτοκράτορες. Η εξάπλωση της αίρεσης θορύβησε την Εκκλησία, η οποία ξεκίνησε απηνείς διωγμούς εναντίον της και οι οποίοι κορυφώθηκαν τον 9^ο αιώνα, με αποτέλεσμα το δραστικό περιορισμό του αριθμού των οπαδών της αίρεσης, αν όχι τον ολοκληρωτικό αφανισμό τους.

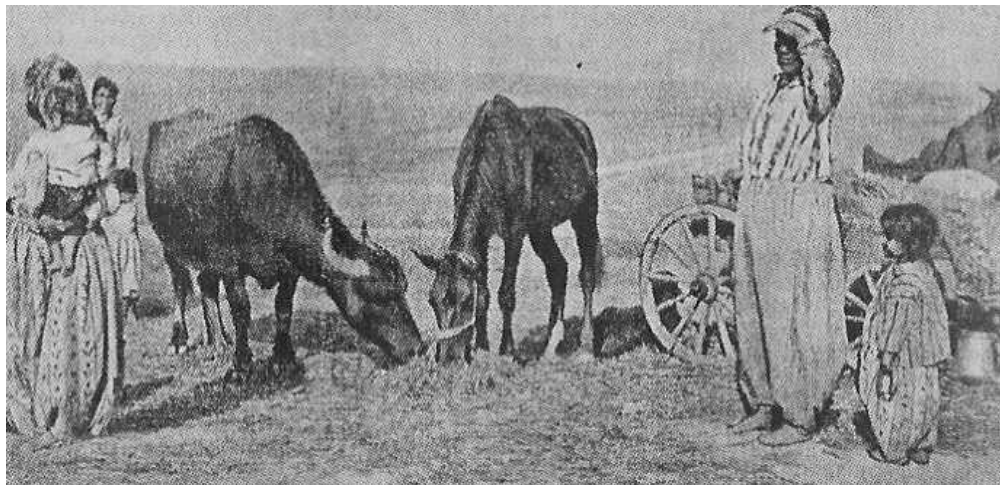
Είναι εμφανές λοιπόν πως οι 'αυθεντικοί' Αθίγγανοι δεν είχαν καμία σχέση με τους Ρομά. Αν και ποτέ δεν θα μάθουμε αν αυτή η σύγχυση των αιρετικών Αθίγγανων με τους νεοφερμένους Ρομά ήταν εσκεμμένη (προκειμένου να αιτιολογήσει διώξεις εναντίον τους) ή οφείλονταν σε διάφορα κοινά στοιχεία μεταξύ των αιρετικών και των Ρομά (όπως π.χ. λατρεία της φωτιάς, δεισιδαιμονίες), το σίγουρο είναι πως η Εκκλησία δεν χαρίστηκε ούτε στους Ρομά.

Στο Βυζάντιο ήταν διαδεδομένη και η ονομασία 'Αιγύπτιοι' (από την οποία προέρχεται και η νεοελληνική λέξη 'Γύφτοι'), αντικατοπτρίζοντας έτσι μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι οι Ρομά είχαν προέλθει από την Αίγυπτο, αντίληψη την οποία υιοθετούσαν και οι ίδιοι οι Ρομά. Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως, κατά μία άποψη, 'Τσιγγάνοι' ονομάζονται αυτοί που ταξίδεψαν από τη στεριά ενώ 'Αιγύπτιοι' αποκαλούνται αυτοί ήρθαν από την Αίγυπτο.

Τόσο η ονομασία "Αθίγγανοι" όσο και η ονομασία 'Αιγύπτιοι/Γύφτοι' γρήγορα απέκτησαν απαξιωτική σημασία και χρησιμοποιούνταν ως βρισιές, απόδειξη πως η συμπεριφορά που επεφύλαξε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία απέναντι στους Ρομά μάλλον δεν διαφέρει από αυτή της σημερινής Ελληνικής κοινωνίας. Ίσως αυτό να ώθησε τους Ρομά να μην εγκατασταθούν μόνιμα στην ευρύτερη

περιοχή της Κωνσταντινούπολης αλλά σιγά-σιγά να εξαπλωθούν σε όλη την ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά, καθώς βέβαια και προς άλλες βαλκανικές χώρες. Έτσι, ήδη από το 1322, αναφέρεται η ύπαρξη ομάδων με πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τους Ρομά στην Κάντια της Κρήτης (σημερινό Ηράκλειο). Η δημογραφική τους εξέλιξη, ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, πρέπει να ήταν εντυπωσιακή, με αποτέλεσμα ένας βυζαντινός σατιρικός συγγραφέας να κατατάσσει το 1416 τους 'Αιγυπτίους' (όρος που σχεδόν σίγουρα αναφέρεται στους Ρομά) στα πολυπληθέστερα έθνη της χερσονήσου. Στη δε Κέρκυρα, οι Ρομά ήταν τόσο πολλοί που αποτέλεσαν ξεχωριστό φέουδο (*Feudo Acinganorum*), το οποίο διατηρήθηκε μέχρι το 19^ο αιώνα και η διαχείριση του οποίου φαίνεται πως ήταν ιδιαίτερα επικερδής.

Επίσης, στη Μεθώνη είχε επιτραπεί στους Ρομά η σύσταση ξεχωριστού στρατιωτικού τμήματος (*Drunga Acinganorum*), με αρχηγό κάποιο *Johannes Cinganus*, κατά πάσα πιθανότητα εθνοτικής καταγωγής Ρομ, αν κρίνουμε από το επίθετό του.

Οι Ρομά είχαν αντιτάξει σθεναρή αντίσταση στους Οθωμανούς η οποία θορύβησε ιδιαίτερα τους τελευταίους με αποτέλεσμα ένα από τα πρώτα μέτρα που έλαβαν κατά το 14^ο και 15^ο αιώνα να αφορά τον εκτοπισμό των Ρομά από τα εδάφη τους, αναγκάζοντάς τους να βρουν καταφύγιο σε Ρουμανία και Ουγγαρία. Οι Ρομά όμως που παρέμειναν στην Οθωμανική επικράτεια ήταν ιδιαίτερα τυχεροί, καθώς δεν υπέστησαν διώξεις παρόμοιες με αυτές που εξαπέλυσαν οι Ευρωπαίοι ηγεμόνες απέναντι στους δικούς τους πληθυσμούς Ρομά. Το αντίθετο μάλιστα, αρκετοί Ρομά

ακολουθούσαν τα Οθωμανικά στρατεύματα στις εκστρατείες τους, παρέχοντάς τους τις υπηρεσίες τους είτε ως σιδηρουργοί/οπλουργοί είτε ως μουσικοί. Παράλληλα, δεν υπάρχουν στοιχεία που να υποδηλώνουν πως οι Οθωμανοί αποπειράθηκαν να εξισλαμίσουν τους Ρομά. Αντίθετα, φαίνεται πως και οι μουσουλμάνοι Ρομά αντιμετώπιζαν κάποιες διακρίσεις σε σχέση με άλλους μη-Ρομά μουσουλμάνους, και κατά καιρούς υποχρεωνόταν να πληρώσουν φόρο μαζί με τους χριστιανούς.

Η δημογραφική αύξηση των Ρομά συνεχίστηκε καθ' όλη την περίοδο πριν και αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821. Όπως φαίνεται και από τη λαϊκή ρήση 'Χωριό χωρίς παπά και Γύφτο δεν γίνεται', οι Ρομά ήταν εγκατεστημένοι τουλάχιστον σε όλα τα 'σημαίνοντα' χωριά της Ελληνικής υπαίθρου. Η δε Κατερίνη, λόγω του αυξημένου αριθμού των Ρομά που έμεναν εκεί ονομαζόταν 'Γυφτοκατερίνη', ενώ όλες σχεδόν οι πόλεις είχαν το 'Γυφτομαχαλά' τους. Παράλληλα, αρκετοί χριστιανοί Ρομά ήρθαν στην Ελλάδα με την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Τουρκίας-Ελλάδος μετά το 1923, χωρίς όμως να έχουμε κάποια συγκεκριμένα στοιχεία για τον αριθμό τους.

Μερικοί ισχυρίζονται πως τουλάχιστον 4 μέλη της Φιλικής Εταιρείας ήταν εθνοτικής καταγωγής Ρομά, ενώ αρκετοί Ρομά πήραν μέρος στην Επανάσταση, είτε ως πολεμιστές, είτε ως μουσικοί, διασκεδάζοντας τους αγωνιστές κατά την ανάπαυλα της μάχης. Η προσφορά τους στους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες θα συνεχιζόταν τόσο κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων όσο και κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αν και οι όποιες πληροφορίες που υπάρχουν σχετικά με τα γεγονότα αυτά προέρχονται από προφορικές αφηγήσεις Ρομά μερικών χωριών, όπως π.χ. το Φλάμπουρο Σερρών. Αξίζει να σημειωθεί πως και οι Ρομά της Ελλάδος πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος κατά την Γερμανική Κατοχή. Οι Γερμανικές αρχές είχαν ανακοινώσει πως 50 Ρομά θα εκτελούνταν για το θάνατο κάθε Γερμανού στρατιώτη, ενώ από το 1942 οι δυνάμεις κατοχής εφάρμοσαν ένα σύστημα ομηρίας, συλλαμβάνοντας 300 Ρομά την πρώτη φορά. Η πρακτική αυτή συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του 1942 και ελάχιστοι από τους συλληφθέντες επιβίωσαν, ενώ η 'Τελική Λύση' του 'Προβλήματος' των Ελλήνων Ρομά το 1943 αποφεύχθηκε χάρη στην έγκαιρη παρέμβαση του τότε Πρωθυπουργού και ιδιαίτερα του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Κάποιοι όμως μεταφέρθηκαν, μαζί με Έλληνες Εβραίους, στο Άουσβιτς και δεν γύρισαν πίσω ενώ άλλοι, όπως οι Ρομά του Παρακαλάμου Ιωαννίνων και της Σκύδρας, εξοντώθηκαν επί τόπου βάσει του προγράμματος

“Φυλετικής Υγιεινής και Βιολογικής Δημογραφίας.”

Ένας από τους Ρομά που αποδεδειγμένα έλαβε μέρος στην εθνική αντίσταση ήταν ο Βασίλης Μήτρου, ο οποίος, με το ψευδώνυμο “ο γύφτος”, είχε προβεί σε πολλές πράξεις υπονόμησης των Γερμανικών δυνάμεων κατοχής στην περιοχή της Χαλκίδας. Ο Β. Μήτρου σκοτώθηκε στην μάχη της Λαμπούσας. Ανάλογη ήταν και η δράση του “Χρήστου του Γυφτάρα”. Παράλληλα, οι Ρομά βοήθησαν ποικιλοτρόπως το κίνημα της εθνικής αντίστασης, διοχετεύοντας πληροφορίες και πυρομαχικά στις αντιστασιακές οργανώσεις. Αρκετοί Ρομά φυλακίστηκαν στα στρατόπεδα Χαϊδαρίου, Παύλου Μελά και Δομοκού για την αντιστασιακή του δράση ενώ αρκετοί εκτελέστηκαν. Μνημείο για τους πεσόντες Ρομά υπάρχει στο Γ’ Νεκροταφείο Αθηνών ενώ και ο Δήμος Ταύρου έχει ανεγείρει, στην οδό Χαμοστέρνας, μνημείο προς τιμή των 11 Ρομά που εκτελέστηκαν από Γερμανούς στα Πετράλωνα το 1944.»¹

«Παρά την προσφορά των Ρομά στη διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους, πέρασε πολύς καιρός πριν οι Ρομά μπορέσουν στη πλειοψηφία τους να αναγνωρισθούν ως Έλληνες πολίτες. Σύμφωνα με την απογραφή του 1951, υπήρχαν μόλις 7.429 άτομα με μητρική γλώσσα την ‘Αθιγγανική’, εκ των οποίων μόνο 4.179 την έχουν ως “συνήθως ομιλούμενη γλώσσα,” αριθμός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και αντικατοπτρίζει κυρίως τους μη ανταλλάξιμους μουσουλμάνους Ρομά της Θράκης, οι οποίοι ως μέλη της “μουσουλμανικής μειονότητας” είχαν, τουλάχιστο στα χαρτιά, τα δικαιώματα των άλλων “Μουσουλμάνων”. Μόνο από το 1955 και έπειτα θα μπορούσαν μερικώς οι υπόλοιποι Ρομά της Ελλάδος να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα βάση του Νόμου 3370/55 για τον Κώδικα Ιθαγένειας, ενώ μέχρι τότε, η συντριπτική πλειοψηφία θεωρούνταν ως ‘ανιθαγενείς’ και έφεραν ειδικό δελτίο ταυτότητας του Τμήματος Αλλοδαπών, το οποίο ανανέωναν κάθε 2 χρόνια. Το 1968, με τον Α.Ν. 481, θα μπορέσουν να αποκτήσουν αναδρομικά την ιθαγένειά τους και αυτοί που γεννήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του Κώδικα. Επειδή όμως ούτε αυτή η νομοθετική ρύθμιση κατόρθωσε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ανιθαγένειας σημαντικού αριθμού Ρομά, το ελληνικό κράτος, με τις 69468 / 212 / 20.10.1978 και 16701/51/12.3.1979 Γενικές Διαταγές της Διεύθυνσης Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών, σχετικά με την “Τακτοποίηση από απόψεως ιθαγένειας των διαβιούντων στη χώρα μας Αθιγγάνων” και “Περί της εγγραφής των αδήλωτων Αθιγγάνων” αντίστοιχα, έδωσε τη

δυνατότητα στους μόνιμα εγκατεστημένους στην Ελλάδα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως, σύμφωνα με τη δεύτερη Γενική Διαταγή, το θέμα της ιθαγένειας τόσο των αποδεδειγμένα γεννηθέντων στο εξωτερικό Ρομά όσο και των ‘αλλόθρησκων’, θα εξετάζεται από το Υπουργείο Εσωτερικών, τη στιγμή που οι ‘μη αλλόθρησκοι’ Ρομά υπάγονταν στις απλούστερες διαδικασίες της αρμοδιότητας των Νομαρχιών.

Κατά τον τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα, υπήρξε σημαντική εσωτερική μετανάστευση των Ρομά από αγροτικές σε αστικές περιοχές, σε αναζήτηση επαγγελματικής διεξόδου καθώς η μέχρι τότε ενασχόλησή τους είτε με τη γεωργία είτε με «παραδοσιακά» επαγγέλματα έφθινε, όπως είχε συμβεί νωρίτερα και με τον υπόλοιπο πληθυσμό της Ελλάδας που ζούσε σε αγροτικές περιοχές. Μόνο που αυτοί οι Ρομά δεν βρήκαν από το κράτος την ίδια συμπαράσταση με εκείνη για τους άλλους εσωτερικούς μετανάστες, αλλά και για τους Ρομά που ήρθαν ως πρόσφυγες τη δεκαετία του 1920, σε θέματα πρόνοιας και, κυρίως, κατοικίας. Αποτέλεσμα είναι οι περισσότεροι Ρομά που μετανάστευσαν στις πόλεις μετά το 1975 να ζουν σε άθλιες συνθήκες, στο περιθώριο της κοινωνίας, σε αντίθεση με τους ενσωματωμένους πρόσφυγες (Ρομά και μη Ρομά) της δεκαετίας του 1920, αλλά και τους μη Ρομά εσωτερικούς μετανάστες των τελευταίων δεκαετιών του 20ού αιώνα.»²

1. ΚΟΜΗΣ Κ., Τσιγγάνοι (Ιστορία. Δημογραφία .Πολιτισμός) Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.

2. <http://www.greekhelsinki.gr>

• Μεγάλες μεταναστεύσεις³

*Ένας συνοπτικός
χάρτης της μεταναστευτικής
πορείας των Ρομ.*

Έχουν υπάρξει διάφορες μεγάλες μεταναστεύσεις, (διασπορά), στην ιστορία των Ρομ.

Η πρώτη ήταν η αρχική διασπορά από την Ινδία περίπου πριν από χίλια χρόνια.

Η δεύτερη μεγάλη μετανάστευση, που ήταν γνωστή ως Aresajire, ξεκίνησε από τη νοτιοδυτική Ασία προς την Ευρώπη στο 14ο μ.χ. αιώνα.

Η τρίτη μετανάστευση έγινε από την Ευρώπη προς την Αμερική στο 19ο και τον 20ο αιώνα, μετά από την κατάργηση της σκλαβιάς των Romani στην Ευρώπη το 1856-1864.

3. <http://lyk-varth.ilei.sch.gr>

• **Το όνομα των Ρομά**

«Οι Ρομά ή Ρρομά και Roms ή Rroms, { με δύο -ρ- ή -r- λέγεται ότι εκφράζεται καλύτερα το όνομά τους}, είναι ένας λαός πένητας και πλάνης, όσο όμως και μουσικός. Οι περισσότεροι μιλούν μια διάλεκτο που οι γλωσσολόγοι την ονομάζουν Rromani, ενώ βρέθηκαν πολλά κοινά στοιχεία με τις λεγόμενες Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και ειδικότερα με τις Ινδοευρωπαϊκές διαλέκτους του Πακιστάν και του οροπεδίου του Ιράν.

Οι Rroms είχαν το καλό ότι εγκλιματίζονταν στις μεταναστεύσεις εύκολα και ενσωμάτωναν στη γλώσσα τους, τους ιδιωτισμούς της κάθε περιοχής που πήγαιναν. Π.χ. οι σημερινοί Rroms στο Κοσόβο, μιλούν τέσσερις γλώσσες. Rromani, Αλβανικά, Τουρκικά, Σερβικά.

Επίσης στο Πακιστάν μιλούν τόσο το Punjabi όσο και τη Rromani. Οι Άγγλοι τους λένε Gypsies από το Egyptians, Αιγύπτιοι. Το ίδιο, οι Ισπανοί, που τους λένε Gitanos που προέρχεται από το Egitanos και το Egi-ptanos. Στα Γαλλικά λέγονται Gitanes, Tziganes, Tsiganes {όπου αλλάζει το -z- και γίνεται φωνητικά -s-}. Στα δε Γερμανικά το -s- που προφέρεται σαν -z- γέννησε τη λέξη Zigeuner.»⁴

«Η λέξη Τσιγγάνος είναι καθαρά Ελληνική. Προέρχεται από τη λέξη Ατσιγγανος, η οποία με τη σειρά της σχετίζεται ετυμολογικά, με τη λέξη Αθίγγανος. Η λέξη Αθίγγανος προέρχεται από το στερητικό -α- και το ρήμα «θιγγάνω», που σημαίνει θίγω. Αυτοί που δεν τους θίγει κανείς.

Αυτή είναι λοιπόν, πέραν από την ετυμολογία, η σχέση της λέξης Ατσιγγανος με τη λέξη Αθίγγανος, και οφείλεται σε θρησκευτικούς λόγους. Αν όχι κυρίως σε αυτούς, διότι η μια συνιστώσα του θρησκευτικού κράματος που πίστευαν οι οπαδοί του μανιχαϊσμού, στο Ζωροαστρισμό, το Βουδισμό, και το Χριστιανισμό- όπως ήταν εν αρχή οι Αθίγγανοι, ήταν και η θρησκεία των εν λόγω μεταναστών Ινδών και που για αυτό ίσως οι Βυζαντινοί ονόμασαν Ατσιγγανούς.

Στην Ινδία λέγονται «Lampari», οι Εβραίοι τους λένε «Nawar», στο Ιράν «Kowli», στην Αρμενία «Gnchou». Αντίθετα, στις Ευρωπαϊκές γλώσσες η ονομασία τους προέρχεται από την Ελληνική λέξη «Τσιγγάνοι». Ακόμη και στην Τουρκική, υπάρχει η λέξη «Cingene» και στην Ιταλική, η «Zingari». Παρόλα αυτά δεν παύει να αποτελεί για το συγκεκριμένο λαό, ένα ξένο όνομα. Ένα βαφτιστικό. Ένα

παρατσούκλι. Για αυτό αναζήτησε και προώθησε μια δική του ονομασία. Έτσι προέκυψε η λέξη Rom που στη μητρική τους γλώσσα σημαίνει άνδρας, σύζυγος. Σαφώς και δεν υπάρχει σχέση με τη λέξη Ρώμη ή τη Ρουμανία ή τη Ρωμανία κλπ. Εκτός και αν η Ελληνική λέξη ρώμη, από την οποία προέρχεται η Ρώμη κλπ., που σημαίνει δύναμη, ισχύ και κατά επέκταση ανδρεία, παραπέμπει στον άνδρα που σημαίνει η λέξη Rom.

Οι Rroms προικισμένοι όντας από τη φύση με την ικανότητα να εγκλιματίζονται εύκολα πολιτιστικά και γλωσσολογικά στα μέρη όπου βρίσκονται ως λαός μεταναστών, επόμενο ήταν να αναπτύξουν ιδιοματισμούς και γλώσσες σαν την κρεολική, που είναι ως γνωστό μισά Γαλλικά και μισά, Αφρικάνικα. Έτσι λοιπόν προέκυψε η Ibero-Rromani γλώσσα στην Ισπανία. Η Iomavren που είναι Αρμενικά Rroms, Επίσης και η Rromani στην Ελληνική, που είναι τα γνωστά γύφτικα, η Rromanoserbική κλπ.

• **Ονόματα που χρησιμοποιούν οι Ρομά μεταξύ τους**

- Μελελέ (Λαός μαύρος)
- Καλέ
- Μανούχ (άνθρωπος)
- Σίντε»⁵

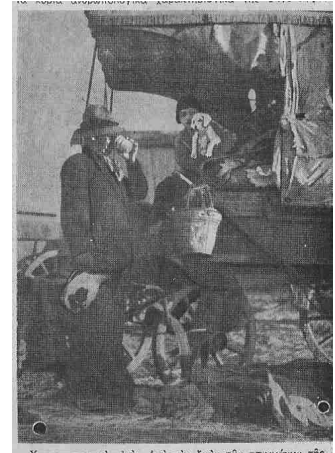
4.<http://www.antibaro.gr>

5. ΛΟΥΛΕ-ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ Ν.Εμείς οι Τσιγγάνοι. Αθήνα, Καραμπερόπουλος, 1991.

• **Πληθυσμός⁶**

Υπάρχουν εκτιμήσεις σύμφωνα με τις οποίες υπάρχουν μεταξύ 8 και 10 εκατομμύρια Ρομά παγκοσμίως. Στην Ευρώπη, ο πληθυσμός τους υπολογίζεται περίπου στα 12 εκατομμύρια άτομα, ενώ στην Ελλάδα βρίσκεται ο τρίτος σε αριθμό πληθυσμός Τσιγγάνων στη Δυτική Ευρώπη. Οι περισσότεροι ζουν στην Ευρώπη, σε χώρες όπως:

- [Ρουμανία](#) - μεταξύ 1.2 και 1.5 εκατομμύρια
- [Ουγγαρία](#) - μεταξύ 600 και 800 χιλιάδες
- [Βουλγαρία](#) - περίπου 750 χιλιάδες
- [Σερβία και Μαυροβούνιο](#) - περίπου 450 χιλιάδες
- [Ισπανία](#) - μεταξύ 600 και 800 χιλιάδες
- [Σλοβακία](#) - μεταξύ 350 και 520 χιλιάδες
- [Π.Γ.Δ.Μ.](#) - 240 χιλιάδες
- [Τσεχία](#) - μεταξύ 150 και 300 χιλιάδες
- [Γαλλία](#) - 310 χιλιάδες
- [Τουρκία](#) - μεταξύ 300 και 500 χιλιάδες
- [Ελλάδα](#) - Η Πολιτεία τούς υπολογίζει σε 120-150.000

άτομα, οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι ανεβάζουν τον αριθμό σε 500-600.000 άτομα και η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε 200 - 300.000.

Οι περιοχές της Ελλάδας στις οποίες είναι μόνιμα εγκαταστημένοι Ρομά με συγκέντρωση μεγάλου πληθυσμού είναι η Αθήνα (Αγ. Βαρβάρα, Λιόσια, Ζεφύρι, Ασπρόπυργος), η Θεσσαλονίκη (Δενδροπόταμος, Ελευθέριο-Κορδελιό, Εύοσμος, Μενεμένη), το Αγρίνιο, η Αλεξάνδρεια Ημαθίας, η Αμαλιάδα, η Γαστούνη, το Διδυμότειχο, το Εξαμίλι Κορινθίας, η Θήβα, η Κάτω Αχαΐα, το Μεσολόγγι, η Νέα Αλικαρνασσός, η Νέα Ιωνία Μαγνησίας, η Ξάνθη, ο Ορχομενός, οι Σέρρες, οι Σοφάδες, η Φλώρινα και η Νυμφόπετρα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο μεγαλύτερος διεθνής χορηγός για τη βελτίωση της κατάστασης των κοινοτήτων των Ρομά. Την τελευταία τριετία χορήγησε περισσότερα από 77 εκατ. ευρώ μέσω του προγράμματος PHARE για σχέδια σχετικά με τη στέγαση και τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ουγγαρία, στην Τσεχία και στη Σλοβακία, στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία. Αλλά και στα κράτη που είναι ήδη μέλη της Ε.Ε. (Ισπανία, Ελλάδα και Γαλλία) εφαρμόζονται προγράμματα μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και της

κοινοτικής πρωτοβουλίας EQUAL. Σχέδια για τους Ρομά υποστηρίζονται και μέσω των προγραμμάτων ΣΩΚΡΑΤΗΣ και Νεολαία για την Ευρώπη.

Το πρόγραμμα κοινοτικής δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων που έχει υπογράψει και η Ελλάδα ολοκληρώθηκε με την έκδοση της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής.

6. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία - Πολιτισμός. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.. 1996.

• **Οι Ρομά της Ελλάδας και η γλώσσα τους.**

«Η γλώσσα των Ρομά, αντικατοπτρίζει κάποια χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους, κυρίαρχο από τα οποία είναι η έντονη ποικιλία. Η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Ρομά της Ελλάδας παρουσιάζει μια τεράστια ποικιλία που

εντοπίζεται κυρίως στο λεξιλόγιο και δευτερευόντως στη φωνητική, τη μορφολογία και τη σύνταξη. Η ποικιλία αυτή οφείλεται σε πολλούς παράγοντες: στους διαφορετικούς τύπους καταγωγής και διαμονής τους, στο βαθμό επίδρασης της ελληνικής, στην έλλειψη οργανωμένης εκπαίδευσης, στη μη κωδικοποίηση της γλώσσας τους και στη μη χρήση της γραπτής μορφής της. Η ποικιλία όμως αυτή δεν είναι τόσο μεγάλη, ώστε να καθιστά αδύνατη την επικοινωνία μεταξύ των Ρομά διαφορετικών ομάδων. Με κριτήρια καθαρά γλωσσολογικά θα μπορούσαμε να πούμε πως η γλωσσική μορφή που χρησιμοποιούν οι Ρομ της Ελλάδας αποτελεί μια διάλεκτο τις ρομανές και διακρίνεται σε διάφορα ιδιώματα, μερικά από τα οποία είναι τα ρουμέλικά, τα φιτσίρκα, τα ερλίκα και τα ρόμκα.

Οι ρομανές των Ρομά της Ελλάδας είναι μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και παρουσιάζει αρκετά κοινά στοιχεία με τις άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες. Περιέχει στοιχεία των αρχικών γλωσσών των Ρομ (σανσκριτικά, χίντι, παντάμπι κ.ά), καθώς και πολλά στοιχεία από την περσική, την τουρκική, τη ρουμάνικη, τη αρμενική, τη βουλγαρική και, φυσικά, την ελληνική.»⁷

ο Φωνητική

«Φωνητικά οι μορφές τις ρομανές που ομιλούνται στην Ελλάδα περιλαμβάνουν αρκετούς φθόγγους που είναι κοινοί με τους φθόγγους της νεοελληνικής· περιλαμβάνουν όμως και μερικούς φθόγγους άγνωστους στη νεοελληνική, όπως τη σειρά των κλειστών δασέων φθόγγων (ph , th , kh , tsh , kh , kh) και τη σειρά των παχέων συριστικών (tš , dž , š , ž). Η ύπαρξη αυτών των φθόγγων δημιουργεί και κάποιες παρεμβολές (inteferences), όταν οι Ρομ μιλούν νεοελληνικά (π.χ. αντί θέλω --> thέλω, αντί θεός --> theός κτλ.).

Οι παρακάτω πίνακες παρουσιάζουν τους φωνητικούς και τους συμφωνικούς φθόγγους τις ρομανές των Ρομ της Ελλάδας.

I. Φωνήεντα

Τόπος άρθρωσης Άνοιγμα	Μπροστινά	Κεντρικά	Πισινά
Κλειστά	ɪ		ʔ u
Ημίκλειστα	ɛ		o
Ανοιχτά		a	

Στα παραπάνω φωνήεντα θα πρέπει να προστεθεί και το ημίφωνο i

II. Σύμφωνα

Τόπος άρθρωσης	Διχειλικά	χειλοδο-ντικά	Μεσοδ.	Οδοντ.	Συριστ.	παχιά συριστικά.	Ουρανικά	υπερωικά	γλωσσικό
κλειστά άηχα	p			t	t s	t ʃ	κ	k	
κλειστά δασέα	p h			t h	t sh	t ʃh	κ h	k h	
κλειστά ηχηρά	b			d	d z	d ʒ	g	g	
τριβόμενα άηχα		f	θ		s	ʃ	x	x	h
τριβόμενα ηχηρά		v	δ		z	ʒ	γ	γ	
έρρινα	m			n			n	n	

Από τους παραπάνω φθόγγους πολύ σπάνια ακούγονται οι δασείς συριστικοί (tsh) και παχείς συριστικοί (tʃh), καθώς και οι ηχηροί παχείς συριστικοί (dʒ και ʒ).

ο Φωνολογία

Από τη μέχρι στιγμής φωνολογική ανάλυση που έχει γίνει φαίνεται ότι οι σειρές των ουρανικών και των υπερωικών συμφώνων αποτελούν αλλόφωνα των φωνημάτων /k/, /kh/, /g/, /x/, /n/ και /l/, ενώ οι φθόγγοι [î], [h], [θ] [γ] και [δ] είναι περιθωριακοί. Το φωνολογικό σύστημα της ρομανές θα πρέπει να παρουσιάζει 5 φωνηεντικά φωνήματα (a, e, i, o, u) και 21 συμφωνικά· συγκεκριμένα από τις σειρές των κλειστών άηχων, δασέων και ηχηρών παρουσιάζονται τα χειλικά (p, ph, b), τα οδοντικά (t, th, d), τα συριστικά (ts, dz) και τα υπερωικά (k, kh, g), από τις σειρές των τριβόμενων άηχων και ηχηρών τα χειλικά (f, v), τα συριστικά (s, z), το παχύ συριστικό (š) και το υπερωικό (x). Ακόμη παρουσιάζει το έρρινο χειλικό /m/ και οδοντικό /n/, το πλευρικό /l/και το παλλόμενο /r/. Ιδιαίτερα προβληματικές σειρές για τη φωνολογική ανάλυση είναι η σειρά των δασέων κλειστών και των παχέων συριστικών φθόγγων, κλειστών και τριβόμενων. Οι φθόγγοι παρουσιάζονται σε ελεύθερη ποικιλία οι μεν πρώτοι με τους αντίστοιχους άηχους κλειστούς, οι δε δεύτεροι με τους αντίστοιχους συριστικούς.

Ο τόνος είναι δυναμικός και κινητός. Ισχύει, όπως και στη νέα ελληνική, ο νόμος της τρισυλλαβίας.

ο Μορφολογία

Όσον αφορά τη μορφολογία, η ρομανές των Ρομ της Ελλάδας παρουσιάζει δύο γένη (αρσενικό και θηλυκό), δύο αριθμούς (ενικός και πληθυντικός), ενώ το όνομα παρουσιάζει ένα σύστημα οχτώ πτώσεων (ονομαστική, γενική, δοτική, τοπική, οργανική, αφαιρετική, αιτιατική, κλητική). Το ρήμα παρουσιάζει τέσσερις χρόνους (ενεστώτας, παρατατικός, μέλλοντας, αόριστος) και τρεις εγκλίσεις (οριστική, υποτακτική, προστακτική), ενώ δε γίνεται διάκριση του ποιού ενέργειας, όπως συμβαίνει στα νέα ελληνικά.

ο Το άρθρο

Το οριστικό άρθρο στην ονομαστική του ενικού είναι ‘ο’ για τα αρσενικά ονόματα και ‘ι’ για τα θηλυκά. Σε όλες τις άλλες πτώσεις παίρνει τη μορφή ‘ε’. Το αόριστο άρθρο είναι το ‘gek’.

ο Το ουσιαστικό

Τα ουσιαστικά λήγουν στην ονομαστική είτε σε φωνήεν είτε σε σύμφωνο, π.χ. ο *kurkò* “η εβδομάδα”, ο *sap* “το φίδι”. Τα ουσιαστικά που λήγουν σε -ò σχηματίζουν την ονομαστική πληθυντικού σε -e, π.χ. ο *gopò* “το τσουβάλι”, e *gopè* “τα τσουβάλια”. Τα ουσιαστικά που λήγουν σε -i σχηματίζουν την ονομαστική του πληθυντικού σε (γ)α, π.χ. ο *rai* “το νερό”, e *ragà* “τα νερά”, i *romnì* “η γυναίκα”, e *romnà* “οι γυναίκες”. Τα ουσιαστικά που λήγουν σε σύμφωνο σχηματίζουν την ονομαστική του πληθυντικού σε -à, π.χ. ο *sap* “το φίδι”, e *sapà* “τα φίδια”. Τα ουσιαστικά που λήγουν σε -o σχηματίζουν την ονομαστική του πληθυντικού σε -òra, -ùra, π.χ. ο *limòno* “το λεμόνι”, e *limònura* “τα λεμόνια”. Υπάρχουν και ουσιαστικά που σχηματίζουν τον πληθυντικό με άλλο τρόπο, π.χ. ο *vas* “το χέρι”, e *vastà* “τα χέρια”, ο *maθitìs* “ο μαθητής”, e *maθitèi* “οι μαθητές”. Οι πλάγιες πτώσεις σχηματίζονται με βάση το σχήμα: θέμα+μόρφημα πλάγιων πτώσεων+μόρφημα πτώσης. Η κλητική είναι όμοια με την ονομαστική. Το μόρφημα των πλάγιων πτώσεων βρίσκεται στην κατάληξη της αιτιατικής. Τα πτωτικά μορφήματα είναι τα εξής: γενική -ko (-go μετά από n), δοτική -ke (-ge μετά από n), τοπική -te (-de μετά από n), αφαιρετική -tar (-dar μετά από n), οργανική -sa π.χ. ονομ. ο *kher* “το σπίτι”, αιτιατ. e *kher-ès* “το σπίτι”, τοπική e *kher-ès-te* “στο σπίτι” κτλ.

ο Το επίθετο

Τα επίθετα λήγουν στην ονομαστική είτε σε φωνήεν είτε σε σύμφωνο. Η πιο συνηθισμένη κατηγορία είναι η κατηγορία των δικατάληκτων επιθέτων, τα οποία λήγουν στην ονομαστική ενικού στο αρσενικό γένος σε -ò και στο θηλυκό σε -ì, π.χ. *barò* “μεγάλος”, *barì* “μεγάλη”. Στις υπόλοιπες πτώσεις όλα τα επίθετα παίρνουν την κατάληξη -e.

Μια ιδιαιτερότητα της μορφολογίας του επιθέτου της ρομανές είναι αυτή κατά την οποία όταν το επίθετο έπεται του ουσιαστικού παίρνει την κατάληξη του

ουσιαστικού, π.χ. sèmas e parnè kherèste “ήμουν στο άσπρο σπίτι” αλλά sèmas e kherèste e parnèste “ήμουν στο σπίτι το άσπρο”.

Ο συγκριτικός βαθμός των επιθέτων σχηματίζεται με το da(h)à +επίθετο και ο υπερθετικός με το ène+επίθετο, π.χ. daà temìzi “πιο καθαρός”, ο ène temìzi “ο πιο καθαρός”. Ο β΄ όρος της σύγκρισης εκφέρεται με αφαιρετική.

ο Τα αριθμητικά

Τα απόλυτα αριθμητικά από το 1 έως το 12 είναι τα εξής: yek “ένα”, dùì “δύο”, trin “τρία”, š tar “τέσσερα”, pàntš “πέντε”, š o(v) “έξι”, eftà “εφτά”, oxto “οχτώ”, in à “εννιά”, deš “δέκα”, deš -u-yek “έντεκα”, deš -u-dùì “δώδεκα”. Άλλα αριθμητικά: biš “είκοσι”, trànda “τριάντα”, sarànda “σαράντα”, peìnda “πενήντα”, eksìnda “εξήντα”, endomìnda “εβδομήντα”, oγδònda “ογδόντα”, enenìnda “ενενήντα”, š el “εκατό”, dùì š el “διακόσια”, mìla “χίλια”

ο Οι αντωνυμίες

Από τις αντωνυμίες αυτές που εμφανίζονται στην καθημερινή ομιλία των Ρομά της Ελλάδας είναι οι προσωπικές, οι κτητικές και οι ερωτηματικές.

Οι προσωπικές αντωνυμίες της ρομανές είναι οι εξής: για το α΄ πρόσωπο me “εγώ” (πλ. amèn “εμείς”), για το β΄ πρόσωπο tu “εσύ” (πλ. tumèn “εσείς”) και για το γ΄ πρόσωπο von “αυτός” και voi “αυτή” (πλ. von “αυτοί” και “αυτές”). Σχηματίζονται και κλίνονται όπως τα ουσιαστικά, δηλ. μόρφημα των πλάγιων πτώσεων+πτωτικό μόρφημα. Τα μορφήματα των πλάγιων πτώσεων είναι αντίστοιχα τα man (πλ. amèn), tut (πλ. tumèn), les και len (πλ. len). Τα πτωτικά μορφήματα είναι τα ίδια με αυτά των ουσιαστικών.

Οι κτητικές αντωνυμίες είναι για το α΄ πρόσωπο οι mo (munrò), mì (munrì), me (munrè) “μου”, για το β΄ πρόσωπο οι ko (kirò), ki (kirì) ke (kirè) “σου” και για το γ΄ πρόσωπο οι lèsko, làko, lèske (làke) “του”. Στον πληθυντικό οι αντίστοιχες κτητικές αντωνυμίες για το α΄ πρόσωπο είναι οι amarò, amarì, amarè “μας”, για το β΄ πρόσωπο οι tumarò, tumarì, tumarè “σας” και για το γ΄ πρόσωπο οι lèngo, lèngi, lènge “τους”.

Οι πιο συχνόχρηστες ερωτηματικές αντωνυμίες είναι οι εξής: kon “ποιος”, so “τι”, kài “πού”.

ο Το ρήμα

Η ρομανές περιλαμβάνει δύο μεγάλες κατηγορίες ρημάτων: τα γνήσια ρήματα της ρομανές και τα ρήματα της τουρκικής. Τα πρώτα στο α' πρόσωπο ενικού του ενεργητικού ενεστώτα λήγουν σε -av ή -avan, τα δεύτερα έχουν τις καταλήξεις των ρημάτων της τουρκικής, δηλ. -im, -um, -? m.

Τα γνήσια ρήματα της ρομανές

Ως προς την κλίση τους διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

α) όσα έχουν στην κατάληξη του β' και γ' προσώπου του ενικού και του πληθυντικού του ενεργητικού ενεστώτα το φωνήεν e, όπως τα ρήματα keràn “κάνω”, astaràn “πιάνω”, mekàn “αφήνω”,

β) όσα διατηρούν σε όλες τις καταλήξεις του ενεργητικού ενεστώτα το φωνήεν a, όπως τα ρήματα dž an “πηγαίνω”, xan “τρώω”, trasàn “φοβάμαι” και

γ) όσα έχουν στην κατάληξη του β' και γ' προσώπου του ενικού και του πληθυντικού του ενεργητικού ενεστώτα το φωνήεν o, όπως τα ρήματα astardiàn “πιάνομαι”, siklivàn “μαθαίνω”, bariàn “μεγαλώνω”.

➤ Ο ενεστώτας στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται με το θέμα + τις εξής καταλήξεις:

-av,

-es, -as, -os

-el, -al, -ol

-as

-en, -an, -on

-en, -an, -on

➤ Ο παρατακτικός στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται ακριβώς όπως ο ενεστώτας+κατάληξη -as, π.χ. keràn-as “έκανα”, kerès-as “έκανες”, dž àn-as “πήγαينا”, dž àvas-as “πήγαينه” κτλ..

➤ Ο μέλλοντας στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται με το μόριο ka+ενεστώτα, π.χ. ka keràn “θα κάνω”.

➤ Ο αόριστος της οριστικής της ενεργητικής φωνής των ομαλών ρημάτων σχηματίζεται με το θέμα του αορίστου+τις εξής καταλήξεις:

-dèm, -ièm, -istèm, -lèm

-dàn, -iàn, -istàn, -làn

-dàs, -iàs, -istàs, làs

-dàm, -iàm, istàm, -lèn

-dèn, -ièn, -istèn, -lèn

-dè, -iè, -istè, -lè

➤ Υποτακτική έχει μόνο ο ενεστώτας και σχηματίζεται με το μόριο te+οριστική ενεστώτα, π.χ. man gàn te xav “θέλω να φάω”.

➤ Η προστακτική έχει μόνο β' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο και σχηματίζεται κατά κανόνα ως εξής:

β' εν. -e (-i, -a)

β' πλ. -en (-en, -an)

Τα ρήματα της τουρκικής

➤ Ο ενεστώτας στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται με το θέμα + τις εξής καταλήξεις

-im, -um, -? m

-sin, -sun, -? n

-Ø

-is (-imis), -us (-umus), -? s (-? m? s)

-sinis, -sunus, -s? n? s

-lar, -ler, -lar

➤ Ο παρατακτικός στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται ακριβώς όπως ο ενεστώτας+κατάληξη -as, π.χ. sevèrim-as “αγαπούσα”, sevèrsin-as “αγαπούσες” κτλ..

➤ Ο μέλλοντας στην οριστική της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται με το μόριο ka+ενεστώτας, π.χ. ka sevèrim “θα αγαπώ” ή “θα αγαπήσω”.

➤ Ο αόριστος της οριστικής της ενεργητικής φωνής σχηματίζεται με το θέμα του αορίστου+τις εξής καταλήξεις:

-im, -um, -? m

-in, -un, -? n

-i, -u, -?

-ik (-imis), -uk (-umus), -? k (-? m? s)

-inis, -unus, -? n? s

-ilèr, -ulàr, -? làr

Το βοηθητικό ρήμα sem “είμαι”

Ενεστώτας

(me) sem

(tu) san

(von) si

(amèn) sam ή samùs

(tumèn) sen ή sanùs

(von) si

Παρατατικός

(me) sèmas

(tu) sànas

(von) sas

(amèn) sàmas ή samùsas

(tumèn) sènas ή sanùsas

(von) sas

➤ Η παθητική φωνή των ρημάτων σχηματίζεται σύμφωνα με την τρίτη κατηγορία των ρημάτων της ενεργητική φωνής.

○ Η μετοχή

Η μετοχή εμφανίζεται με δύο μορφές, σε -ndos και σε -do (-lo, -no, -me). Η πρώτη έχει ανάλογη λειτουργία με τη μετοχή της νεοελληνικής σε -ο(ώ)ντας, ενώ η δεύτερη έχει λειτουργία αντίστοιχη με αυτήν του επιθέτου, π.χ. phirindòs “τρέχοντας”, vuradò “ντυμένος”.

○ Το επίρρημα

Ορισμένα συχνόχρηστα επιρρήματα είναι τα εξής: latš ès “καλά”, polukòs “σιγά”, zuralèste “δυνατά”.

○ Σύνταξη

Σε γενικές γραμμές η σύνταξη της ρομανές είναι όμοια με τη σύνταξη της νεοελληνικής. Κάποιες ιδιαιτερότητες που εμφανίζονται παρουσιάζονται παρακάτω.

α) η πτώση του αντικειμένου : ορισμένες φορές χρησιμοποιείται η ονομαστική αντί της αιτιατικής, π.χ. temizdì o kher (αντί temizdì o kherès) “(αυτός) καθάρισε το σπίτι”, o dzukèl dandaldàs mo vas (αντί o dzukèl dandaldàs mo vastès) “ο σκύλος δάγκωσε το χέρι μου”. Σύμφωνα με μία ερμηνεία (Messing 1998:19) αυτό συμβαίνει όταν το άμεσο αντικείμενο είναι άψυχο. Όταν το άμεσο αντικείμενο είναι έμψυχο

εκφέρεται σε αιτιατική (ή άλλη πλάγια πτώση), π.χ. biandàs yek tš aès “(αυτή) γέννησε ένα παιδί”.

β) η σύνταξη της γενικής : η γενική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός έχει λειτουργία αντίστοιχη με τη λειτουργία του επιθέτου, στοιχείο που επηρεάζει και τη μορφολογία της. Όταν το ουσιαστικό που προσδιορίζει η γενική βρίσκεται σε ονομαστική ενικού και είναι αρσενικού γένους, τότε η γενική διατηρεί τη μορφή της γενικής (σε ko, go), όταν βρίσκεται σε ονομαστική ενικού και είναι θηλυκού γένους παίρνει την κατάληξη -i (ki, g i). Όταν, τέλος, το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό βρίσκεται σε άλλη πλάγια πτώση, ενικού ή πληθυντικού, τότε η κατάληξη της γενικής (ko, go) παίρνει την κατάληξη των πλάγιων πτώσεων του επιθέτου (ke, g e), π.χ. e romnèsko vastà si parnè “τα χέρια της γυναίκας είναι άσπρα”, αλλά dikàn e romnèske vastà “βλέπω τα χέρια της γυναίκας”.

γ) η σύνταξη του ρήματος “έχω”: το ρήμα που σημαίνει στη ρομανές “έχω” (si man) σχηματίζεται με το τρίτο ενικό πρόσωπο και την προσωπική αντωνυμία σε αιτιατική πτώση, δηλ. για τον ενεστώτα si man (=είναι σε μένα) “έχω”, si tut (=είναι σε σένα) “έχεις” κτλ., για τον παρατατικό sas man (=ήταν σε μένα) “είχα”, sas tut (=ήταν σε σένα) “είχα” κτλ.

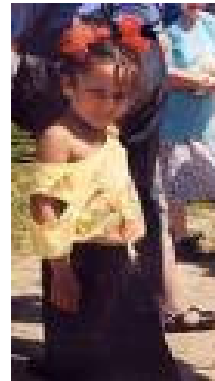
δ) η λειτουργία ορισμένων πτώσεων: εκτός της γενικής, της οποίας η λειτουργία αναλύθηκε παραπάνω οι άλλες πτώσεις των ουσιαστικών χρησιμοποιούνται ως εξής: ι) η ονομαστική χρησιμοποιείται ως υποκείμενο, ως άμεσο αντικείμενο και μετά από προθέσεις, ιι) η αιτιατική χρησιμοποιείται ως άμεσο αντικείμενο, ως αιτιατική του χρόνου και ως υποκείμενο για το σχηματισμό του ρήματος siman “έχω”., ιιι) η δοτική χρησιμοποιείται ως αντικείμενο σε ορισμένα ρήματα, ως δοτική ηθική, ως δοτική του χρόνου και ως δοτική της αιτίας ή του σκοπού, ιιιι) η τοπική χρησιμοποιείται για δήλωση στάσης και κίνησης, ιιιιι) η αφαιρετική χρησιμοποιείται ως αντικείμενο σε ορισμένα ρήματα, ως β' όρος της σύγκρισης, μετά από προθέσεις και για να δηλώσει ύλη ή αφαίρεση, ιιιιιι) η οργανική χρησιμοποιείται για να δηλώσει το όργανο με το οποίο γίνεται κάτι., ιιιιιιι) η κλητική χρησιμοποιείται για κλητικές προσφωνήσεις.

ο Λεξιλόγιο

Όσον αφορά το λεξιλόγιο, η ρομανές περιέχει έναν αριθμό λέξεων τσιγγάνικων, μέσα στις οποίες συγκαταλέγονται και αρκετές λέξεις περσικής, αρμενικής και τουρκικής προέλευσης. Πολύ μεγάλος, όπως είναι φυσικό, είναι ο αριθμός των λέξεων ελληνικής προέλευσης και αφορά έννοιες, που δεν είναι σύμφυτες με τον πολιτισμό τους, καθώς επίσης και έννοιες της σύγχρονης τεχνολογίας, όπως τηλεόραση, τηλέφωνο κτλ., λέξεις που δηλώνουν τρόφιμα, εκκλησιαστικούς και επιστημονικούς όρους, ημέρες της εβδομάδας, ονόματα των μηνών, τοπωνύμια κτλ. Μέρος αυτού του λεξιλογίου προσαρμόστηκε στο σύστημα της ρομανές, ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες μορφήματα της ελληνικής συνδυάστηκαν με μορφήματα της ρομανές για να δώσουν μια καινούργια λέξη (π.χ. γrapsaràn “γράφω”, από το μόρφημα του θέματος του αορίστου του ρήματος της ελληνικής γράφω + κατάληξη του α' ενικού του ενεστώτα των ρημάτων της ρομανές).

Μεγάλος επίσης είναι και ο αριθμός των λέξεων που δανείστηκε η ρομανές από την τουρκική. Από το σύνολο των 1300 λέξεων που παραθέτει ο Messing στο λεξικό του το 27% είναι τουρκικής προέλευσης. Μερικές από τις πιο συχνές τουρκικής προέλευσης λέξεις που περιέχει η ρομανές των Ελλήνων Ρομ είναι οι εξής: herg ùn “κάθε μέρα”, askèri “στρατός”, adìmo “βήμα”, amà “αλλά”, baxt “τύχη”, bèlkì “ίσως”, benzèrim “μοιάζω”, denìzi “θάλασσα”, fildzàno “φλιτζάνι”, kanùno “πεπόνι”, naxtàri “κλειδί”, tarlàna “χωράφι”.

Όλοι σχεδόν οι Ρομ της Ελλάδας χρησιμοποιούν παράλληλα με τη ρομανές και τη νεοελληνική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη λειτουργική συρρίκνωση της ρομανές, η οποία έχει επιφέρει και τη δομική συρρίκνωση, η οποία αντικατοπτρίζεται στη σύνταξη. Γενικά η ρομανές παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας γλώσσας που έχει παραδοθεί μόνο προφορικά: συρρικνωμένο λεξιλόγιο, χαλαρή δομή και μεγάλη μορφολογική ποικιλία.

ο Κείμενο

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα δημοφιλές τσιγγάνικο τραγούδι. Παρουσιάζεται σε φωνητική καταγραφή, όπως ηχογραφήθηκε το 1986. Πληροφορητής ήταν ο Κώστας Φιλιππίδης, τότε 10 ετών.

Etsalg ìesbasalèn sukàrg iloràkerèn teavnès tasunès tebesèstatekhelès
andabànkavanès lolòdiklònvuravès lolòdiklònvuravès mandàdilarès

(Τα όργανα παίζουν και κάνουν όμορφα τραγουδάκια. Να έρθεις, να ακούσεις, να κάτσεις και να χορέψεις. Όταν έρχεσαι στο γάμο φοράς κόκκινο μαντήλι, φοράς κόκκινο μαντήλι και μένα τρελαίνεις)»⁸

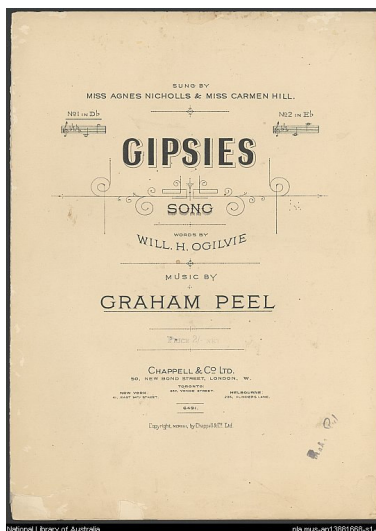
7. <http://users.auth.gr>

8. ΜΠΙΡΗ Κ. Οι Γύφτοι. Μελέτη Λαογραφική και Εθνολογική. Αθήνα, ΕΣΤΙΑ, 1942.

• **Η θρησκεία των Ρομά.**

«Οι Ρομά δεν έχουν κάποια δική τους χαρακτηριστική θρησκεία, αλλά υιοθετούν ενίοτε την επικρατούσα θρησκεία κάθε περιοχής κατοικίας τους. Χαρακτηρίζονται από μεγάλη προσαρμοστικότητα στο θέμα της θρησκείας και αρκετοί μελετητές εικάζουν πως παλιότερα η θρησκεία τους ήταν η ηλιολατρεία. Σήμερα οι διάφορες φυλές είναι πιστές στο θρήσκευμα της χώρας που κατοικούν.

- Στην Κρήτη αναφέρονται ως Χριστιανοί ορθόδοξοι από το 1832.
- Στη Δυτική Ευρώπη αναφέρονται ως καθολικοί.
- Η Ρωμαϊκή Εκκλησία αναφέρει ονόματα ιερέων , μοναχών και κάποιου Καρδινάλιου με τσιγγάνικη καταγωγή.
- Στη Ρουμανία υπάρχουν ιερείς ορθόδοξοι τσιγγάνοι.
- Στη Γαλλία οι τσιγγάνοι τιμούν την Αγία Σάρρα που τη θεωρούν Τσιγγάνα και προστάτρια της φυλής τους.(24-25 Μάη)
- Στην Πολωνία οι Ρομά τιμούν ιδιαίτερα την εικόνα της Παναγίας της Τσεστοχόβας που το πρόσωπό της είναι μελαψό.
- Στην Τουρκία οι περισσότεροι είναι Μουσουλμάνοι.

• **Πολιτισμός**

Στην Ελλάδα διακρίνουμε δύο ομάδες Ρομά: τους μετακινούμενους και τους εγκαταστημένους. Οι πρώτοι συνεχίζουν τη νομαδική ζωή και είναι συνήθως πλανόδιοι έμποροι φρούτων, λαχανικών, μικροεπίπλων και άλλων ειδών οικιακής χρήσης, όπως επίσης και παλαιοπώλες και ρακοσυλέκτες. Οι δεύτεροι κατοικούν στις παρυφές των μεγάλων αστικών κέντρων, σε συνοικίες υποβαθμισμένες. Τα επαγγέλματα που εξασκούν έχουν σχέση συνήθως με το εμπόριο και πολύ πιο σπάνια με εξαρτημένη μισθωτή εργασία. Στα σχετικά με τη μουσική επαγγέλματα όπως μουσικοί, οργανοπαίκτες, τραγουδιστές κλπ. έχουν ισχυρή παράδοση και πολιτισμό.

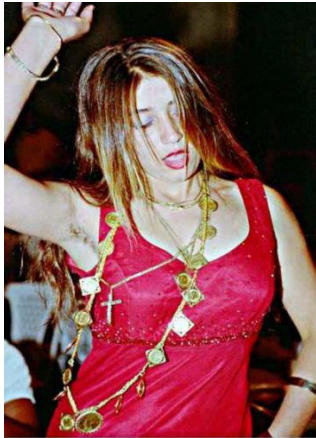
• **Η σημαντικότερη γιορτή των Ρομά**

Η σημαντικότερη γιορτή των Ρομά είναι η γιορτή της Άνοιξης. Η προέλευσή της είναι ελληνική και γιορτάζεται από 23 Απρίλη μέχρι 1 Μάη σε όλη την Ευρώπη.»⁹

9.ΚΟΜΗΣ Κ., Τσιγγάνοι (Ιστορία. Δημογραφία .Πολιτισμός) Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.

• Ήθη και έθιμα των Ρομά¹⁰

Φωτο...Χρ. Κουζή
Παράγος 11/06/2001
Θέμα... Γάμος των Ρομ

· Τσιγγάνικος γάμος : Είναι το χαρακτηριστικότερο έθιμο. Οι Ρομά γλεντούν για μέρες στο γάμο.

· Τα "κεράσματα", είναι ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των οικογενειών που είναι καλεσμένες αλλά και των οικογενειών του γαμπρού και της νύφης.

Αποκορύφωμα του γλεντιού είναι η πανηγυρική επίδειξη στους καλεσμένους, του "σεντονιού", που είναι η απόδειξη της εντιμότητας της νύφης.

Κάνουν κουμπαριές με ανθρώπους που εκτιμούν και

σέβονται.

· Κάθε ομάδα έχει το δικό της αιρετό άρχοντα που εκλέγεται συνήθως δια βοής. Οι ομάδες συνδέονται μεταξύ τους με διάφορες σχέσεις κυρίως οικογενειακές. Ο αιρετός άρχοντας έχει και δικαστική εξουσία. Συνήθως εκπροσωπεί την ομάδα απέναντι στις αρχές της χώρας που ζει η ομάδα.

· Κατά το παρελθόν η κοινωνική διάρθρωση της ομάδας είχε μητριαρχικό χαρακτήρα . Μερικοί συγγραφείς ισχυρίζονται ότι αυτό το στοιχείο αποτελεί σοβαρή ένδειξη για την ινδική καταγωγή της φυλής. Σήμερα η μητριαρχία τείνει να εκλείψει.

10. <http://lyk-varth.ilei.sch.gr>

• Θύματα διακρίσεων. ¹¹

Διαφήμιση πώλησης Ρομ σκλάβων

Εξαιτίας του νομαδικού τρόπου ζωής τους και της έλλειψης επιθυμίας ή/και δυσκολίας προσαρμογής στον τρόπο ζωής της πλειοψηφίας των υπόλοιπων κατοίκων κάθε περιοχής οι Τσιγγάνοι έχουν πέσει συχνά θύματα διακρίσεων. Συχνά αρνητικά στερεότυπα είναι αυτά του "κλέφτη", του "επαγγελματία ζητιάνου", του "τσιγγούνη" κ.ά. Στην Ελλάδα, τουλάχιστον, οι αρνητικοί συνειρμοί εναντίων των Ρομά συντηρούνται εν μέρει και από την σχετικά αυξημένη εγκληματικότητα μεταξύ των Τσιγγάνων, που δεν οφείλεται βέβαια σε κάποιο εγγενές χαρακτηριστικό της φυλής, αλλά στα υψηλά επίπεδα φτώχειας στις τάξεις τους.

Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Ρομά υπήρξαν μεταξύ των θυμάτων των μαζικών εκτελέσεων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, μαζί με Εβραίους, κομμουνιστές, ομοφυλόφιλους και Μάρτυρες του Ιεχωβά. Υπάρχει η άποψη ότι περίπου 400.000 Ρομά εκτελέστηκαν από τους Ναζί την περίοδο εκείνη.

Οι Έλληνες Ρομά έχουν 114 σωματεία πανελλήνια (Συνομοσπονδία Ελλάδος) με 300 χιλιάδες εγγεγραμμένα μέλη, ενώ το 2006 συγκρότησαν και πολιτικό κόμμα με τον τίτλο "Ασπίδα-Ρομ" (Ανεξάρτητη Συσπείρωση Πολιτών Ιδιαίτερου Αυτοπροσδιορισμού ΡΟΜ).

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ) κατήγγειλε τον Σεπτέμβριο του 2006 ότι στην Ελλάδα "την τελευταία δεκαετία παρατηρείται η μεγαλύτερη παράνομη έξωση Ρομά", ενώ παράλληλα είναι σε έξαρση η εξύβριση των υπερασπιστών των δικαιωμάτων τους, με την συμβολή και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μάλιστα αναφέρεται ότι «ήδη την 1η Σεπτεμβρίου

2006 κατατέθηκε ερώτηση στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης από τον εισηγητή για θέματα μειονοτήτων, σοσιαλιστή βουλευτή Λετονίας Μπορίς Τσίλεβιτς».

• **Κυριότερες στην Ελλάδα φυλές:** ¹²

- Μπράγκηδων
- Ρουντάρων
- Καραγιανναίων
- Γκαβιέρων
- Χαλδούπηδων
- Καπαζάνηδων
- Γιαβούζηδων
- Τσικληρήδων

• **Κυριότερα οικογενειακά επώνυμα:**

- Σάτρας
- Τσιλιγγιρής
- Νταλίπης
- Καραχάλιος
- Μαλαντρίνος
- Νάτσος
- Σαρπουνιάς

11. <http://el.wikipedia.org>

12. <http://lyk-varth.ilei.sch.gr>

- **Διάσημοι Ρομά.** ¹³

Κάποιοι διάσημοι Τσιγγάνοι είναι οι παρακάτω:

- Τσάρλι Τσάπλιν - Ηθοποιός (η μητέρα του ήταν Τσιγγάνα)
- Πάμπλο Πικάσο - Ζωγράφος
- Κώστας Χατζής - Μουσικός, τραγουδιστής
- Βασίλης Παϊτέρης - Μουσικός, τραγουδιστής
- Μάκης Χριστοδουλόπουλος - Τραγουδιστής
- Ελένη Βιτάλη - Τραγουδίστρια
- Μανώλης Αγγελόπουλος - Τραγουδιστής
- Χρήστος Πατσατσόγλου – Ποδοσφαιριστής

13. <http://el.wikipedia.org>

• **Η κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα.**

▪ Γενικά

«Οι Ρομά, μέλη της πολυπληθέστερης και της πιο αδικημένης ίσως διακρατικής μειονότητας στην Ευρώπη, είναι πληθυσμοί παραδοσιακά νομαδικοί που βρίσκονται πια κατά ένα μεγάλο ποσοστό στα όρια της ένταξης στις κοινωνίες όπου ζουν. Είναι επίσης τα παραδοσιακά θύματα ακραίων ρατσιστικών προκαταλήψεων σχετικά με τη φιλοσοφία, τον τρόπο ζωής και τις επιλογές των κοινοτήτων τους. Τα θεμελιώδη δικαιώματά τους παραβιάζονταν και εξακολουθούν να παραβιάζονται συστηματικά σε όλα τα κράτη. Οι Ρομά υπήρξαν εν κατακλείδι διαχρονικά τα πλέον ευάλωτα και σιωπηλά θύματα, από την εποχή του ολοκαυτώματος μέχρι την τελευταία κρίση στο Κόσοβο.

Τα τεράστια προβλήματα των Ρομά σε όλο τον κόσμο άρχισαν μόλις πρόσφατα να δημοσιοποιούνται και να αντιμετωπίζονται. Συγκεκριμένα μέτρα άρχισαν να υιοθετούνται σταδιακά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες για την επίλυση των προβλημάτων ως προς την απασχόληση, την εκπαίδευση και την στέγαση των Ρομά. Σε πανευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχει εξάλλου ένα ενεργό δίκτυο δράσης των ίδιων των Ρομά που ζητούν την αναγνώριση τους ως λαού χωρίς έδαφος και αντίστοιχη εκπροσώπηση στα Ηνωμένα Έθνη και την ΕΕ. Ζητούν επίσης -πάντα με την υποστήριξη των ΜΚΟ- λήψη ειδικών μέτρων από τις χώρες όπου ζουν με στόχο την κατάργηση όλων των δυσμενών διακρίσεων εις βάρος τους, την κατάργηση της περιθωριοποίησης στην οποία έχουν καταδικαστεί με υιοθέτηση θετικών δράσεων και την πλήρη αναγνώριση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών δικαιωμάτων τους.

▪ Το κοινωνικό πρόβλημα

Στην Ελλάδα ζουν περί τα 250.000 άτομα τσιγγάνικης καταγωγής. Οι Ρομά κατά την ιστορική εξέλιξη των κοινοτήτων τους έχουν υιοθετήσει τρόπους ζωής και παραδόσεις που διαφέρουν από τα ήθη της πλειοψηφίας, θεωρούνται όμως από τους ίδιους θεμελιώδη στοιχεία της συλλογικής τους ταυτότητας και πηγή υπερηφάνειας του λαού τους. Ένα τέτοιο στοιχείο είναι ο νομαδικός τρόπος ζωής –μολονότι αυτός εκπίπτει σταδιακά. Οι Ρομά ως εκ τούτου ζουν μαζί μας εδώ και 600 περίπου χρόνια αλλά ακόμα και σήμερα οι πρωταρχικές και θεμελιώδεις ανάγκες τους δεν καλύπτονται αφού παραμένουν επισήμως αόρατοι παρά τις υποδείξεις των διεθνών οργάνων –όπως η διακήρυξη που υιοθέτησε το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Οκτώβριο 2000 περί της αναγκαιότητας ανάπτυξης πολιτικών που θα επιτρέψουν στους Τσιγγάνους να ζήσουν σε συνθήκες ισότητας δικαιωμάτων και ευκαιριών και να μπουν στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Οι Τσιγγάνοι ανήκουν σε διάφορες (συχνά και αντιμαχόμενες) «φυλές», δεν αποτελούν δηλαδή μια απόλυτα ομοιογενή ομάδα -όλοι όμως ανεξαιρέτως αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες διαφοροποιήσεις: Οι πλειονότητα των ελλήνων Ρομά είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι που μιλούν τη γλώσσα «βλάχουρα Ρομά». Οι περισσότεροι Ρομά που ζουν στη Δ. Θράκη αντίθετα είναι Μουσουλμάνοι, μέλη της μόνης αναγνωρισμένης μειονότητας στην Ελλάδα από τη συνθήκη της Λοζάννης του 1923 και μιλούν «να-βλάχουρα Ρομά». Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεγάλη εισροή Ρομά αλβανικής καταγωγής από την Αλβανία, τις περιοχές της τέως Γιουγκοσλαβίας κλπ, γεγονός που οξύνει το ήδη οξύτατο πρόβλημα των Ρομά στην Ελλάδα.

Η θέση όλων των Ρομά είναι σε γενικές γραμμές δυσμενέστατη εφόσον παραμένουν η πιο αδικημένη και περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα στην Ελλάδα. Υπάρχει ωστόσο πολύ μεγάλη διαφορά οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης μεταξύ των διαφόρων τσιγγάνικων ομάδων: Στην Αγία Βαρβάρα λ.χ. οι Τσιγγάνοι που ζουν εκεί από το 1923 και μετά, δημιούργησαν αρκετά ικανοποιητικές συνθήκες ζωής και εργασίας, ζώντας σε κανονικές κατοικίες όπως οι

υπόλοιποι δημότες. Στα Άνω Λιόσια αντίθετα οι Τσιγγάνοι ζουν σε έναν άθλιο καταυλισμό-σκουπιδότοπο. Αυτά είναι δύο χαρακτηριστικά άκρα.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε ομάδα είναι ως εκ τούτου διαφορετικής τάξης: Η πιο ενταγμένη ομάδα αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα ισότιμης αντιμετώπισης από το ελληνικό κράτος και τους μη Τσιγγάνους Έλληνες αφού είναι θύμα καθημερινών και αλληπάλληλων ρατσιστικών διακρίσεων. Η πολυπληθέστερη ομάδα των σκηνιτών όμως παρουσιάζει επιπλέον οξύτατο πρόβλημα επιβίωσης.

Οι σκηνίτες είναι ένας μεγάλος αριθμός Ρομά που ζουν σε 52 περίπου πρόχειρους και επικίνδυνους καταυλισμούς σε όλη την επικράτεια. Υφίσταται μάλιστα ο γνωστός μύθος ότι οι Τσιγγάνοι απολαμβάνουν τις άθλιες συνθήκες υπό τις οποίες καταδικάστηκαν να ζουν και οι οποίες συνδέονται αναπόδραστα με τον αναλφαβητισμό και την παραβατικότητα. Πρόκειται βεβαίως για επιχειρηματολογία αφελή και ρατσιστική που επικαλείται εκτός της βιολογικής διαφοράς και τις δήθεν ασύμβατες πολιτισμικές αποκλίσεις στις οποίες αποδίδουν ολοκληρωτικά την αδυναμία ομαλής ένταξης των Ρομά στην ελληνική κοινωνία.

Στην πραγματικότητα, όπως προαναφέρθηκε, η ελληνική πολιτεία και οι αρμόδιοι φορείς παραμέλησαν για πάρα πολλά χρόνια αυτή την ομάδα πολιτών και δεν προχώρησαν σε σοβαρές έρευνες-μελέτες με στόχο την κατανόηση της ιδιαιτερότητας των κοινοτήτων των Ρομά και τη στοιχειώδη έστω επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Μόνο τα τελευταία χρόνια και κυρίως χάρη στα ευρωπαϊκά προγράμματα άρχισε μια τέτοια προσπάθεια ψηλάφησης του χώρου των Τσιγγάνων και στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη φορά από της ίδρύσεως του ελληνικού κράτους που διαμορφώθηκε, δημοσιοποιήθηκε και άρχισε να εφαρμόζεται κρατικό πρόγραμμα αντιμετώπισης του προβλήματος ήταν το 1996.

Η κοινωνικοοικονομική περιθωριοποίηση των σκηνιτών είναι αυτή που απαγορεύει τον εξανθρωπισμό του καθημερινού τους βίου οδηγώντας τους σε επιβιωτικές πρακτικές που αντιστρατεύονται την κοινωνική πρόοδο. Το ένα πρόβλημα τους οδηγεί στο άλλο στο πλαίσιο ενός αναπόφευκτου φαύλου κύκλου.

Αν δεν αλλάξουν δραστικά τα δεδομένα, με την πάροδο του χρόνου οι ανειδίκευτοι και αναλφάβητοι στη μεγάλη πλειονότητά τους Ρομά είναι καταδικασμένοι να περιθωριοποιηθούν ακόμα πιο ακραία λόγω των οικονομικών συνθηκών που επικρατούν πια. Οι Ρομά στη χώρα μας δεν έχουν καμία διαπραγματευτική ισχύ και ελάχιστη πρόσβαση στα κέντρα λήψης αποφάσεων είτε σε εθνικό είτε σε τοπικό επίπεδο. Πολλές φορές δεν έχουν ούτε καν πρόσβαση στις δράσεις των μη κυβερνητικών οργανώσεων και κάποιων άλλων φορέων που δραστηριοποιήθηκαν τελευταία υπέρ τους.»¹⁴

▪ Το οικιστικό πρόβλημα

«Το οικιστικό πρόβλημα αναγνωρίζεται από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές ως το πιο κομβικό για τους Ρομά. Είναι γεγονός ότι η διαμονή σε μόνιμη γνωστή κατοικία συνδέεται με τη δυνατότητα ενός πολίτη να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα αλλά και με τη δυνατότητα του δημοσίου ή ιδιωτών να συναλλάσσεται νομίμως με το πρόσωπο αυτό. Η νομαδική ζωή των Ρομά και η διαβίωσή τους σε παράνομους καταυλισμούς στα όρια δήμων (χωρίς αναγκαστικά να υπάρχει οικογενειακή τους μερίδα εκεί) λειτουργεί ως τροχοπέδη για την κοινωνική ένταξή τους. Η ΔΕΠΟΣ εκπόνησε και παρέδωσε το 1999 την πρώτη και μοναδική εμπειριστατωμένη μελέτη που κατέγραψε τους χώρους διαμονής των τσιγγάνικων κοινοτήτων και τις στεγαστικές ανάγκες των Τσιγγάνων σε όλη την Ελλάδα. Τη μελέτη υιοθέτησαν εκτός της Πολιτείας, οι οργανώσεις των Τσιγγάνων (ΠΟΣΕΡ) και το διαδημοτικό δίκτυο POM.

Σύμφωνα και με τη μελέτη αυτή, οι συνθήκες ζωής στους καταυλισμούς είναι άθλια με οποιαδήποτε στάνταρντς. Οι Τσιγγάνοι ζουν σε παράγκες, μέσα στα σκουπίδια, χωρίς νερό, τουαλέτες, φως, στο έλεος των καιρικών φαινομένων και των επιδημιών. Έτσι οι τσιγγάνικοι καταυλισμοί αποτελούν εστίες μόλυνσης και παραβατικότητας με αποτέλεσμα οι μη Τσιγγάνοι δημότες να θεωρούν την παρουσία των Τσιγγάνων ντροπή και υποβάθμιση για την περιοχή τους και να προσπαθούν με κάθε πρόσχημα να τους διώξουν από κει. Οι δημοτικές αρχές θεωρούν επίσης επιβάρυνση τους Ρομά που ζουν στα όρια τους και αντί να επιλύσουν το πρόβλημα, απλώς προσπαθούν να απαλλαγούν απ' αυτούς με οποιονδήποτε –ακόμα και παράνομο- τρόπο. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του δήμου Αλικαρνασσού που προσπάθησε το 2000 να εκδιώξει τους Ρομά από δημοτικές γαίες χωρίς να τους προσφέρει εναλλακτική λύση και μολονότι είχε από την προηγούμενη χρονιά εκδοθεί απόφαση του Ειρηνοδικείου Ηρακλείου που έκρινε καταχρηστική την άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Είναι επίσης γεγονός ότι με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων οργανώθηκε εκδίωξη των Τσιγγάνων από πολλές περιοχές. Οι τοπικές κοινωνίες επικαλούνται (συχρότατα ψευδώς) την ανάγκη κατασκευής αθλητικών έργων για να

εκδιώξουν τους Ρομά όπως έγινε και στο Μεξικό το 1968. Η πρόεδρος της ειδικής επιτροπής για τους Ρομά στο Συμβούλιο της Ευρώπης Josephine Verspaaget σε πρόσφατη επίσκεψή της (Ιούνιος 2001) -όπως και ο Συνήγορος του Πολίτη- κατήγγειλε τις παράνομες συνθήκες υπό τις οποίες καταστράφηκαν οι σκηνές και εκδιώχθηκαν οι σκηνίτες του Ασπροπύργου το καλοκαίρι του 2000 λόγω Ολυμπιακών έργων. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι ο δήμαρχος Ασπροπύργου δεν μπόρεσε καν στον κόπο να εφαρμόσει την υπάρχουσα νόμιμη διαδικασία αποβολής από νομή δημοτικών γαιών. Με τον προσβλητικότατο ισχυρισμό ότι «καθάρισε τον χώρο από απορρίμματα» απέφυγε τις περιπλοκές που θα αντιμετώπιζε για την κατεδάφιση παρανόμων έστω κατοικιών. Παρά το γεγονός δε ότι ο Συνήγορος του Πολίτη συνιστούσε ανάκριση για απόδοση ευθυνών στις τοπικές αρχές, η υπόθεση δεν έχει μέχρι σήμερα καμία εξέλιξη.

Είναι εξάλλου γεγονός ότι συχνά οι Τσιγγάνοι, στερούμενοι εναλλακτικής λύσης, καταπατούν δημοτικά ή και ιδιωτικά οικόπεδα προκειμένου να στήσουν τις πρόχειρες εγκαταστάσεις τους, πρακτική που οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων, διασπορά ρατσιστικών επιχειρημάτων και διαιώνιση του κοινωνικού προβλήματος συμβίωσης των Ρομά με τους υπόλοιπους πολίτες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των 42 οικογενειών Ρομά στο Χαλάνδρι που καταπατούν ιδιωτική περιοχή με αποτέλεσμα η τοπική κοινωνία να στραφεί εναντίον τους.

Είναι γνωστή η συζήτηση αν πρέπει να επιλέξουμε μέτρα που οδηγούν στην άνευ όρων αφομοίωση ή στην υπό τους όρους τους και σταδιακή ένταξη των Τσιγγάνων. Η λύση που προτείνουν οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι είναι αυτή που οφείλει να υιοθετήσει το κράτος. Σύμφωνα με την πρόσφατη έρευνα της ΔΕΠΟΣ, οι

περισσότεροι Ρομά επιθυμούν μια κανονική ιδιόκτητη μονοκατοικία, όπως όλος ο υπόλοιπος κόσμος. Σύμφωνα μάλιστα με τα δεδομένα της άλλης πολύ πρόσφατης απογραφικής έρευνας που καταγράφει την σαφέστατη τάση εδραιοποίησης των Τσιγγάνων, ήδη το

50% αυτών ζουν για πάνω από 20 χρόνια στο ίδιο μέρος. Οι μετακινήσεις τους είναι σήμερα αραιότερες, προσωρινές και έχουν άξονα την ανεύρεση δουλειάς.

Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ:

Το άρθρο 1, παρ. 4 του συντάγματος διευκρινίζει ότι η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του κράτους. Οι ελληνικές αρμόδιες αρχές –παρά τη συνταγματική τους υποχρέωση και παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει υπογράψει την Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών ρατσισμού- άργησαν εξαιρετικά να ασχοληθούν με το πρόβλημα των Ρομά. Η ελληνική κοινή γνώμη δε λόγω παντελούς έλλειψης ευαισθητοποίησης δεν πίεσε ποτέ προς την κατεύθυνση της συνολικής επίλυσης του προβλήματος. Έτσι, μόλις το 1996 η κυβέρνηση ανακοίνωσε πρόγραμμα βελτίωσης των συνθηκών ζωής τους και προώθησης της ένταξής τους στην κοινωνία. Με αυτό το αντικείμενο ασχολείται πλέον και η διυπουργική επιτροπή που διαμορφώνει την εθνική πολιτική υπέρ των Τσιγγάνων. Με απόφασή της διαμορφώθηκε επιχειρησιακό πρόγραμμα βετούς διάρκειας.

Στον τομέα στέγασης διακηρυγμένος στόχος είναι να στεγαστούν όλοι οι έλληνες Τσιγγάνοι εντός τριετίας με παραχώρηση λυομένων σε οργανωμένους χώρους, παραχώρηση οικοπέδων και στεγαστικών δανείων αλλά και έτοιμων οικιών. Το γραφείο του πρωθυπουργού για την ποιότητα ζωής ασχολήθηκε με το πρόβλημα των Ρομά συμμετέχοντας στο πρόγραμμα κατασκευής οργανωμένου αυτοδιαχειριζόμενου οικισμού στο στρατόπεδο Γκόνου και στον σχεδιασμό άλλων τέτοιων οικισμών στη Ρόδο, στα Άνω Λιόσια, στο Χαλάνδρι και τη Νέα Αλικαρνασσό Κρήτης. Τον Νοέμβριο του 1999 το πρόγραμμα ROMEUROPE υιοθέτησε πλήρως την πρόταση νόμου για τους αυτοδιαχειριζόμενους οικισμούς Τσιγγάνων σε όλη την ευρωπαϊκή ένωση.

Μέχρι το 2000 πάντως είχαν γίνει ελάχιστα πράγματα –εκτός από τη γνωστή μελέτη της ΔΕΠΟΣ- και είχαν διατεθεί μόνο 1250 λυόμενα.

Η μεταστέγαση αργεί πάρα πολύ. Ειδικά για τους Τσιγγάνους της Αθήνας (κυρίως για όσους ζουν στους καταυλισμούς στον Ασπρόπυργο και τα Λιόσια) επί του παρόντος δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο. Το πρόβλημα παραμένει οξύτατο. Το μεγαλύτερο πρόβλημα στην πράξη είναι ότι οι δήμοι δεν συνεργάζονται καθόλου με αποτέλεσμα η αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων να είναι ελλιπής και οι δράσεις αποσπασματικές.

Πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι παρά τις προτάσεις της μελέτης της ΔΕΠΟΣ, η πολιτεία τείνει στην ευκολότερη λύση δημιουργίας καταυλισμών με

λυόμενα τύπου σεισμοπλήκτων –πάντα ισχυριζόμενη ότι αυτό είναι το πρώτο στάδιο. Πράγματι μπροστά στο οξύτατο πρόβλημα διαβίωσης των σκηνιτών η λύση αυτή μοιάζει ικανοποιητική, όμως είναι γεγονός ότι δύσκολα οι καταυλισμοί θα μετατραπούν σε οικισμούς με αποτέλεσμα να διαιωνιστεί το πρόβλημα τελικά.

Συμπέρασμα: Για να υπάρξει κάποια πιθανότητα να μπορέσουν οι Τσιγγάνοι να ενταχθούν φυσιολογικά στον κοινωνικό ιστό πρέπει πρώτα να εξανθρωπιστούν οι συνθήκες υπό τις οποίες ζουν:

1) Να αποκτήσουν οι μη έχοντες αξιοπρεπή στέγη εντός νέων αυτοδιαχειριζόμενων οικισμών κατά το project της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με τις οργανώσεις των Τσιγγάνων, το γραφείο του πρωθυπουργού και ΜΚΟ για τη στέγαση των Τσιγγάνων που ζούσαν στη κοίτη του Γαλλικού ποταμού. Οι οικισμοί πρέπει να διαθέτουν χωροθετημένα οικόπεδα, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση, πρόσβαση στις αστικές συγκοινωνίες και σχολεία, ιατρείο, χώρους θρησκευτικής λατρείας. Είναι απαραίτητη επίσης η κινητοποίηση και η ενεργός συμμετοχή των ίδιων των Ρομά για την αυτοδιαχείριση των οικισμών τους μέσω συμβουλίου διαχείρισης και εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας.

2) Να γίνουν πολεοδομικές βελτιώσεις στις υπάρχουσες τσιγγάνικες γειτονιές

3) Να δοθούν (όπως έχει προγραμματιστεί) με απλουστευμένες διαδικασίες λυόμενες κατοικίες ή δάνεια στους οικοπεδούχους Τσιγγάνους που δεν είναι εξοικειωμένοι στην τραπεζική γραφειοκρατία .

4) Να νοικιαστούν κατοικίες από τους δήμους για στέγαση τσιγγάνικων οικογενειών

5) Να δημιουργηθούν χώροι υποδοχής τύπου οργανωμένου κάμπινγκ για τους εποχιακά μετακινούμενους για εργασιακούς λόγους και οι οποίοι ζουν σε άθλιες συνθήκες κατά τη διάρκεια των μετακινήσεών τους μην έχοντας καμία άλλη επιλογή.

6) Κατά τη σύμφωνη γνώμη όλων των ενδιαφερομένων πλευρών τέλος, πρέπει, εκτός από τους δήμους που είναι οι κυριότεροι φορείς υλοποίησης των στεγαστικών προγραμμάτων, να υπάρχει η δυνατότητα κεντρικής κρατικής παρακολούθησης και παρέμβασης για την επίλυση προβλημάτων ή επίσπευση διαδικασιών.»¹⁵

▪ Η κατάσταση της Υγείας των Τσιγγάνων

«Η κατάσταση της υγείας του πληθυσμού ιδίως των σκηνιτών είναι επισφαλής λόγω των κάκιστων συνθηκών διαβίωσης τους αλλά και της εξαπλούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Σύμφωνα με έρευνα των Γιατρών του

Κόσμου το 1999, σε κάποιες κοινότητες σκηνιτών μέχρι και το 99% ήταν προσβεβλημένο από τον ιό της ηπατίτιδας Α. Το 50% είχε επίσης εκτεθεί στον ιό της ηπατίτιδας Β.

Σύμφωνα με τον απολογισμό του Γραφείου Ποιότητας Ζωής του Πρωθυπουργού λειτουργούν μονάδες ιατρικής και κοινωνικής υποστήριξης μόνο στους οικισμούς Γκόνου και στο Δήμο Καρδίτσας. Όλο το υπόλοιπο πρόγραμμα (ύψους 4.5 δις) ακόμα είναι στη φάση της οργάνωσης.

Το 77% των Τσιγγάνων είναι εντελώς ανασφάλιστοι. Η μόνη περίθαλψη που έχουν είναι η των απόρων, δηλαδή μπορούν να καταφεύγουν στα δημόσια νοσοκομεία –όπου δεν είναι καν ευπρόσδεκτοι, ούτε αντιμετωπίζονται όπως οι υπόλοιποι ασθενείς. Ακόμα όμως και το πιστοποιητικό απορίας είναι δύσκολο να εξασφαλιστεί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα νοσοκομεία απαιτούν κάποια νοσήλια, τα οποία επιχειρούν να εξασφαλίσουν κατακρατώντας τις αστυνομικές ταυτότητες των Τσιγγάνων. Το αποτέλεσμα είναι να μένουν χωρίς το απαραίτητο για τις συναλλαγές τους δελτίο ταυτότητας.»¹⁶

▪ Το εκπαιδευτικό πρόβλημα

«Η σχολική φοίτηση των Τσιγγάνων -εκτός του ότι είναι εκτός παραδοσιακού αξιακού κώδικα- είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως η μετακίνηση, τα οικονομικά προβλήματα που οδηγούν στην παιδική εργασία, η απόσταση από το σχολείο, τα φαινόμενα ρατσισμού στα σχολεία, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης κλπ. Είναι δηλαδή γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζονται να επιβιώνουν οι Τσιγγάνοι είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο γι αυτό και το 60% περίπου του συνόλου είναι εντελώς αναλφάβητο. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι αρκετό για να διαιωνίσει τον κοινωνικό-

οικονομικό αποκλεισμό των Τσιγγάνων. Συχνά οι Τσιγγάνοι αποδίδουν την σχέση τους με το σχολείο ως προϊόν επιλογής. Από πουθενά όμως δεν αποδεικνύεται ότι οι Τσιγγάνοι δεν φοιτούν στο σχολείο για

να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα λ.χ. Στην πραγματικότητα απαγορεύεται κυριολεκτικά στους Τσιγγάνους η πρόσβαση στην εκπαίδευση, δηλαδή την δυνατότητα μελλοντικής κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης. Οι ρατσιστικές πρακτικές εις βάρος όσων Ρομά επιχειρούν να εκπαιδευτούν είναι δύο ειδών:

α) Ανοιχτές απόπειρες αποκλεισμού των τσιγγανοπαίδων με κινητοποίηση της κοινωνίας, γονιών, μαθητών, δασκάλων. Πολύ χαρακτηριστικά, τα τσιγγανόπουλα του οικισμού της Αγίας Σοφίας εκδιώχτηκαν άγρια από το δημοτικό σχολείο Χαλάστρας Θεσσαλονίκης όπου έπρεπε κανονικά να παρακολουθήσουν μαθήματα. Οι γονείς και οι μαθητές μαζί με κάποιους καθηγητές τους έκλεισαν τις πόρτες με τη δικαιολογία ότι δεν επαρκούν οι κτιριακές εγκαταστάσεις. Τελικά δέχτηκαν μόνο τα μισά από τα τσιγγανόπουλα ενώ οι αρμόδιες αρχές στην ουσία δεν επενέβησαν παρά τις καταγγελίες του δικτύου DROM και του Συνηγόρου του Πολίτη. Το ίδιο έγινε και στη Νέα Αλικαρνασσό Κρήτης τον Νοέμβριο του 2000: Ο δήμαρχος πρότεινε στα Ρομά παιδιά να εγκαταλείψουν το σχολείο για να μη το διαλύσουν!

Όπως κατήγγειλε στις 12.9.01 στον τύπο το Συντονιστικό Οργανώσεων και Κοινοτήτων για τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα (ΣΟΚΑΔΡΕ) τα παιδιά Ρομά κινδυνεύουν να μην πάνε σχολείο και φέτος γιατί δεν υπάρχει λεωφορείο να τα μεταφέρει σ' ένα σχολείο που είναι χιλιόμετρα μακριά απ' τον τόπο διαμονής τους. Το πρόβλημα οφείλεται εν πολλοίς στο γεγονός ότι τα παιδιά Ρομά μιας περιοχής διασκορπίζονται σε πολλά σχολεία για να αποφευχθεί η «υποβάθμιση» ενός σχολείου λόγω «υπερβολικής συγκέντρωσης» μαθητών Ρομά σ' αυτό.

β) Παθητικό αποκλεισμό τους μέσα στην τάξη με την περιθωριοποίησή τους. Τα στερεότυπα που ερμηνεύουν τους λόγους της μη παρακολούθησης των τσιγγανοπαίδων δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Τα παιδιά Ρομά ανταποκρίνονται καλά όταν η εκπαιδευτική διαδικασία λαμβάνει υπ' όψιν τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των μαθητών (το γεγονός δηλαδή ότι μετακινούνται, ότι δεν έχουν μητρική γλώσσα την ελληνική κλπ) Αυτό όμως δεν συμβαίνει τις περισσότερες φορές. Τα παιδιά Ρομά αντιμετωπίζονται από μαθητές και δασκάλους ως ενοχλητικοί παρίες που καθυστερούν την υλοποίηση του προγράμματος και υποβαθμίζουν την εικόνα του σχολείου. Μέσα σ' αυτές τις κάκιστες συνθήκες τα παιδιά Ρομά είναι φυσικό να νιώθουν ανεπιθύμητα, να απογοητεύονται και να εγκαταλείπουν το σχολείο. Να σημειωθεί επιπλέον ότι σήμερα που το σχολείο εκχωρεί μεγάλο μέρος των ευθυνών του στην οικογένεια, είναι σαφές ότι οι Τσιγγάνοι μαθητές βρίσκονται σε δυσμενέστατη θέση δεδομένου ότι οι οικογένειές τους δεν μπορούν ούτε να παρακολουθήσουν και να ενισχύσουν την εκπαίδευσή τους στο σπίτι, αλλά ούτε και να διαπραγματευτούν με τους εκπροσώπους του εκπαιδευτικού συστήματος και να διεκδικήσουν υπέρ των παιδιών τους.

Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η εκπαίδευση είναι ο τομέας που η πολιτεία δραστηριοποιήθηκε αρχικά με στόχο την ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσω του τμήματος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης άρχισε να υλοποιείται από τον Μάιο του 1997 πρόγραμμα εκπαίδευσης τσιγγανοπαίδων, το οποίο προβλέπεται να συνεχιστεί στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ μέχρι το 2006.

Μέχρι στιγμής α) επιμορφώθηκαν κάποιοι εκπαιδευτικοί με ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό (στους εξής τομείς: γλώσσα, γεωγραφία, ιστορία, αγωγή υγείας, φυσικός κόσμος, νέες τεχνολογίες, μαθηματικά, πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας και της κοινότητας) για πιλοτική εφαρμογή σε σχολεία όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα και με ενίσχυση του Β΄ και Γ΄ ΚΠΣ και ότι β) θεσμοθετήθηκε η κάρτα για τους μετακινούμενους μαθητές. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας έχουν διατεθεί 25.000 κάρτες με αποτέλεσμα να αυξηθούν κατ' αναλογία οι Τσιγγάνοι μαθητές που συνεχίζουν τη φοίτησή τους στα σχολεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του υπουργείου Παιδείας το ποσοστό διαρροής από 75% το 1997 περιορίστηκε (κυρίως στη στοιχειώδη εκπαίδευση) σε 24% σήμερα με πρωτικές τάξεις. Το πρόγραμμα συνεχίζεται μέσω του Γ΄ΚΠΣ με πρόβλεψη 7.5 δις εντός της προσεχούς βετίας. Στο πρόγραμμα είναι ενταγμένη και η επιμόρφωση ενηλίκων Τσιγγάνων.

Πρέπει να σημειωθεί όμως το γεγονός ότι μέχρι τώρα δεν έχει ληφθεί κανένα διοικητικό μέτρο για να αποτρέψει τα κρούσματα εκπαιδευτικού αποκλεισμού, γιατί η στρατηγική του προγράμματος στη πρώτη φάση υλοποίησης ήταν η αποφυγή σύγκρουσης.

Συμπέρασμα: Η εκπαίδευση της νέας γενιάς Ρομά (αλλά και των αναλφάβητων όλων των ηλικιών που το επιθυμούν) πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα γιατί είναι το κλειδί που θα ανοίξει τις πόρτες της κοινωνίας και της οικονομίας στην περιθωριοποιημένη αυτή ομάδα. Έχοντας πάντα υπ' όψιν ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης της νέας γενιάς Τσιγγάνων συνδέεται άμεσα με την επίλυση του οικιστικού προβλήματος της οικογένειας τους, πρέπει να αναζητηθούν αμέσως αποτελεσματικά μέτρα παρέμβασης μέσα κι έξω από το σχολείο ώστε η εκπαίδευση ως θεσμός να αποδώσει το νόημά του και σ' αυτή την απόλυτα αδικημένη κατηγορία ελλήνων πολιτών. Πρέπει να ανατραπούν δηλαδή οι δυσμενείς συσχετισμοί που κρατούν τους Τσιγγάνους εκτός σχολείων.

Πιο συγκεκριμένα

- 1) Η Πολιτεία πρέπει να καταβάλει ειδική προσπάθεια για την αλλαγή νοοτροπίας των Τσιγγάνων γονέων όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των παιδιών τους σε διάφορες παραλλαγές επαγγελματικής δραστηριότητας, με την προβολή της αιτιολογίας ότι και οι ίδιοι και οι γονείς τους έτσι ανατράφηκαν.
- 2) Να τερματιστεί η παιδική εργασία
- 3) Να δημιουργηθούν παιδικοί σταθμοί που θα προλειάνουν το έδαφος για την ένταξη των παιδιών των Τσιγγάνων στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- 4) Να γίνουν όπου χρειάζονται τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας και όχι ειδικές τάξεις για Τσιγγανόπαιδα που θα εντείνουν την περιθωριοποίηση.
- 5) Να λειτουργήσουν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας για τους μεγαλύτερους, γονείς κλπ.
- 6) Να συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των Τσιγγάνων στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που τους αφορούν. Να εκπαιδευτούν Τσιγγάνοι δάσκαλοι και κοινωνικοί λειτουργοί ώστε να λειτουργήσουν μεσολαβητικά και διευκολυντικά μεταξύ Τσιγγάνων και σχολείων.
- 7) Να ληφθεί κάθε μέτρο ώστε να τερματιστεί ο ρατσισμός (γονέων, παιδιών, δασκάλων κλπ) στα σχολεία ώστε να μπορέσουν τα παιδιά των Τσιγγάνων να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία του σχολείου και να αποδώσουν.»¹⁷

▪ Το πρόβλημα της απασχόλησης

«Οι Τσιγγάνοι παραδοσιακά ήταν μια κλειστή κοινωνική ομάδα με δική της δομή και ιεραρχία, βασιζόμενη στην ευρεία οικογένεια και τη γλώσσα ως συνεκτικό δεσμό, μαζί με τις παραδόσεις και τα έθιμα. Η δομή αυτή λειτούργησε συμπληρωματικά με την κυρίαρχη μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο περίπου. Οι Τσιγγάνοι ήταν γυρολόγοι έμποροι και τεχνίτες. Τα χωριά τους είχαν ανάγκη.

Η αστυφιλία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στέρησε από τους Τσιγγάνους τον ζωτικό χώρο των οικονομικών δραστηριοτήτων τους. Η μεγάλη διάδοση των βιομηχανοποιημένων προϊόντων τους αχρήστευσε ως τεχνίτες. Το αποτέλεσμα είναι να προσεγγίζουν πια αναγκαστικά και μαζικά τα αστικά κέντρα, να εγκαθίστανται σε άθλιους καταυλισμούς στα όρια των πόλεων για αναζήτηση δουλειάς.

Η ένταξη των Τσιγγάνων στην αγορά νόμιμης εργασίας συνδέεται πλέον απολύτως με την εκπαίδευση. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν υπάρχουν τσιγγάνοι σε επαγγέλματα επιστημονικά ή εν γένει υψηλής εξειδίκευσης αλλά ούτε στον τομέα των υπηρεσιών.

Όσοι απ' αυτούς απασχολούνται στον αγροτικό τομέα είναι σε δυσμενή κατάσταση επειδή οι οικονομικοί μετανάστες αναγκάζονται να δουλέψουν με ακόμα μικρότερες αμοιβές και τους «παίρνουν τις δουλειές».

Όσοι ασχολούνται με το υπαίθριο εμπόριο (λαϊκές) αντιμετωπίζουν πρόβλημα νομιμότητας γιατί αγνοούν τις διαδικασίες απόκτησης άδειας ενώ δεν είναι πολύ δύσκολο να την αποκτήσουν -σε αντίθεση με την άδεια για πλανόδιο εμπόριο που αποδεικνύεται πιο δυσπρόσιτη.

Με τα νυν δυσμενέστατα εκπαιδευτικά δεδομένα μόνο το 40% των Τσιγγάνων έχουν βιοποριστική εργασία. Και αυτή συνδέεται με την παρά –αγορά χωρίς βιώσιμες προοπτικές. Το υπόλοιπο 60% των Ρομά είναι άνεργοι, συνταξιούχοι, ασχολούμενοι με τα οικιακά κλπ. Ο αποκλεισμός τους όμως από την αγορά εργασίας έχει αλυσιδωτές επιδράσεις στη ζωή τους συνολικά δεδομένου ότι δεν τους καταδικάζει μόνο στη φτώχεια αλλά τους ωθεί ολοένα και περισσότερο στην παραβατικότητα και δη στη διακίνηση ναρκωτικών. Το αποτέλεσμα είναι η δραματική χειροτέρευση της υγείας τους αλλά και της σχέσης τους με τους υπόλοιπους Έλληνες και τις αρχές.

Υπογραμμίζεται ότι οι γυναίκες Ρομά είναι σε ακόμη δυσμενέστερη μοίρα αφού απουσιάζουν εντελώς από την αγορά εργασίας.

Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η Πολιτεία δεν φαίνεται να παρεμβαίνει αποτελεσματικά για την επίλυση αυτού του δραματικού προβλήματος. Στον τομέα της κατάρτισης –απασχόλησης, μπήκαν σε εφαρμογή κάποια ευρωπαϊκά ή μικτά προγράμματα εκπαίδευσης σε παραδοσιακά αλλά και μη παραδοσιακά επαγγέλματα (υδραυλικός, μηχανικός αυτοκινήτων κλπ). Το πρόβλημα είναι ότι αφορούν ελάχιστους (γύρω στα 1.300 άτομα).

Συμπέρασμα: Εκτός από τον βασικότατο όρο που είναι η ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και στα προγράμματα κατάρτισης, πρέπει να εκπαιδευτούν στελέχη που να κατανοούν τις ιδιαιτερότητες των Τσιγγάνων ώστε να τους βοηθήσουν να βρουν εναλλακτικά πεδία απασχόλησης. Τα προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού (ανα-προσανατολισμού) οφείλουν να είναι ρεαλιστικά, να στηρίζονται σε μελέτες της αγοράς εργασίας και των δεδομένων που αφορούν στους Τσιγγάνους. Πρέπει επίσης να δημιουργηθούν ή να αξιοποιηθούν τα υπάρχοντα κέντρα πληροφόρησης των Τσιγγάνων που λειτουργούν σε κάθε δήμο για να ενισχυθεί ποικιλοτρόπως η επιχειρηματικότητα των Τσιγγάνων. Για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης ενδείκνυται η υιοθέτηση θετικών μέτρων, όπως κάποια ποσόστωση στις προσλήψεις Τσιγγάνων στον δημόσιο τομέα. »¹⁸

▪ Τα αστικοδημοτικά προβλήματα των Τσιγγάνων

Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι οι Τσιγγάνοι λόγω του τρόπου με τον οποίο είναι αναγκασμένοι να επιβιώνουν έχουν συχνότατα μεγάλες εκκρεμότητες ως δημότες και πολίτες. Σύμφωνα με την προαναφερθείσα έρευνα του δικτύου POM – Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το 5,5% των ερωτηθέντων δεν είχε δηλωθεί στο Ληξιαρχείο, 10 % δεν έχει ταυτότητα ή άλλο ανάλογο πιστοποιητικό, το 25% των δικαιουμένων λόγω ηλικίας δεν έχουν εκλογικό βιβλιάριο και το 50% περίπου δεν είχε εγγραφεί στα δημοτολόγια. Το γεγονός αυτό πυροδοτεί με τη σειρά του ή ανατροφοδοτεί όλα τα υπόλοιπα προβλήματα των Ρομά εμποδίζοντας την επίλυσή τους. Ένα αδήλωτο παιδί (ή παιδί αδήλωτων γονιών) δεν μπορεί λ.χ. να εγγραφεί στο σχολείο. Ο αδήλωτος πολίτης απλούστατα δεν υπάρχει για το κράτος. Οι δημοτικές αρχές από την άλλη μεριά εκμεταλλεύονται το πρόβλημα αναλφαβητισμού και έλλειψης εξοικείωσης των Τσιγγάνων με τη γραφειοκρατία και δεν προσπαθούν να διευκολύνουν τη διαδικασία νομιμοποίησης τους. Έτσι απαλλάσσονται απ' αυτούς ευκολότερα αφού δεν είναι καν δημότες τους. Πρόκειται για ένα φαύλο κύκλο που μεγιστοποιεί την πεποίθηση των Τσιγγάνων ότι το ελληνικό κράτος είναι εχθρικό απέναντί τους.

Ευτυχώς η νεώτερη γενιά έχει συνειδητοποιήσει τη σημασία της νομιμοποίησης και τακτοποιεί τις εκκρεμότητες αυτού του τύπου.

Συμπέρασμα: Βασικότατος όρος για την ένταξη των Ρομά είναι η επίλυση με κάθε δυνατό τρόπο των αστικοδημοτικών εκκρεμοτήτων τους που δυναμιτίζουν κάθε ελπίδα εξομάλυνσης και συμβίωσης με το σύνολο.»¹⁹

▪ Η αντίδραση των τοπικών κοινωνιών

«Οι τοπικές κοινωνίες είναι συνηθέστατα εχθρικές, παρουσιάζουν δηλαδή εξαιρετικά μεγάλη απροθυμία να εντάξουν στους κόλπους τους Τσιγγάνους εφόσον η παρουσία τους σε οποιαδήποτε περιοχή θεωρείται ένδειξη υποβάθμισης. Μερικές φορές όμως η κατάσταση ξεπερνάει τα συνήθη όρια. Τα γεγονότα στη Νέα Κίο το 2000 είναι πολύ ενδεικτικά της εκρηκτικής κατάστασης που διαμορφώνεται: Τον Μάιο του 2000 το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε λήψη μέτρων και κινητοποίηση «για την αντιμετώπιση του οξυμένου προβλήματος που έχει δημιουργηθεί από την ανεξέλεγκτη δραστηριότητα των Τσιγγάνων της περιοχής», δηλώνουν «ότι δεν επιθυμούν παρουσία ή διέλευση και παραμονή Τσιγγάνων στο Δήμο», καταγγέλλουν «όσους πούλησαν χωράφια σε Τσιγγάνους» και καλούν τους καταστηματάρχες να μη συναλλάσσονται μαζί τους.

Έτσι οι Τσιγγάνοι καταδικάζονται να ζουν σε απαρχαιωμένες συνθήκες. Δεν είναι καθόλου σπάνιο επίσης στο πλαίσιο της προσπάθειας των τοπικών κοινωνιών να απαλλαγούν από αυτούς, το φαινόμενο να γίνονται οι Τσιγγάνοι και τα παιδιά τους στόχοι βίαιων διώξεων και παρανόμων ενεργειών που θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική τους ακεραιότητα. Η συνήθης πρακτική που προσφέρει ένα εύκολο κοινωνικό άλλοθι είναι να κατηγορείται το σύνολο των Τσιγγάνων για παραβατικές πράξεις που έχει διαπράξει μια μικρή μειονότητα.

Το κακό κλίμα οξύνεται ακόμα περισσότερο από τις ύβρεις που εκτοξεύουν οι ίδιοι οι δημοτικοί άρχοντες εναντίον των Τσιγγάνων. Πολύ χαρακτηριστικά μετά τους σεισμούς του 1999 στην Αθήνα, οι περισσότεροι Τσιγγάνοι δεν πήραν προκατασκευασμένα σπίτια. Αντίθετα ο δήμος Άνω Λιοσίων εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να εκδιώξει όσους Τσιγγάνους δεν ήταν εγγεγραμμένοι στα δημοτικά μητρώα. Ο ίδιος ο δήμαρχος δήλωσε σε επιστολή του στους Γιατρούς του Κόσμου ότι ποσοστό μειονοτικού πληθυσμού άνω του 8% σ' ένα δήμο οδηγεί αναπόφευκτα στη γκετοποίηση.

Δεν πρόκειται δυστυχώς για εξαίρεση: Οι περισσότεροι δήμοι ακολουθούν την ίδια γραμμή. Δεν διευκολύνουν τις νόμιμες συναλλαγές των Τσιγγάνων με τις υπηρεσίες τους και κρατούν τους Τσιγγάνους σε συνθήκες εξαθλίωσης ώστε να τους αναγκάσουν να φύγουν από τα όρια του δήμου τους. Τέτοιες ενέργειες έγιναν εναντίον Τσιγγάνων στη Μενεμένη Θεσσαλονίκης το 1996, στα Τρίκαλα το 1990

και 1997, στον Εύοσμο το 1998, στον Ασπρόπυργο το 1999 κλπ. Σχεδόν σε καμία περίπτωση δεν προσφέρθηκε στους εκδιωχθέντες βιώσιμη εναλλακτική λύση μετά την εκδίωξή τους. Όποτε προταθεί εναλλακτική λύση από δημοτικές αρχές ή είναι εντελώς μη ικανοποιητική ή αφορά ελάχιστους Τσιγγάνους –κυρίως τους λίγους επίσημους δημότες. Στο ίδιο πλαίσιο οι δημοτικές αρχές εκμεταλλεύονται επίσης τις διαφορές ντόπιων και μη Τσιγγάνων για να τους διαιρέσουν και να τους εξουδετερώσουν αποτελεσματικότερα .

Συμπέρασμα: Βασικός επίσης όρος για την συμβίωσή τους με τους υπόλοιπους έλληνες πολίτες είναι η αποδοχή της τοπικής κοινωνίας. Πρέπει λοιπόν να αναπτυχθούν πολιτιστικά και παιδαγωγικά προγράμματα αλληλογνωριμίας και αλληλοαποδοχής –προγράμματα που έχει ανάγκη κάθε κοινωνία εξελισσόμενη σε διαπολιτισμική. Χρήσιμο είναι επίσης να υπάρξει ανταποδοτικό όφελος στην τοπική κοινωνία που θα αγκαλιάσει έναν οικισμό Ρομά ώστε να έχει ένα επιπλέον κίνητρο να το κάνει (αθλητικές εγκαταστάσεις, αποχέτευση κλπ). » ²⁰

▪ Η αστυνομία και τα δικαιώματα των Τσιγγάνων

«Η στάση των ελληνικών δημοσίων αρχών απέναντι στην ευαίσθητη κοινωνική ομάδα των Ρομά έχει κατ' επανάληψη αποτελέσει αντικείμενο επικρίσεων εκ μέρους διεθνών παρατηρητηρίων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επεισόδια κατάχρησης εξουσίας της αστυνομίας εις βάρος των Ρομά καταγγέλλονται πολύ συχνά από τους ενδιαφερόμενους αλλά και από τον τύπο ακόμα. Αστυνομικά όργανα μεταχειρίζονται αβασάνιστα δυσανάλογη βία εναντίον τους χωρίς το φόβο της έκθεσης στα μάτια της κοινής γνώμης που θεωρεί ούτως ή άλλως τους Ρομά συλλήβδην κλέφτες και εμπόρους ναρκωτικών δικαιολογώντας έτσι κάθε παράνομη ενέργεια της αστυνομίας.

Επιπλέον οι αστυνομικές αρχές συχνά δεν ολοκληρώνουν τις έρευνες όταν αφορούν σε βίαια επεισόδια εις βάρος των Ρομά, ούτε τιμωρούν αστυνομικά όργανα που έκαναν κατάχρηση εξουσίας (ενδεικτική είναι η περίπτωση της εκτέλεσης του τσιγγάνου Αγγέλου Τσελάλ τον Απρίλιο του 1998 από τη Χαλκηδόνα Θεσσαλονίκης στο Παρθένι από αστυνομικά όργανα που στη συνέχεια απηλλάγησαν των κατηγοριών λόγω αυτοάμυνας). Αν οι ίδιοι οι αδικηθέντες προσπαθήσουν να κινήσουν τις νόμιμες διαδικασίες υπεράσπισής τους, ως ανίσχυροι πολίτες δεύτερης κατηγορίας συχνά εκβιάζονται να παραιτηθούν.

Όπως δήλωσε η Ντιμιτρίνα Πετρόβα, διευθύντρια του Ευρωπαϊκού Κέντρου για τα δικαιώματα των Τσιγγάνων το 1998, «οι Ρομά στην Ελλάδα δεν λογαριάζονται για άνθρωποι.»²¹

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οι προσπάθειες των Τσιγγάνων να ενταχθούν στην κοινωνία υπονομεύονται δραματικά από τις ρατσιστικές αντιδράσεις μιας κοινωνίας που είναι πεπεισμένη ότι δεν είναι ρατσιστική! Το κράτος οφείλει, σύμφωνα με τις αρχές που υιοθέτησε η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Τάμπερε το 1999, να αναλάβει τις ευθύνες του λύνοντας τα τεράστια προβλήματα των Ρομά πολιτών και ευαισθητοποιώντας την κοινωνία ώστε

- να εξασφαλιστεί ταχέως αξιοπρεπής και κατάλληλη στέγη για τους σκηνίτες Ρομά.
- να ληφθούν μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης της υγείας του πληθυσμού αυτού που χειροτερεύει δραματικά
- να εξασφαλιστεί με νομοθετικά και άλλα κατάλληλα μέτρα η εξάλειψη κάθε διάκρισης εναντίον όλων των Ρομά
- να εξασφαλιστεί με κάθε τρόπο η πρόσβαση των Τσιγγάνων στην εκπαίδευση και να γεφυρωθεί άμεσα η απόσταση που χωρίζει τα τσιγγανόπαιδα με τους υπόλοιπους μαθητές.
- να λυθούν με απλό τρόπο οι αστικοδημοτικές εκκρεμότητες των Τσιγγάνων. Οι τοπικές κοινωνίες και η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των Τσιγγάνων.
- να εξασφαλιστεί με θετικές δράσεις η είσοδός τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο.
- να ληφθούν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση ολόκληρης της κοινωνίας και δη των δημοσίων λειτουργών (δικαστών, αστυνομικών, δασκάλων, γιατρών κλπ) ώστε να μην καταπατούν τα δικαιώματα των Τσιγγάνων
- να εξασφαλιστεί έλεγχος των ΜΜΕ που διαιωνίζουν τον κοινωνικό ρατσισμό κατά των Ρομά και την περιθωριοποίησή τους.
- να δημιουργηθούν διάλογοι επικοινωνίας μεταξύ Τσιγγάνων και διοίκησης.
- να εξασφαλιστεί ένα σύστημα νομικής υποστήριξης
- να προχωρήσει η Ελλάδα σε διακρατικές συνεργασίες για τη βελτίωση της θέσης των Ρομά σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

- να συμφωνήσει η Ελλάδα στη δημιουργία μόνιμου φόρουμ για τους Ρομά στον ΟΗΕ με στόχο την παρακολούθηση του προβλήματος.

- 14.ΛΥΔΑΚΗ Α.Οι τσιγγάνοι στην πόλη.Αθήνα, Καστανιώτης, 1997.
- 15.ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ.Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία -Πολιτισμός. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.. 1996.
- 16.FRASER ANGUS.Οι Τσιγγάνοι.Αθήνα, Οδυσσέας, 1997.
- 17.ΝΤΟΥΣΑΣ Δ.Οι φυλετικές διακρίσεις στην εκπαίδευση των Τσιγγάνων.Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου, τευχ. 3, 1991
- 18.ΜΑΡΚΟΥ Γ. Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.,1996.
- 19.ΛΥΔΑΚΗ Α.Οι τσιγγάνοι στην πόλη.Αθήνα, Καστανιώτης, 1997.
20. ΒΑΞΕΒΑΝΟΓΛΟΥ Α.Έλληνες, Τσιγγάνοι: περιθωριακοί και οικογενειάρχες. Αθήνα,Αλεξάνδρεια, 2001.
21. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Μ, ΠΑΥΛΗ-ΚΟΡΡΕ Μ,Όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει.Αθήνα, ΥΠΕΠΘ /Γ.Γ.Λ.Ε., 1996.

• Διαπιστώσεις Αρμόδιων Φορέων.²²

α. Διεθνής Ένωση Ρομά

Η σημερινή κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα περιγράφεται με μελανά χρώματα στη δήλωση της 20 Δεκεμβρίου 2001 του Γενικού Γραμματέα της Διεθνούς Ένωσης Ρομά, Hristo Kyuchukov. Η δήλωση έγινε με την ολοκλήρωση της τρίτης επίσκεψής του στην Ελλάδα, μετά από πρόσκληση των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ. Κατά τις επισκέψεις του στην Ελλάδα, διαπίστωσε τις συνθήκες διαβίωσης σε καταυλισμούς των τριών μεγαλύτερων πόλεων (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα) και συναντήθηκε με εκπρόσωπους κοινοτήτων Ρομά από πολλά μέρη της Ελλάδας. Στη δήλωσή του, ο Η. Kyuchukov αναφέρεται στο σύνολο των προβλημάτων που εμποδίζουν την ομαλή ένταξη των Ρομά στην ελληνική κοινωνία:

Δεν είναι η πρώτη φορά που επισκέπτομαι την Ελλάδα. Κατά συνέπεια, αφού επισκέφθηκα καταυλισμούς στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και την Αθήνα, πιστεύω ότι έχω συγκεντρώσει μία κρίσιμη μάζα υλικού από πρώτο χέρι, που μου δίνει τη δυνατότητα να διαμορφώσω μια ρεαλιστική εκτίμηση της κατάστασης των Ρομά στην Ελλάδα. Παρακάτω θα εκφράσω τις σκέψεις μου, με βάση τις δικές μου άμεσες παρατηρήσεις και τις συζητήσεις που έκανα με Ρομά. Το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις συζητήσεις πραγματοποιήθηκαν στη γλώσσα ρομανί έκανε τους Ρομά να αισθάνονται πιο άνετα και τους έδωσε τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους με μεγαλύτερο ειρμό.

Η περισσότερο καταθλιπτική εμπειρία ήταν στους άθλιους καταυλισμούς της Πάτρας: τις ημέρες που προηγήθηκαν της χθεσινής επίσκεψής μου, δύο νεογέννητα Ρομά, 15 ημερών και 2 μηνών, πέθαναν από το κρύο, ενώ είδα με τα μάτια μου Ρομά που μόλις είχαν δαγκωθεί από ποντίκια, περιλαμβανόμενης και της εκπροσώπου του καταυλισμού του Ριγανόκαμπου. Η Πάτρα όμως μου επιφύλαξε και δύο ευχάριστες εκπλήξεις. Πρώτον, το ενθουσιώδες ενδιαφέρον της εκπροσώπου της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας: αν είχε εισακουσθεί νωρίτερα, θα είχαν αποφευχθεί οι θάνατοι και τα δαγκώματα. Δεύτερον, η θετική και εποικοδομητική προσέγγιση των Πρυτανικών Αρχών του Πανεπιστημίου Πάτρας, τόσο της βραχυχρόνιας αντιμετώπισης των άθλιων συνθηκών διαβίωσης των Ρομά που έχουν στήσει –παράνομα- τους καταυλισμούς τους σε χώρους του Πανεπιστημίου, όσο και της εκπόνησης ερευνητικών προγραμμάτων για την

εκπαίδευση των Ρομά, σε συνεργασία με έμπειρους πανεπιστημιακούς φορείς της Ευρώπης και με σεβασμό στα διεθνώς ισχύοντα πρότυπα. Αντίθετα, με προβληματίσε ιδιαίτερα η σχεδόν παγερά αδιάφορη στάση του συμβούλου του Υπουργού Εσωτερικών για τα θέματα των Ρομά, που με συνάντησε ως εκπρόσωπος της πολιτείας στην Αθήνα.

▪ Στέγαση

Δεν χρειάζεται να είναι κανείς εμπειρογνώμονας για να πιστοποιήσει ότι οι συνθήκες στις οποίες ζουν οι περισσότεροι σκηνίτες Ρομά είναι φρικτές. Χωρίς καμία πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό και ηλεκτρικό ρεύμα, με ανύπαρκτες εγκαταστάσεις αποχέτευσης και τοποθετημένοι συνήθως σε υποβαθμισμένες περιοχές, οι καταυλισμοί είναι συνήθως ένα συνονθύλευμα από αυτοσχέδια καταλύματα κατασκευασμένα από σανίδες και νάιλον. Αυτές οι παράγκες αποτελούν για πολλούς Ρομά τις μόνες κατοικίες που γνώρισαν ποτέ στη ζωή τους. Σαν να μην έφταναν οι τρομακτικές συνθήκες διαβίωσης, οι σκηνίτες Ρομά ζουν με το διαρκή φόβο εξώσεως, αφού συνήθως καταλαμβάνουν γη που ανήκει στο κράτος ή σε ιδιώτες. Παρά την ύπαρξη δικαστικής απόφασης που ορίζει ουσιαστικά ότι δεν μπορεί να γίνει εξώση σκηνιτών Ρομά αν δεν έχει βρεθεί κατάλληλο μέρος για μετεγκατάσταση, πληροφορήθηκα ότι αρκετοί δήμοι έχουν προχωρήσει σε εξώσεις Ρομά. Καθώς γνωρίζουν ότι οι ενέργειές τους παρακολουθούνται στενά από ΜΚΟ και από το Συνήγορο του Πολίτη, τείνουν να μεταμφιέζουν σε “επιχειρήσεις καθαρισμού” τις απόπειρές τους να εξώσουν τους Ρομά, παρά το γεγονός ότι τέτοιες επιχειρήσεις είχαν ως αποτέλεσμα την κατεδάφιση παραγκών και την καταστροφή των μέσων διαβίωσης των οικογενειών Ρομά που ζούσαν σε αυτές.

▪ Υγεία

Το ζήτημα της υγείας είναι εγγενώς συνδεδεμένο με το ζήτημα της στέγασης. Οι περισσότεροι καταυλισμοί βρίσκονται κοντά σε σκουπιδότοπους και οι κάτοικοί τους είναι, συνεπώς, εκτεθειμένοι σε πληθώρα μολύνσεων και μικροβίων. Επιπλέον, καθώς η έλλειψη τρεχούμενου νερού και ηλεκτρικού

ρεύματος αποκλείει ακόμα και τη στοιχειωδέστερη μορφή υγιεινής, δεν είναι να απορεί κανείς που η υγεία παρουσιάζει έλλειψη στους σκηνίτες Ρομά, το μέσο προσδόκιμο ζωής των οποίων είναι πολύ μικρότερο από εκείνο των μελών της ελληνικής εθνότητας. Όπως μου επισήμαναν πολλοί Ρομά, ένας άλλος επιβαρυντικός παράγοντας είναι η ανεπαρκής πρόσβαση των Ρομά σε υγειονομική περίθαλψη, καθώς αισθάνονται ότι υφίστανται διακρίσεις τόσο από γιατρούς όσο και από το νοσηλευτικό προσωπικό και συχνά δεν καλύπτονται από το σύστημα κοινωνικής ασφάλειας, λόγω της έλλειψης ακόμα και των βασικότερων νομικών εγγράφων, όπως είναι τα δελτία ταυτότητας.

▪ Παιδεία

Ενώ η τεράστια πλειονότητα των μελών της ελληνικής εθνότητας μπορεί να διαβάσει ή να γράψει, η τεράστια πλειονότητα των Ρομά (και ιδίως των παλαιότερων γενεών) δεν μπορεί. Μόλις πρόσφατα εφάρμοσε το Ελληνικό Κράτος εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά για τους Ρομά μαθητές. Μπορεί πράγματι η σχολική παρακολούθηση να αυξήθηκε κατακόρυφα από το 25% στο 75%, όπως βεβαιώνουν οι αρχές, ωστόσο το ποσοστό αυτό φαίνεται ότι αναφέρεται στον αριθμό των Ρομά σχολικής ηλικίας που είναι εγγεγραμμένοι στο σχολείο και όχι σε αυτούς που όντως παρακολουθούν τα μαθήματα ολόκληρη τη σχολική χρονιά. Οι περισσότεροι Ρομά μαθητές από την ηλικία των 12 ετών και πάνω συνήθως εγκαταλείπουν το σχολείο, καθώς πρέπει να εργαστούν στο πλάι των γονιών τους προκειμένου να συμπληρώσουν το εισόδημα της οικογένειάς τους. Σε κάθε περίπτωση, δεν είναι ρεαλιστικό να αναμένει κανείς ότι ένας σκηνίτης Ρομά μαθητής που ζει στον Ασπρόπυργο, το Ριγανόκαμπο ή τη Χαλάστρα θα ήταν σε θέση να ολοκληρώσει την εννεαετή υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση. Ένα άλλο ζήτημα αφορά την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Μου αναφέρθηκε ότι

πολλοί καθηγητές εκδίδουν με ευκολία πιστοποιητικά αποφοίτησης στους Ρομά μαθητές προκειμένου να μην τους έχουν στην ίδια τάξη την επόμενη χρονιά. Επιπλέον, στα εκπαιδευτικά της προγράμματα η κυβέρνηση παρέλειψε να λάβει υπ' όψη το γεγονός ότι, για πολλούς Ρομά, η ελληνική δεν είναι η μητρική τους γλώσσα και ότι, κατά συνέπεια, οι εκπαιδευτικές μέθοδοι και τα εκπαιδευτικά υλικά που χρησιμοποιούνται (που σχεδιάστηκαν έχοντας κατά νου κάποιον που έχει ως μητρική του γλώσσα την ελληνική) μπορούν να έχουν μόνο οριακή απόδοση. Τέλος, το ζήτημα της διδασκαλίας στη γλώσσα ρομανί ποτέ δεν εξετάστηκε σοβαρά.

▪ Ρατσισμός

Επιδρομή ΕΚΑΜ στον καταυλισμό Ασπροπύργου, 20 Φεβρουαρίου 1996.

Τα γεγονότα της Νέας Κίου το 2000 δείχνουν επαρκέστατα ότι υποφώσκουν ισχυρά αισθήματα κατά των Ρομά. Εκεί, η τοπική δημοτική αρχή διακήρυξε ότι “δεν θα ανεχόταν την παρουσία Ρομά στην περιοχή δικαιοδοσίας της” για λόγους που είναι πασίγνωστοι σε όσους τρέφουν αισθήματα κατά των Ρομά: “οι Ρομά είναι βρόμικοι, είναι κακοποιοί και βλάπτουν την εικόνα της πόλης μας”. Είναι λυπηρό ότι το ίδιο το ελληνικό κράτος υιοθετεί παρόμοια ρατσιστικά στερεότυπα. Έτσι, μία “Υγειονομική Διάταξη” του 1983 μεταχειρίζεται τους Ρομά ως κίνδυνο για την υγεία, αποκλείοντας την εγκατάσταση καταυλισμών για πλανόδιους Ρομά κοντά σε υδραγωγεία, πηγάδια και σημεία άρδευσης. Ορίζει επίσης ότι οι καταυλισμοί θα πρέπει να δημιουργούνται σε σημαντική απόσταση από τις πλησιέστερες κατοικίες, μάλλον για να μην “προσβάλλεται το γούστο” του μέσου Έλληνα πολίτη.

▪ Αστυνομική Βία

Οι Ρομά με τους οποίους μίλησα ήταν αρκετά επιφυλακτικοί όταν επρόκειτο να μιλήσουν για τις σχέσεις τους με την αστυνομία. Ενώ αρχικά με διαβεβαίωναν ότι δεν αντιμετώπιζαν ιδιαίτερα προβλήματα, βαθμιαία ανοίγονταν και μου έλεγαν ότι τους σταματούν τακτικά όταν οδηγούν το αυτοκίνητό τους (τακτικότερα απ' ότι τα μέλη της ελληνικής εθνότητας) και ότι οι αστυνομικοί συχνά τους προσβάλλουν λεκτικά κάνοντας μειωτικές αναφορές στην εθνότητά τους. Η ελαφριά σωματική κακομεταχείριση (π.χ. χαστούκια, κλοτσιές) είναι διαδεδομένη και τη θεωρούν δεδομένη και οι ίδιοι οι Ρομά. Έχουν αναφερθεί

περιστατικά όπου έχει διαπραχθεί σοβαρότερη κακομεταχείριση, αν όχι βασανιστήρια, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η καταχρηστική χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς έχει οδηγήσει σε εξωδικαστικούς φόνους Ρομά. Παρ' όλο που τέτοια περιστατικά συνιστούν παγκόσμιο φαινόμενο, η απροθυμία τόσο της ελληνικής αστυνομίας, όσο και του ελληνικού δικαστικού σώματος να τιμωρήσουν τους δράστες, καθώς και η ύπαρξη παρωχημένου νομικού πλαισίου που ρυθμίζει τη χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς –που ανάγεται στην περίοδο της γερμανικής κατοχής!– και η ανεπαρκής εκπαίδευσή τους καλλιεργούν αίσθηση ατιμωρησίας σε ένα κλάσμα της ελληνικής αστυνομίας. Η πρόσφατη απαλλαγή από το Δικαστήριο αστυνομικού που κατηγορείτο για βασανισμό, όταν τόσο η Ένορκη Διοικητική Εξέταση, όσο και η Εισαγγελική Ανάκριση είχαν συμπεράνει ότι ήταν ο πρωταίτιος πράξεων κακομεταχείρισης, είναι σαφώς λυπηρή. Το ίδιο λυπηρή είναι και η περσινή άρνηση των δικαστηρίων έστω και να φέρουν στο ακροατήριο δύο υποθέσεις φόνων Ρομά από αστυνομικούς σε καταστάσεις στις οποίες κανείς δεν μπορεί να δεχτεί ότι επρόκειτο για νόμιμη άμυνα. Ελπίζω ότι το ελληνικό δικαστικό σώμα δεν θα ακολουθήσει την ίδια οδό στην περίπτωση του Μαρίνου Χριστόπουλου. Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι Ρομά, με τους οποίους συζητούσα, απείλησαν ότι θα πάρουν το νόμο στα χέρια τους, μια απειλή που σε καμία περίπτωση δεν θεωρώ κενή

▪ **Ιθαγένεια**

Οι περισσότεροι από τους Ρομά που ζουν σήμερα στην Ελλάδα έλαβαν την ελληνική εθνικότητα στις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Μέχρι τότε θεωρούντο “αλλοδαποί τσιγγάνικης καταγωγής” και τους εκδίδονταν ειδικά έγγραφα από το Τμήμα Αλλοδαπών, έγγραφα που έπρεπε να ανανεώνονται κάθε δύο χρόνια. Ακόμα και σήμερα, ωστόσο, μικρός αριθμός Ρομά (Μουσουλμάνων στο θρήσκευμα) συνεχίζουν να είναι ανιθαγενείς, ενώ μεγαλύτερος αριθμός Ρομά είναι πολίτες μόνο κατ' όνομα, καθώς δεν έχουν πιστοποιητικά γέννησης και δελτία ταυτότητας. Αυτό δημιουργεί πολυάριθμα εμπόδια στις σχέσεις τους με τις κρατικές αρχές, όπως τη μη χορήγηση επιδομάτων κοινωνικής ασφάλισης, τα οποία είναι, για πολλές οικογένειες Ρομά, σημαντική πηγή εισοδήματος.

▪ **Απασχόληση**

Δεν χρειάζεται να πούμε ότι οι ευκαιρίες που έχει ένας νεαρός Ρομ, που του λείπουν ακόμα και οι βασικότερες ικανότητες γραφής και ανάγνωσης, να βρει απασχόληση σε μια όλο και πιο ανταγωνιστική αγορά εργασίας, είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες. Αν προσθέσει κανείς στο παραπάνω και τα κυρίαρχα στερεότυπα σχετικά με τη νωθρότητα των Ρομά, μόνο οι “γενναιότεροι” εργοδότες θα σκεφτούν ποτέ να προσλάβουν έναν Ρομά. Στο δημόσιο τομέα, η κατοχή απολυτηρίου γυμνασίου αποτελεί συνηθισμένη προϋπόθεση πρόσληψης, αποκλείοντας έτσι πρακτικά όλους τους ενήλικες Ρομά.

▪ **Συμπεράσματα**

Δεν γίνεται να μην υπογραμμίσουμε ότι πολλοί Ρομά στην Ελλάδα ζουν σε πολύ χειρότερες συνθήκες απ’ ότι οποιοσδήποτε Ρομά στη Βουλγαρία, η οποία δεν είναι πιο εύπορη από την Ελλάδα. Λόγω της χρόνιας παραμέλησης της κοινότητας των Ρομά τόσα χρόνια, το Ελληνικό Κράτος πρέπει να εγκαινιάσει και να υλοποιήσει επείγοντως και αποτελεσματικά μερικά θαρραλέα μέτρα προκειμένου να εντάξει τους Ρομά στο κυρίως ρεύμα της ελληνικής κοινωνίας. Πρέπει να εφαρμοστούν γενναιόδωρα συστήματα ποσοτώσεων και άλλα μέτρα θετικών διακρίσεων με την προοπτική να αρθούν τα πολυάριθμα προσκόμματα που αντιμετωπίζει η κοινότητα των Ρομά της Ελλάδας. Το ελληνικό κράτος έχει πράγματι τη θέληση να δαπανήσει σημαντικά ποσά προκειμένου να καλυτερεύσει τη ζωή των Ρομά πολιτών του. Αν αυτά τα ποσά χρησιμοποιηθούν συνετά, και πάντοτε σε συνεργασία με τους Ρομά που αφορούν, τότε σύντομα πολλές από τις πιεστικές ανάγκες που αντιμετωπίζουν οι Ρομά θα εξαφανιστούν. Από την άλλη πλευρά, παρατηρούμε την αυξημένη απροθυμία από πλευρά του ελληνικού κράτους να παραδεχτεί ότι οι Ρομά συνιστούν διαφορετική εθνοτική και όχι απλώς κοινωνική ομάδα. Αν και είναι κατανοητό ότι το ζήτημα των εθνικών και εθνοτικών μειονοτήτων είναι πολύ ευαίσθητο στην Ελλάδα, το ελληνικό κράτος έχει βαλθεί να αφομοιώσει και όχι να εντάξει τους Ρομά πολίτες του στο κυρίως ρεύμα της ελληνικής κοινωνίας. Μια τέτοια πολιτική αφομοίωσης δεν συνάδει με τις κυρίαρχες ερμηνείες μιας πολυπολιτισμικής και δημοκρατικής κοινωνίας.”

β. Συνήγορος του Πολίτη

Ο **Συνήγορος του Πολίτη** έχει επίσης ασχοληθεί εκτενέστατα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ρομά. Χαρακτηριστική είναι η αλληλογραφία του με τη Νομάρχη Αθηνών Ελένη Μπεσμπέα, στην οποία ο Συνήγορος του Πολίτη παρατηρούσε ότι:

“Δυστυχώς, αυτά καθ’ εαυτά τα προβλήματα της ανεμπόδιστης παραβίασης της νομιμότητας εκ μέρους των καταπατητών Ρομά, της ασύγγνωστης επί έτη αδράνειας πλειάδας καθ’ ύλην και κατά τόπον αρμοδίων αρχών και της καταρράκωσης του κράτους δικαίου λόγω της ουσιαστικής αποστέρησης, στην περίπτωση ορισμένων συμπολιτών μας, όχι μόνο της περιουσίας τους αλλά και αυτού του δικαιώματος της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, συνυπάρχουν με άλλα, τουλάχιστον εξ’ ίσου σοβαρά προβλήματα: την κοινωνική εξαθλίωση και την απόλυτη περιθωριοποίηση συμπολιτών μας Ρομά που διαβιούν σε εξευτελιστικές από κάθε άποψη συνθήκες, την εδραίωση ενός αισθήματος διαρκούς ανασφάλειας όσων τους περιστοιχίζουν, την επαπειλούμενη εκδήλωση κρουσμάτων φυλετικής απέχθειας, την αναπόφευκτη ανυποληψία του κράτους και εν τέλει τον κίνδυνο της αυτοδικίας.

Όπως ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εγγράφως επισημάνει κατά καιρούς με ευκαιρία τις αλληπάλληλες συσκέψεις που με πρωτοβουλία του άρχισαν να συγκαλούνται μεταξύ εμπλεκομένων δημοσίων φορέων, της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αθηνών συμπεριλαμβανομένης, για τη μεταγκατάσταση του οικισμού των Ρομά Χαλανδρίου, προκειμένου να αμβλυνθούν ή να αποσοβηθούν προσωρινά οι παραπάνω κίνδυνοι, παρίσταται αδήριτη ανάγκη να ενεργοποιηθούν άμεσα οι αρμόδιοι κατά νόμον δημόσιοι φορείς ώστε να είναι σε θέση να παράσχουν σε κάθε ενδιαφερόμενο μέρος ένα σαφές και δεσμευτικό χρονοδιάγραμμα υλοποίησης συγκεκριμένων μέτρων, ικανό να επανεδραιώσει τη χαμένη αξιοπιστία του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης απέναντι τόσο στους πολίτες ιδιοκτήτες ή περιοίκους όσο και στους ίδιους τους Ρομά. Τα μέτρα αυτά δεν επιτρέπεται σε καμμία περίπτωση να εξαντλούνται στην απλή καθ’ οιονδήποτε τρόπο μετακίνηση των υπαρχόντων οικισμών.

Ακόμη και αν οι ιδιώτες ιδιοκτήτες των κατειλημμένων εκτάσεων και οι περίοικοι των οικισμών ενδιαφέρονται ευλόγως κυρίως για την απομάκρυνση των Ρομά, είναι προφανές ότι οι εμπλεκόμενοι δημόσιοι φορείς, είτε πρόκειται για τη

κεντρική διοίκηση είτε για την τοπική αυτοδιοίκηση υπέχουν επί πλέον αφ' ενός το επιβαλλόμενο από το δημόσιο συμφέρον καθήκον επίλυσης του προβλήματος και όχι απλής μετάθεσής του σε άλλη περιοχή, και αφ' ετέρου το καθήκον σεβασμού και προστασίας της αξιοπρέπειας και των συνταγματικών δικαιωμάτων των Ρομά. Εν όψει του εκ των πραγμάτων επιβληθέντος μόνιμου πλέον χαρακτήρα της εγκατάστασης των Ρομά στις προαναφερθείσες περιοχές και –κυρίως- της δια των κρατικών παραλείψεων αλλά και δια θετικών ενεργειών δημοσίων φορέων, όπως οι τοπικοί δήμοι και εκπρόσωποι της κεντρικής διοίκησης (λ.χ. Γραφείο Ποιότητας Ζωής του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού, εκπρόσωπος του Διϋπουργικού Οργάνου για ζητήματα Ρομά κλπ.), δημιουργίας στους Ρομά εύλογης προσδοκίας ότι πρόκειται να ληφθεί μέριμνα γι' αυτούς και ότι πάντως δεν θα εκδιωχθούν απλώς από την περιοχή, ο Συνήγορος του Πολίτη κρίνει, σε συμφωνία και με πρόσφατες δικαστικές αποφάσεις, ότι η βίαιη αποβολή των προσώπων αυτών επιτρέπεται μόνον εφ' όσον έχει προηγηθεί η λήψη εκ μέρους της Διοίκησης μέτρων για την κατάλληλη μετακίνησή τους σε άλλο χώρο, στον οποίο αυτοί θα μπορούν να διαμένουν νομίμως και υπό συνθήκες, οι οποίες θα ανταποκρίνονται σε στοιχειώδη πρότυπα υγιεινής και αξιοπρέπειας. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, επιβάλλεται η άμεση ενεργοποίηση των αρμόδιων κατά νόμον δημοσίων φορέων στην κατεύθυνση του σχεδιασμού και της υλοποίησης των μέτρων ειρηνικής μετεγκατάστασης των υφιστάμενων εντός των ορίων της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης Αθηνών οικισμών Ρομά σε κατάλληλους χώρους με κατάλληλες υποδομές.”

Παράλληλα, ο Συνήγορος του Πολίτη επιστούσε την προσοχή της Νομάρχη σε 2 σημεία. Πρώτον, το ότι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση είναι κυρίως αρμόδια για θέματα προσωρινής εγκατάστασης πλανόδιων ομάδων πληθυσμού, βάση της υπ' αριθμ. Α5/696/25.4-11.5.83 κοινής απόφασης των Υπουργείων Εσωτερικών και Υγείας με τίτλο “Υγειονομική Διάταξη για την οργανωμένη εγκατάσταση πλανόδιων νομάδων.” Δεύτερον, το ότι το θέμα επίλυσης του οικιστικού προβλήματος των Ρομά γινόταν όλο και πιο επείγον ένεκα των επερχόμενων Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και του ενδιαφέροντος για την κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα που επιδείκνυαν διεθνείς οργανισμοί.

Ένα χρόνο αργότερα, σε επιστολή του στο Γενικό Γραμματέα Περιφέρειας Αττικής, ο Συνήγορος του Πολίτη σημείωνε ότι λόγω της χρόνιας και σχεδόν

πλήρους περιθωριοποίησης των Ρομά, παρουσιάζεται αυξημένη παραβατικότητα στους καταυλισμούς τους. Για να συνεχίσει διαπιστώνοντας ότι:

“Δεν είναι βέβαια ζήτημα του παρόντος η αναζήτηση και καταλογισμός ηθικών ή νομικών ευθυνών για τη δημιουργία και –κυρίως- τη διαίωνιση και όξυνση της απαράδεκτης από κάθε σκοπιά κατάστασης των Ρομά στη χώρα μας και μάλιστα στην ίδια την πρωτεύουσα και τα περίχωρά της στην αρχή της νέας χιλιετίας. Όχι γιατί κάτι τέτοιο δεν είναι αναγκαίο, αλλά διότι η διακινδύνευση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, της κοινωνικής συνοχής και, ιδίως, της

εθνικής μας αξιοπρέπειας ως κοινωνικού κράτους δικαίου, που σέβεται τους πολίτες του, είναι πλέον τέτοιου μεγέθους και τόσο άμεση, ώστε να προέχει από κάθε άποψη η άμεση λήψη μέτρων για την εκτόνωση της κατάστασης και την μεσοπρόθεσμη αποκατάσταση

συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης των ευπαθών αυτών πληθυσμών και ομαλής συμβίωσής τους με τους περιοίκους. Περιττεύει δε να υπενθυμίσουμε σχετικά, ως πρόσθετο λόγο επείγοντος, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον διεθνών οργανισμών που φαίνεται να προσελκύει η σημερινή κατάσταση των ελλήνων Ρομά εν όψει της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη δεν αγνοεί, αλλά αντίθετα αναγνωρίζει και χαιρετίζει ως ιδιαζόντως θετικά τα μέτρα της ίδρυσης ειδικού διυπουργικού οργάνου για ζητήματα Ρομά και της νομοθετικής πρόβλεψης χορήγησης στεγαστικών δανείων σε Ρομά καθώς και το προσωπικό ενδιαφέρον του Πρωθυπουργού και των μελών του Πολιτικού του Γραφείου για τα προβλήματά τους. Αξιοσημείωτη επίσης είναι και η ευαισθησία που έχουν επιδείξει σχετικά και ορισμένοι Δήμοι της πρωτεύουσας και της Περιφέρειας Αττικής. Γνωρίζετε πολύ καλά, ωστόσο, ότι η υλοποίηση των προαναφερθέντων μέτρων καθυστερεί ακόμη σημαντικά (δεν έχει λ.χ. εκδοθεί η αναγκαία για τη χορήγηση των δανείων υπουργική απόφαση ούτε έχουν καταγραφεί με σαφήνεια οι σχετικοί δικαιούχοι) και, σε κάθε περίπτωση, αναμένεται να έχει μικρή σχετικά επιρροή στην εκτόνωση των συσσωρευμένων προβλημάτων. Όσον αφορά δε το ειδικό ενδιαφέρον ή ευαισθησία που επιδεικνύονται από αρκετές πλευρές για τα προβλήματα των Ρομά, αυτά εκδηλώνονται συνήθως ευκαιριακά, εν όψει συγκεκριμένων, τοπικών προβλημάτων, και, από τη φύση τους, δεν επαρκούν για τη συστηματική αντιμετώπιση των εκρηκτικών πλέον διαστάσεων του

ζητήματος. Κυρίως, όμως, η αποτελεσματικότητα των όποιων μέτρων ή εκδηλώσεων γνησίου ενδιαφέροντος μέχρι σήμερα, φαίνεται να υπονομεύεται από την αδράνεια ή και την ευθέως αρνητική στάση των αρχών της τοπικής αυτοδιοίκησης, στις οποίες απόκειται είτε από τον νόμο (όπως στη περίπτωση των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων) είτε από τις περιστάσεις (όπως στη περίπτωση των δήμων) να τα υλοποιήσουν. Είναι έτσι χαρακτηριστικό ότι η προαναφερθείσα επιστολή του Συνηγόρου του Πολίτη προς τη Νομάρχη Αθηνών, όπου καταγράφονταν διεξοδικά συγκεκριμένα προβλήματα αλλά και τα συγκεκριμένα μέσα που παρέχει ο νόμος για την αντιμετώπισή τους, παραμένει ακόμη αναπάντητη. Ακόμη, όπως γνωρίζετε, η πρωτοβουλία του Συνηγόρου του Πολίτη να αποστείλει στον αρμόδιο εισαγγελέα -αλλά και σε εσάς τον ίδιο- τον φάκελο της υπόθεσης αυθαίρετης κατεδάφισης οικημάτων Ρομά από τον Δήμαρχο Ασπροπύργου το καλοκαίρι του 2000, δεν εμπόδισε αυτόν τον τελευταίο να επαναλάβει τις παράνομες κατεδαφίσεις και το επόμενο καλοκαίρι, υπό το ίδιο προσβλητικό για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια πρόσχημα της “καθαριότητας.” Επίσης χαρακτηριστική είναι και η αδυναμία του δημάρχου Χαλανδρίου να πείσει το οικείο Δημοτικό Συμβούλιο (βλ. πρακτικά της από 18.10.2001 συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου Χαλανδρίου) για την αναγκαιότητα μετεγκατάστασης του ευρισκομένου σε ιδιωτικές γαίες και σε άθλια κατάσταση οικισμού Ρομά όπισθεν του Νομισματοκοπείου σε ιδιόκτητο οικόπεδο, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει για άλλη μια φορά να καταρρεύσει η τριετής σχεδόν κοινή προσπάθεια του Δήμου, του Συνηγόρου του Πολίτη και άλλων δημοσίων αρχών για την διευθέτηση της όλης εκκρεμότητας.

Εν όψει όλων των ανωτέρω, ο Συνήγορος του Πολίτη, παρακινούμενος στην κατεύθυνση αυτή από το Γραφείο Ποιότητας Ζωής του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού και τον ειδικό σύμβουλο ΥΠΕΣΔΔΑ για τα ζητήματα Ρομά, έχει εναποθέσει όλες τις ελπίδες του για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων στη σημαντική χρηματοδοτική πρωτοβουλία του “Ολοκληρωμένου Προγράμματος,” που αφορά συγκεκριμένες δράσεις των επί μέρους ενδιαφερομένων Δήμων της χώρας και εξελίσσεται υπό την εποπτεία των κατά τόπο αρμοδίων Γ.Γ. Περιφέρειας. Δεν σας κρύβω ότι, μαζί με τις ελπίδες του, ο Συνήγορος του Πολίτη τρέφει σοβαρή ανησυχία όσον αφορά την δυνατότητα της προσπάθειας αυτής να προσφέρει ουσιαστικές λύσεις σε ορατό χρόνο. Είναι αυτονόητο βέβαια ότι η

επίλυση του γενικότερου προβλήματος της κοινωνικής θέσης των Ρομά στη χώρα μας, προϊόν πρακτικών κοινωνικής περιθωριοποίησης αιώνων, αποτελεί έναν μακροπρόθεσμο πολιτικό στόχο η επίτευξη του οποίου μόλις έχει ξεκινήσει. Οι εκρηκτικές διαστάσεις, όμως, που, όπως υπογραμμίσθηκε παραπάνω, έχουν προσλάβει τα προβλήματα -με πρώτο αυτό της προσωρινής έστω εγκατάστασης και στέγασης- σε συγκεκριμένες περιοχές, υποδεικνύουν εμφατικά την ανάγκη της εκ παραλλήλου λήψης συγκεκριμένων άμεσων και μεσοπρόθεσμων μέτρων. Εύλογο είναι, λοιπόν, ο ατύπως αναφερόμενος χρονικός ορίζοντας των 5 και πλέον ετών για την υλοποίηση του “Ολοκληρωμένου Προγράμματος”, εν όψει μάλιστα της γνωστής βραδυπορίας των ενεργειών της δημόσιας διοίκησης στη χώρα μας, να φαντάζει δυσοίωνα μακρυνός.”

γ. Διεθνείς Οργανισμοί

Όργανα όλων σχεδόν των διεθνών οργανισμών στους οποίους συμμετέχει η Ελλάδα έχουν ασχοληθεί με την κατάσταση των Ρομά στη Ελλάδα. Έτσι, σύμφωνα με την έκθεση του **Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης** για το 2000,

“Η κατάσταση των Ρομ εμπνέει ιδιαίτερη ανησυχία σε δύο κράτη μέλη της ΕΕ , την Ιταλία και την Ελλάδα

Σύμφωνα με την έκθεση της ΜΚΟ Human Rights Watch (2001), στην Ελλάδα η κοινότητα των Ρομ υφίσταται άσχημη μεταχείριση, και συγκεκριμένα εκδιώκεται βίαια από τα περίχωρα της Αθήνας ενόψει της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, καθώς και από άλλες πόλεις (Θεσσαλονίκη), χωρίς να ασκούνται διώξεις γι ’ αυτές τις βιαιοπραγίες και χωρίς να έχουν προταθεί σε αυτές τις εκδιωκόμενες κοινότητες δίκαιες λύσεις επανεγκατάστασης. Εκτός από τις αναγκαστικές εκδιώξεις, οι Ρομ πέφτουν συχνά θύματα αστυνομικής βίας και πολλοί από αυτούς , αν και ζούσαν ανέκαθεν στην Ελλάδα, δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα .”

Τον Ιούνιο του 2001, η Josephine Verspaget, Πρόεδρος της **Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Ρομά/Τσιγγάνους** (Specialist Group on Roma/Gypsies) πραγματοποίησε τριήμερη επίσκεψη σε καταυλισμούς Ρομά στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών και συνάντηση με εκπροσώπους κοινοτήτων Ρομά από διάφορα μέρη της Ελλάδας, μετά από πρόσκληση των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ. Στο τέλος της επίσκεψης δήλωσε σε ελληνικά ΜΜΕ:

“Υπάρχουν συνθήκες θεσμοθετημένου apartheid για πολλούς Ρομά, όταν τους εγκαθιστούν διά της βίας σε απομονωμένες περιοχές μακριά από την υπόλοιπη κοινωνία. Ακόμα και ο Συνήγορος του Πολίτη συμφώνησε ότι η εγκατάσταση των Ρομά σε τέτοιες περιοχές, όπως στα Σπάτα, σε εφαρμογή του άρθρου 3.1 υπουργικής απόφασης του 1983, αποτελεί μορφή θεσμοθετημένου apartheid. Αποτελεί επίσης διάκριση το γεγονός ότι οι Ρομά που εγκαταστάθηκαν στα Σπάτα ήταν εγκατεστημένος πληθυσμός, επομένως η εφαρμογή εκείνης της απόφασης apartheid τους μετέτρεπε στην πραγματικότητα και αυτούς σε ‘νομάδες’. Την ίδια στιγμή, έχουν εγκατασταθεί από τον περασμένο Οκτώβριο χωρίς κανένα έγγραφο ιδιοκτησίας ή μισθωτήριο των ακινήτων, σε πρώην χωματερή αποβλήτων του ΝΑΤΟ, μολυσμένη ενδεχομένως απότοξικά απόβλητα. Δεν υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα, παιδική χαρά για τα παιδιά, που έχουν επίσης στερηθεί τη μόρφωσή τους, καθώς δεν υπάρχουν δημόσιες

συγκοινωνίες ούτε και ειδικά λεωφορεία για τους μαθητές, ενώ ο οικισμός απέχει 5 χλμ από το τελευταίο σπίτι των Σπάτων και 1,5 χλμ από αυτήν την απόσταση είναι χωματόδρομος. Η κυβέρνηση παραδέχτηκε ότι αυτός ο οικισμός ήταν λάθος και προσπάθησε να ρίξει το φταίξιμο στις τοπικές αρχές. Όμως η κεντρική κυβέρνηση χρηματοδότησε με συνολικά 84 εκατομμύρια δρχ. αυτή τη μετεγκατάσταση, επομένως φέρει εξίσου την ευθύνη.”

Ας σημειωθεί ότι η J. Verspaget έκανε τα σχόλια αυτά για τον καταυλισμό των Σπάτων, για τον οποίο η ελληνική κυβέρνηση έχει χρηματοδοτήσει κάποια έργα υποδομής. Η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη σε καταυλισμούς στους οποίους, εδώ και χρόνια, δεν έχει γίνει κανένα έργο υποδομής:

“Στον Ασπρόπυργο, είδα ένα από τα χειρότερα μέρη που έχω επισκεφθεί στη ζωή μου –και έχω βρεθεί σε πολλούς προσφυγικούς καταυλισμούς στην Αφρική και την Ασία. Είναι ντροπή να ζουν οι Ρομά σε τέτοιες συνθήκες στη μέση ενός σκουπιδότοπου: χωρίς νερό, χωρίς ηλεκτρικό, ξυπόλυτα παιδιά με δερματοπάθειες και χωρίς πρόσβαση σε σχολείο. Και πάλι, η κυβέρνηση έριξε το φταίξιμο στις τοπικές αρχές, όμως τους θύμισα ότι η κεντρική κυβέρνηση είναι εκείνη που είναι υπόλογη για την υλοποίηση των διεθνών προτύπων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στην περιοχή γύρω από το Ολυμπιακό Στάδιο, όπου πρόκειται να γίνουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004, υπάρχουν ‘Χαλκιδάιοι’ Ρομά που είναι εγκατεστημένοι εκεί επί 50 χρόνια, επίσης σε άθλιες συνθήκες. Έχουν έτσι ιστορικό δικαίωμα να μετεγκατασταθούν σε κοντινή περιοχή που να τους είναι αποδεκτή και με ευπρεπείς κατοικίες, και όχι να σταλούν σε μακρινές περιοχές όπως τα Σπάτα. Η κυβέρνηση υποσχέθηκε ότι θα βοηθήσει να βρεθούν τέτοιοι χώροι και ότι θα τους χορηγήσει δάνεια με ευνοϊκούς όρους για να χτίσουν τα σπίτια τους, ως μέρος ενός νέου φιλόδοξου προγράμματος, η αποτελεσματικότητα του οποίου, όμως, μένει να αποδειχθεί στην εφαρμογή του. Έχουμε ζητήσει επίσης από την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου να διερευνήσει αυτές τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιλαμβανομένου του γεγονότος ότι ορισμένοι Ρομά είναι ανιθαγενείς, δηλαδή παράνομοι στην ίδια τους τη χώρα, ενώ άλλοι δεν έχουν πιστοποιητικά απορίας που θα τους έδιναν πρόσβαση σε κοινωνικά κονδύλια, καθώς η γραφειοκρατία τους ζητά τόσο πολλά έγγραφα, και τους στέλνει από γραφείο σε γραφείο, ώστε τους αποθαρρύνει. Πρέπει να παραδεχτώ ότι συγκλονίστηκα από τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά που επισκέφθηκα εδώ.”

Η J. Verspaget δεν ήταν η μόνη εκπρόσωπος διεθνούς οργανισμού που προέβη σε τόσο δυσμενή σχόλια για την κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα, μετά από επιτόπια έρευνα. Επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στο θέμα των εξώσεων των Ρομά, ο **Ύπατος Αρμοστής του ΟΑΣΕ (Οργανισμού για την Ασφάλεια και**

την Συνεργασία στην Ευρώπη) για τις Εθνικές Μειονότητες (HCNM OSCE) - εκπρόσωπος του οποίου, με φροντίδα των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ, επισκέφθηκε καταυλισμούς Ρομά σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη το Μάιο 1999- παρατήρησε τα εξής:

“Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα ερμηνεύοντας το Άρθρο 11(1) του ICESCR (Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα) σχετικά με το δικαίωμα στη στέγαση, τόνισε ιδιαίτερα ότι “οι περιπτώσεις υποχρεωτικής έξωσης είναι prima facie (δηλ. εκ πρώτης όψεως) ασύμβατες προς τις πρόνοιες του Συμφώνου και μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο στις πλέον εξαιρετικές συνθήκες και σύμφωνα με τις σχετικές αρχές του διεθνούς δικαίου.”

Αν και το ICESCR δεν παραβιάζεται από όλες τις υποχρεωτικές εξώσεις, αυτές είναι γενικά ασύμβατες προς το δικαίωμα επαρκούς στέγασης όταν άτομα απομακρύνονται παρά τη θέλησή τους από τα σπίτια όπου ζουν, “χωρίς εξασφάλιση και πρόσβαση σε κατάλληλες μορφές νομικής ή άλλης προστασίας.” Η Επιτροπή έχει επίσης υποδείξει ότι οι εξώσεις “δεν πρέπει να έχουν σαν αποτέλεσμα να μένουν τα άτομα άστεγα ή ευάλωτα σε παραβιάσεις άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι θιγόμενοι δεν είναι σε θέση να φροντίσουν οι ίδιοι, το Κράτος Μέλος πρέπει να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα, στο μέγιστο των διαθέσιμων σε αυτό μέσων, για να διασφαλίσει ότι διατίθεται επαρκής εναλλακτική στέγαση, μετεγκατάσταση ή πρόσβαση σε καλλιεργήσιμη γη, ανάλογα με την περίπτωση.”

Όπως διαπιστώθηκε, μια σημαντική συνέπεια των διαφόρων στεγαστικών διλημμάτων που αναφέρθηκαν πιο πάνω, είναι ότι πολλοί Ρομά ζουν σε συνθήκες οι οποίες είναι νομικά ανεπίτρεπτες. Το γεγονός ότι δεν έχουν καθορισμένο νομικό καθεστώς μπορεί να έχει βαθύτατα επιβλαβείς επιπτώσεις ουσιαστικά σε κάθε πτυχή της ζωής τους, από την ικανότητα των παιδιών να παρακολουθήσουν το σχολείο μέχρι τη δυνατότητα των ενηλίκων να ψηφίσουν. Σε μερικές χώρες και υπό ορισμένες συνθήκες, η παράνομη εγκατάσταση μπορεί να εκθέσει τους Ρομά σε ποινικές κυρώσεις. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες ολόκληρες κοινότητες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της έξωσης. Σε αυτές τις περιστάσεις, οι διαδεδομένες διακρίσεις κατά των Ρομά έχουν συχνά συντελέσει στο να αποτραπούν οι άλλες κοινότητες από το να δεχτούν τους εκτοπισμένους Ρομά.

Η εμπειρία των κοινοτήτων Ρομά σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου. Το καλοκαίρι του

1998, ο Δήμαρχος του Ευόσμου Θεσσαλονίκης διέταξε την έξωση περίπου 3.500 Ρομά από μια περιοχή στην οποία μερικοί κατοικούσαν επί 30 χρόνια. Προφανώς, τα εντάλματα για τις εξώσεις είχαν εκδοθεί το 1997, αλλά η εφαρμογή τους είχε αναβληθεί γιατί δεν υπήρχε εναλλακτική τοποθεσία εγκατάστασης. Μετά την απειλή μιας τοπικής ΜΚΟ, του Δικτύου DROM, ότι θα μηνύσει τη νομαρχία, αποφασίστηκε να γίνει μετεγκατάσταση των Ρομά στο χώρο ενός παλιού στρατοπέδου που είχε προσφερθεί από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Σύμφωνα με τους εκπροσώπους του Δικτύου DROM, αυτή η απόφαση ελήφθη τον Ιούνιο του 1997, καμία όμως πρόοδος δεν σημειώθηκε στην προετοιμασία του χώρου για περισσότερο από ένα χρόνο – γεγονός που το Δίκτυο DROM αποδίδει στην αντίθεση των τοπικών δημάρχων. Στο μεταξύ, το καλοκαίρι του 1998, έγινε έξωση στους Ρομά οι οποίοι τελικά εγκαταστάθηκαν κατά μήκος του Γαλλικού ποταμού. Η κεντρική κυβέρνηση έχει δρομολογήσει την προετοιμασία της υποδομής για το νέο χώρο. Τα αρχικά σχέδια σύμφωνα με τα οποία τα πρώτα στάδια της μετεγκατάστασης θα άρχιζαν το Σεπτέμβριο του 1999 έχουν αναβληθεί μέχρι τον Μάρτιο του 2000.

Στις 16 Φεβρουαρίου 1999, οι αρχές στον Ασπρόπυργο, μια πόλη περίπου 30 χλμ. νοτιοδυτικά της Αθήνας, πυρπόλησαν τα σπίτια αρκετών οικογενειών Ρομά στον παράνομο οικισμό της Νέας Ζωής. Περίπου 100 οικογένειες Ρομά –μερικές από τις οποίες για περίπου δέκα χρόνια- ζούσαν στην Νέα Ζωή. Το πρωί της 16^{ης} Φεβρουαρίου, έξι αντιπρόσωποι της δημοτικής αρχής, συμπεριλαμβανομένου και του Αντιδημάρχου καθώς και περίπου δώδεκα ντόπιοι αστυνομικοί μπήκαν στη Νέα Ζωή. Σύμφωνα με τις αναφορές, ανήγγειλαν ότι πέντε από τα παραπήγματα έπρεπε να εκκενωθούν γιατί θα καταστρέφονταν άμεσα. Αυτά ισοπεδώθηκαν από μπουλντόζες και αργότερα τα απομεινάρια πυρπολήθηκαν. Οι κάτοικοι λένε ότι πληροφορήθηκαν ότι και τα υπόλοιπα παραπήγματα θα καταστρέφονταν διότι κι αυτά είχαν χτιστεί παράνομα. Σύμφωνα με πληροφορίες, ο Δήμαρχος Ασπροπύργου ισχυρίστηκε ότι πολλοί κάτοικοι που δεν ήταν Ρομά είχαν υπογράψει έκκληση με την οποία ζητούσαν να φύγουν οι Ρομά από την περιοχή.

Αυτό το γεγονός συνέβη μετά από μια περίοδο ανεπιτυχών προσπαθειών να διαμορφωθεί ένα γενικά αποδεκτό σχέδιο για τις οικογένειες Ρομά στην τοποθεσία της Νέας Ζωής. Το 1997, οι τοπικές αρχές λέγεται ότι παρότρυναν τους κατοίκους να μεταφερθούν στον καταυλισμό των Άνω Λιοσίων σε γειτονικό δήμο,

χωρίς όμως να τους εξασφαλίσουν στέγαση εκεί. Οι Ρομά αρνήθηκαν υποστηρίζοντας ότι το προτεινόμενο οικόπεδο, το οποίο βρισκόταν δίπλα σε μια χωματερή, είχε χειρότερες συνθήκες από την τοποθεσία όπου κατοικούσαν. Επιπλέον, τα παιδιά τους θα ήσαν μακρύτερα από το σχολείο στο οποίο μερικά φοιτούσαν. Σύμφωνα με τις πληροφορίες, ο Δήμαρχος είπε ότι δεν υπήρχαν διαθέσιμα οικόπεδα στον Ασπρόπυργο για ένα νέο οικισμό Ρομά. Παρά τις προσπάθειες των αρχών να εξασφαλίσουν ένα κατάλληλο χώρο μετεγκατάστασης, οι γραφειοκρατικές καθυστερήσεις είχαν εμποδίσει την εφαρμογή αυτού του σχεδίου.

Μετά την ισοπέδωση των πέντε παρατηγμάτων, τέσσερις από τις πέντε οικογένειες ξανάχτισαν παράγκες στα σημεία όπου βρίσκονταν τα παλιά τους σπίτια. Παρόλο που οι τοπικές αρχές είχαν απειλήσει ότι θα κατέστρεφαν οποιαδήποτε νέα κτίσματα στο σημείο που βρίσκονταν εκείνα που είχαν ισοπεδωθεί, απέφυγαν να το κάνουν, ανταποκρινόμενες όπως φαίνεται στην πίεση των ΜΚΟ και μιας Βουλευτή οι οποίοι είχαν αναλάβει την υπόθεση των Ρομά της Νέας Ζωής.

Μέχρι το Δεκέμβριο 1999, δεν είχε καταστεί δυνατό να βρεθεί ένα κατάλληλο οικόπεδο για τη μετεγκατάσταση των οικογενειών Ρομά. Το Υπουργείο Γεωργίας συμφώνησε να δώσει στη νομαρχία ένα οικόπεδο που έχει στην ιδιοκτησία του γι' αυτό το σκοπό, λέγεται όμως ότι ο νομάρχης αρνήθηκε να υπογράψει την επίσημη αίτηση για την έκταση, φοβούμενος προφανώς την αντίδραση των τοπικών δημάρχων. Παρά τις προσπάθειες ενός συμβούλου του Πρωθυπουργού να δοθεί λύση στο αδιέξοδο αυτό, δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί λύση.

Η εμπειρία αυτών και άλλων οικισμών Ρομά στην Ελλάδα υπογραμμίζει ένα πρόβλημα που χαρακτηρίζει πολλές χώρες: η αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε πολιτικής σχετικής με τους Ρομά προϋποθέτει τη συνεργασία πολλαπλών επιπέδων της κυβέρνησης. Έτσι, ακόμα και μια φωτισμένη προσέγγιση μερικών κρατικών λειτουργών μπορεί να βραχυκυκλωθεί -και συχνά γίνεται αυτό- από δύστροπες τοπικές αρχές. Όμως η ευθύνη για την ανεπαρκή εφαρμογή πολιτικής δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στις τοπικές αρχές. Σε ορισμένες χώρες οι οποίες έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες να αναπτύξουν συνολικές πολιτικές για τους Ρομά, οι κρατικοί λειτουργοί που διορίζονται για να υλοποιήσουν αυτές τις πολιτικές ενεργούν χωρίς την αναγκαία υποστήριξη από τα ανώτατα επίπεδα της κυβέρνησης. Για να είναι αποτελεσματικοί, οι κρατικοί λειτουργοί χρειάζονται την

υποστήριξη τόσο της κεντρικής ηγεσίας της χώρας όσο και των τοπικών αξιωματούχων.

Οι Γιατροί του Κόσμου, μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση που δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, εμβολιάζει συστηματικά τους Ρομά κατά της λύσσας, λόγω σχετικού κινδύνου από τις συνθήκες ανθυγιεινής εργασίας τους. Η ύπαρξη αυτού του προγράμματος υποδηλώνει ότι το σύστημα δημόσιας υγείας δεν καλύπτει αυτή την ανάγκη. Σε αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Σλοβακία, το δικαίωμα ψήφου εξαρτάται από προϋποθέσεις σχετικές με την κατοικία που πολλοί Ρομά δύσκολα πληρούν. Αρκετοί Ρομά δεν γνωρίζουν στοιχειωδώς τους νόμους με αποτέλεσμα να μην έχουν ή να μη γνωρίζουν πώς να αποκτήσουν τα απαραίτητα πιστοποιητικά.

Μερικοί Ρομά αντιμετωπίζουν την άρνηση των υπεύθυνων αρχών όταν επιχειρούν να εγγραφούν.”

Προβλήματα στις σχέσεις των Ρομά με τις δημοτικές αρχές, την αστυνομία καθώς και μια σειρά περιπτώσεων διακρίσεων σε βάρος τους έχουν επισημανθεί και από την **Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) του Συμβουλίου της Ευρώπης**, η οποία, στη “Δεύτερη Έκθεσή της για την Ελλάδα” του 1999/2000, διαπίστωνε ότι:

“Υπάρχουν συνεχείς αναφορές σύμφωνα με τις οποίες Ρόμα, Αλβανοί και άλλοι μετανάστες υπήρξαν επανειλημμένως θύματα παράνομης συμπεριφοράς εκ μέρους της ελληνικής αστυνομίας. Οι Ρόμα, ιδιαίτερα, φέρονται συχνά ως θύματα υπερβολικής χρήσης βίας -με μοιραίες κάποιες φορές συνέπειες-, κακομεταχείρισης και υβριστικής συμπεριφοράς από την αστυνομία. Οι επιλεκτικοί αστυνομικοί έλεγχοι σε βάρος των μελών αυτών των ομάδων είναι σύνηθες φαινόμενο. Φαίνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι υποθέσεις αυτές αποτελούν αντικείμενο επιφανειακής έρευνας της οποίας τα αποτελέσματα στερούνται διαφάνειας. Η πλειοψηφία αυτών των συμβάντων δεν συνοδεύονται από κατάθεση μήνυσης εκ μέρους του θύματος. Συμβαίνει όμως, ακόμα και όταν το θύμα προσφεύγει στη δικαιοσύνη, να δεχτεί πιέσεις με σκοπό να παραιτηθεί της έγκλησης. Η ECRI δίνει έμφαση στο γεγονός ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη βελτίωσης της αντιμετώπισης από τους εσωτερικούς ή εξωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου των κατηγοριών για την πρακτική της αστυνομίας απέναντι στα μέλη των μειονοτικών ομάδων. Γι’ αυτό η ECRI σημειώνει με ενδιαφέρον την πρόσφατη συγκρότηση σώματος για την

εξέταση των κατηγοριών που αφορούν τις πιο σοβαρές περιπτώσεις παράνομης συμπεριφοράς της αστυνομίας και τονίζει ότι η συγκεκριμένη αρχή πρέπει να είναι ανεξάρτητη και προσιτή στα μέλη των μειονοτικών ομάδων.

Όπως σημειώθηκε στην πρώτη έκθεση της ECRI ο πληθυσμός των Ρόμα στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα ευάλωτος σε μειονεκτική μεταχείριση, στον κοινωνικό αποκλεισμό και σε διακρίσεις σε πολλούς τομείς. Σύμφωνα με την Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ), που είναι δημόσιος οργανισμός, το 1998 ο πληθυσμός των τσιγγάνων υπολογιζόταν μεταξύ 150.000 και 200.000 άτομα. Ανεπίσημες πηγές δίνουν μεγαλύτερους αριθμούς. Σχεδόν το μισό τμήμα του πληθυσμού των Ρόμα είναι μόνιμα εγκατεστημένοι, κυρίως στην περιοχή των Αθηνών. Το άλλο μισό είναι νομαδικό. Πάντως, ο αριθμός των Ρόμα που μετακινείται στην χώρα βρίσκεται σε σταθερή πτώση στο βαθμό που οι οικογένειες εγκαθίστανται σε παράγκες στην περιφέρεια των μεγάλων πόλεων. Όσον αφορά τη θρησκεία, η πλειονότητα των Ρόμα της δυτικής Θράκης είναι μουσουλμάνοι ενώ σε άλλες περιοχές η πλειοψηφία τους είναι ελληνορθόδοξοι.

Οι Ρόμα, που ζουν σε καταυλισμούς, αντιμετωπίζουν συχνά ιδιαίτερα σκληρές συνθήκες διαβίωσης. Στην διάρκεια των τελευταίων χρόνων, συμπεριλαμβανομένου του 1999, μερικοί δήμοι εκδιώξαν τις κοινότητες Ρόμα από τους καταυλισμούς στους οποίους ζούσαν από καιρό και χωρίς να τους προμηθεύσουν, σε κάποιες περιπτώσεις, εναλλακτική στέγη. Το αποτέλεσμα ήταν μερικές φορές να εκδιώκονται οι Ρόμα από κάθε μέρος στο οποίο επεδίωκαν να εγκατασταθούν. Αυτές οι εκδιώξεις συνοδεύτηκαν κάποιες φορές από καταστροφή και εμπρησμό των σπιτιών, απειλές και προσβολές εκ μέρους των τοπικών αρχών και των δημοτικών υπαλλήλων, και με την απουσία, προφανώς, αστυνομικής επέμβασης. Η ECRI προτρέπει τις ελληνικές αρχές να ασχοληθούν άμεσα με αυτά τα προβλήματα.

Υπάρχουν αναφορές σύμφωνα με τις οποίες οι Ρόμα είναι αποκλεισμένοι από πολλά δικαιώματα και προνόμια που συνδέονται κανονικά με την ιθαγένεια. Ο βαθμός ένταξης των Ρόμα στο σύστημα κοινωνικών παροχών είναι ιδιαίτερα χαμηλός. Η μεγάλη πλειοψηφία των Ρόμα, που ζουν στους καταυλισμούς, δεν είναι ασφαλισμένη, δεδομένου ότι δεν μπορούν ή δεν θέλουν να πληρώσουν τις απαιτούμενες εισφορές. Όπως όλοι οι έλληνες πολίτες, οι άποροι Ρόμα έχουν δικαίωμα δωρεάν περίθαλψης. Φαίνεται όμως πως οι περισσότεροι αγνοούν τα

δικαιώματά τους. Πρόσθετη δυσκολία είναι το γεγονός ότι ορισμένοι δήμοι αρνούνται να εγγράψουν στα μητρώα τους αυτούς τους Ρόμα που επιθυμούν να αλλάξουν τόπο διαμονής. Παρόλα αυτά, ορισμένοι δήμοι τους ενθαρρύνουν να εγγραφούν στα μητρώα τους.

Υπάρχουν επίσης αναφορές που σημειώνουν ότι οι Ρόμα είναι θύματα διακρίσεων σε διάφορους τομείς της δημόσιας ζωής. Παραδείγματος χάριν, όταν θέλουν να νοικιάσουν σπίτι. Τους απαγορεύουν την είσοδο κάποιες φορές σε δημοσίους χώρους, όπως οι ντισκοτέκ, οι καφετέριες, τα μπαρ κλπ. Είναι συχνά στόχος διακριτικής μεταχείρισης, και κάποιες φορές βίας και ύβρεων εκ μέρους της αστυνομίας. Εξάλλου, η ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών δομών συντείνει στην αύξηση του αναφαλβητισμού και του χαμηλού ποσοστού σχολικής φοίτησης, που παρατηρείται στους πληθυσμούς των Ρόμα που ζουν σε καταυλισμούς.

Οι ελληνικές αρχές συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο την ανάγκη βελτίωσης της κατάστασης των Ρόμα. Το 1996, υιοθετήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα ένα πλήρες κυβερνητικό πρόγραμμα δράσης που αποβλέπει στην εξάλειψη των εμποδίων για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρόμα και στη βελτίωση της συμπεριφοράς του πληθυσμού απέναντι στα μέλη αυτής της μειονοτικής ομάδας. Αυτό το πρόγραμμα προσφέρει ένα πλαίσιο για την υιοθέτηση ειδικών προγραμμάτων των οποίων η εκτέλεση επιβαρύνει τις τοπικές αρχές των περιφερειών όπου ζουν οι κοινότητες Ρόμα. Αυτά τα προγράμματα αφορούν μεταξύ άλλων την κατοικία, την εκπαίδευση, την υγεία, την επαγγελματική κατάρτιση και την εργασία, τον πολιτισμό και την άθληση. Η ECRI χαιρετίζει την υιοθέτηση αυτής της συνολικής στρατηγικής προς όφελος της κοινωνικής ένταξης των Ρόμα, όπως επίσης και τις πρωτοβουλίες στα πλαίσια αυτής της πολιτικής. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, τα σεμινάρια με στόχο την ευαισθητοποίηση των δημοσίων υπαλλήλων, των αστυνομικών, και των εκπαιδευτικών στα προβλήματα των Ρόμα, ένα πρόγραμμα το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών και που έδωσε την ευκαιρία στα όργανα της διοίκησης να αποκτήσουν τις κατάλληλες βάσεις για τη βελτίωση της ζωής των Ρόμα ή ακόμα, ένα πρόγραμμα το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, με στόχο την ένταξη των παιδιών Ρόμα σε σχολεία σχεδόν παντού σε όλη τη χώρα. Σύμφωνα με τις αρχές, αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα επέτρεψαν να αυξηθεί κατά 30% το ποσοστό των παιδιών Ρόμα που πηγαίνουν σε σχολεία. Η ECRI ενθαρρύνει τις

ελληνικές αρχές να πολλαπλασιάσουν τέτοιου είδους πρωτοβουλίες και να ελέγχουν την αποτελεσματικότητά τους. Από αυτή την άποψη, η ECRI ελπίζει ότι τα διάφορα αρμόδια υπουργεία θα διαθέσουν πιστώσεις για να διευκολύνουν την έναρξη εφαρμογής ενός προγράμματος δράσης και ότι η διυπουργική επιτροπή, που θα κληθεί να επιτηρήσει και να συντονίσει την εφαρμογή αυτού του προγράμματος, θα διοριστεί επίσημα το συντομότερο δυνατό.

Εντούτοις, η ECRI με ανησυχία διαπιστώνει ότι η εφαρμογή του προγράμματος δράσης προσκρούει συχνά στις τοπικές αντιδράσεις. Η τοπική αυτοδιοίκηση διστάζει μερικές φορές να δεχθεί τα μέλη αυτής της μειονοτικής ομάδας. Είναι απαραίτητη για την επιτυχία του πλάνου δράσης, η εξοικείωση του πλατιού κοινού στην ανοχή και η ευαισθητοποίηση του στα πλεονεκτήματα της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Φαίνεται πως οι τοπικοί αιρετοί άρχοντες συχνά κωλυσισεργούν ως προς την προώθηση πρωτοβουλιών για τους Ρόμα. Η ECRI θα ήθελε να τονίσει ότι, παρόλο που αντιλαμβάνεται ότι το πρόγραμμα δράσης δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συνεργασία των τοπικών αρχών, πιστεύει πως, σε τελευταία ανάλυση, η τελική ευθύνη εφαρμογής του επίσημης πολιτικής βαρύνει το ελληνικό κράτος.”

Η μη αναγνώριση της διαφορετικής εθνοτικής ταυτότητας των Ρομά έχει ως αποτέλεσμα μεταξύ των άλλων την έλλειψη στατιστικών στοιχείων, τόσο γενικά για την ομάδα αυτή, όσο και ειδικότερα για το πόσο συχνά πέφτουν θύματα διακρίσεων. Σύμφωνα πάντως με την “Ποικιλομορφία και Ισότητα για την Ευρώπη: Ετήσια Έκθεση για το 2000” του **Ευρωπαϊκού**

Παρατηρητηρίου για το Ρατσισμό και την Ξενοφοβία (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia-EUMC) της **Ευρωπαϊκής Ένωσης**, τα φαινόμενα ρατσισμού αυξάνονται στην Ελλάδα, με κύρια θύματα τους Αλβανούς μετανάστες και τους Ρομά. Ένας νέος κίνδυνος που έχουν να αντιμετωπίσουν οι τελευταίοι είναι αυτός των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, καθώς σύμφωνα με την έκθεση αρκετοί Ρομά κατοικούν εδώ και χρόνια σε περιοχές στις οποίες έχουν προγραμματιστεί έργα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Η ανεπίτρεπτη κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι Ρομά της Ελλάδας αντικατοπτρίζεται και στις καταληκτικές παρατηρήσεις και συστάσεις των επιτροπών εμπειρογνομόνων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Οι

επιτροπές αυτές, η ίδρυση και λειτουργία των οποίων προβλέπεται από τις διάφορες συμβάσεις, έχουν ως σκοπό τον έλεγχο της συμμόρφωση των κρατών-μελών με τις αντίστοιχες διεθνείς συμβάσεις. Έτσι, εξετάζοντας την τρίτη περιοδική έκθεση της Ελλάδας για τη συμμόρφωσή της με τις πρόνοιες της Σύμβασης του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, η **Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)** έκανε τις εξής παρατηρήσεις το Μάρτιο του 2001:

“Επισημαίνοντας ότι η έκθεση του Κράτους-μέλους αναφέρεται στη “Μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης” και, εντός αυτής, σε Τουρκική, Πομακική και Ρομά ομάδες, και όχι σε άλλες εθνοτικές ομάδες στη χώρα, η Επιτροπή επιστά την προσοχή του Κράτους-μέλους στις Γενικές της Συστάσεις ή για το δικαίωμα του κάθε ατόμου στον αυτοπροσδιορισμό και ΚΔ’ που αφορά το άρθρο 1 της Σύμβασης από αυτήν την άποψη.

- Η Επιτροπή ενθαρρύνει το Κράτος-μέλος να αξιοποιήσει τα εκπαιδευτικά του προγράμματα σε όλες τις βαθμίδες προκειμένου να καταπολεμήσει τα αρνητικά στερεότυπα και να προάγει τους αντικειμενικούς σκοπούς της Σύμβασης. Η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος-μέλος να λάβει υπ’ όψη του τη Γενική Σύσταση ΚΖ’ (57) της Επιτροπής, που αφορά τους Ρομά, στις περαιτέρω νομοθετικές πρωτοβουλίες και τη διαμόρφωση των πολιτικών του.
- Η Επιτροπή ενθαρρύνει το Κράτος-μέλος να προωθήσει περαιτέρω τους διαλόγους του με εκπροσώπους των Ρομά, των Πομάκων, των Αλβανών και άλλων μειονοτικών πληθυσμών, με την προοπτική να επεκτείνει ανάλογα με τις ανάγκες το διαθέσιμο φάσμα πολύγλωσσων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πολιτικών.
- Η Επιτροπή συνιστά η επόμενη περιοδική έκθεση να παράσχει πληροφόρηση για τη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού.
- Η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος-μέλος να συμπεριλάβει στην επόμενη περιοδική του έκθεση στατιστικά στοιχεία για τη νομολογία υποθέσεων στις οποίες έχουν βρει εφαρμογή οι συναφείς διατάξεις του Αστικού και του Ποινικού Κώδικα.

- Η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος-μέλος να λάβει περαιτέρω μέτρα για να αυξήσει την επίγνωση των αρχών της Σύμβασης εκ μέρους των αξιωματούχων που είναι επιφορτισμένοι με την επιβολή του νόμου.
- Η Επιτροπή συνιστά η Σύμβαση, η έκθεση του Κράτους-μέλους και αυτές οι καταληκτικές παρατηρήσεις να διαδοθούν ευρέως από το Κράτος-μέλος, μεταξύ άλλων ανάμεσα στους μειονοτικούς πληθυσμούς.”

Αντίστοιχα, η **Επιτροπή του ΟΗΕ Κατά των Βασανιστηρίων (CAT)** διαπίστωσε το Μάιο του 2001 ότι:

- “αν και η εσωτερική νομοθεσία παρέχει ικανοποιητικό πλαίσιο για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων εν γένει και ιδίως μερικών δικαιωμάτων βάσει της Σύμβασης, παραμένουν δυσκολίες στην αποτελεσματική εφαρμογή, οι οποίες ενδέχεται να συνιστούν παραβίαση της Σύμβασης:

(α) υπάρχουν στοιχεία ότι η αστυνομία μερικές φορές χρησιμοποιεί υπερβολική ή αδικαιολόγητη βία κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της ιδίως όταν έχει να κάνει με εθνοτικές και εθνικές μειονότητες και αλλοδαπούς,

(δ) η έλλειψη εκτενούς επιμόρφωσης του ιατρικού προσωπικού και των αξιωματούχων επιβολής του νόμου σε όλα τα επίπεδα, επί των διατάξεων της Σύμβασης.”

Παράλληλα, μια από τις συστάσεις της προς τις ελληνικές αρχές ήταν η ακόλουθη:

“(γ) να ληφθούν όποια μέτρα είναι απαραίτητα, περιλαμβανομένης της επιμόρφωσης, για να διασφαλιστεί ότι κατά τη μεταχείριση ευπαθών ομάδων, ιδίως αλλοδαπών, εθνοτικών και εθνικών μειονοτήτων, οι αξιωματούχοι επιβολής του νόμου δεν καταφεύγουν σε πρακτικές που ενέχουν διακρίσεις”

Η **Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC)**, στις καταληκτικές της παρατηρήσεις του Φεβρουαρίου 2002, αναφέρεται εκτενέστατα στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά Ρομά:

“Αναγνωρίζοντας τις προσπάθειες του Κράτους μέλους σε αυτό το θέμα, η Επιτροπή ανησυχεί ότι η γνώση και η κατανόηση της Σύμβασης ανάμεσα σε παιδιά, επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά, διαφορετικές εθνοτικές, θρησκευτικές, γλωσσικές ή πολιτισμικές ομάδες και ανάμεσα στο κοινό γενικά, είναι ακόμα ανεπαρκής. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή ανησυχεί ότι η Σύμβαση δεν έχει μεταφραστεί

στις γλώσσες, εκτός από την ελληνική, τις οποίες διαβάζουν κάποια τμήματα του πληθυσμού, όπως είναι η γλώσσα των Ρομά.

➤ Η Επιτροπή ανησυχεί:

α) Για τα πολύ άσχημα στατιστικά δεδομένα για την εκπαίδευση και την υγεία που αφορούν τα παιδιά από τις κοινότητες των Ρομά.

➤ Η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος μέλος να πάρει μέτρα ώστε:

β) Να βελτιώσει το σεβασμό για τα δικαιώματα ζωής, επιβίωσης και ανάπτυξης των παιδιών Ρομά, και μέσω προληπτικών δράσεων εκ μέρους των αρμόδιων αρχών.

➤ Η Επιτροπή ανησυχεί:

α) Ότι το δικαίωμα μερικών παιδιών, και ιδιαίτερα παιδιών μελών κάποιων διαφορετικών εθνοτικών, θρησκευτικών, γλωσσικών και πολιτισμικών ομάδων όπως είναι οι Ρομά, στη ληξιαρχική καταγραφή της γέννησής τους δεν είναι σεβαστό ως αποτέλεσμα έλλειψης πληροφοριών για τις διαδικασίες καταγραφής γεννήσεων, ελλείψεως νομικής αντιπροσώπευσης για μερικές ομάδες του πληθυσμού και ελλείψεως επαρκώς αποκεντρωμένων υπηρεσιών.

➤ Η Επιτροπή ανησυχεί:

α) Για το υψηλό ποσοστό ατόμων (19,5%) που υπολογίζεται ότι ζουν κάτω από το κατώτερο όριο φτώχειας και για το ότι, από αυτή την άποψη, τα δικαιώματα μερικών παιδιών, περιλαμβανομένου και για ένα οικογενειακό περιβάλλον, ενδέχεται να παραβιάζονται.

β) Ότι το σύστημα χρηματικών “επιδομάτων”, που παρέχονται από το Κράτος για να βοηθήσει στη μέριμνα των παιδιών σε ειδικές καταστάσεις όπως είναι το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, δεν παρέχονται στα ίδια τα παιδιά αλλά μάλλον στις μητέρες, ασχέτως αν φροντίζουν τα παιδιά τους.

γ) Ότι το ποσό αυτών των χρηματικών επιδομάτων είναι υπερβολικά χαμηλό και, επιπρόσθετα, ότι πολλές οικογένειες Ρομά δεν λαμβάνουν καθόλου αυτά τα επιδόματα.

➤ Υπό το φως του άρθρου 18, η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος μέλος:

α) Να ενισχύσει τις προσπάθειές του για προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών για ένα οικογενειακό περιβάλλον, περιλαμβανομένου μέσω της μείωσης του

αριθμού των ατόμων που ζουν στη φτώχεια και μέσω της εγγύησης της πρόσβασης για όλα τα παιδιά και τους γονείς που έχουν ανάγκη, σε οικονομική βοήθεια δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή, από αυτή την άποψη, σε παιδιά και γονείς από κοινότητες Ρομά.

β) Να τροποποιήσει τις διαδικασίες πληρωμής των οικογενειακών επιδομάτων ώστε να διασφαλίσει ότι αυτή η οικονομική βοήθεια παρέχεται στο/στα πρόσωπο/α που υπό τις παρούσες συνθήκες φροντίζει/ουν τα παιδιά που αποσκοπείται να επωφεληθούν από αυτά τα επιδόματα.

γ) Να εξετάσει την αύξηση της οικονομικής στήριξης για τις οικογένειες που ζουν σε φτώχεια στο μέγιστο βαθμό των διαθέσιμων πόρων.

➤ Η Επιτροπή ανησυχεί ότι:

α) Οι παροχές εναλλακτικής φροντίδας για τα παιδιά, όπως είναι η ανάδοχη οικογένεια και η φροντίδα στα ιδρύματα, είναι ακατάλληλες και ως αποτέλεσμα ακατάλληλων πόρων και ανεπαρκούς προσωπικού.

β) Υπάρχει έλλειψη συστηματικού και αποτελεσματικού συντονισμού των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και των δικαστηρίων.

γ) Οι “εταιρείες προστασίας ανηλίκων” δεν έχουν τους κατάλληλους πόρους ώστε να εκπληρώνουν αποτελεσματικά την αποστολή τους.

δ) Παιδιά από μερικές ομάδες, όπως Ρομά και παράνομοι μετανάστες, έχουν ιδιαίτερα περιορισμένη προστασία των δικαιωμάτων τους στο πλαίσιο των μηχανισμών εναλλακτικής φροντίδας.

➤ Η Επιτροπή ανησυχεί ότι:

α) Τα στοιχεία του Κράτους μέλους για τους δείκτες βασικής εθνικής υγείας είναι ανεπαρκή.

β) Αδυναμίες στην υποδομή και προβλήματα για ανασφάλιστες οικογένειες μπορεί να περιορίσουν την υλοποίηση του δικαιώματος των παιδιών για φροντίδα υγείας.

γ) Υπάρχει έλλειψη νοσοκόμων και κοινωνικών λειτουργών, και σημειώνει την ανάγκη να βελτιωθεί η ποιότητα οδοντιατρικών υπηρεσιών, όπως υποδεικνύεται στην έκθεση του Κράτους μέλους.

δ) Παιδιά γονέων που δεν καλύπτονται από πολιτικές οικογενειακής κοινωνικής ασφάλισης μπορεί να μην έχουν πρόσβαση σε φροντίδα υγείας.

ε) Παιδιά από μερικές ομάδες, όπως Ρομά και μερικές ομάδες μεταναστών, έχουν ιδιαίτερα χαμηλή πρόσβαση στη φροντίδα υγείας, κάτι που οδηγεί σε υψηλό επίπεδο ανησυχών για την υγεία.

στ) Μεγάλος αριθμός παιδιών καπνίζουν τσιγάρα και κάνουν χρήση οινοπνευματωδών ποτών.

➤ Η Επιτροπή συνιστά στο Κράτος μέλος:

Ταξιδιώτες Ρομά

α) Να ενισχύσει την υποδομή υγείας του, και μέσω της πρόσληψης επιπρόσθετων νοσοκόμων και κοινωνικών λειτουργών.

β) Να διασφαλίσει ότι όλα τα παιδιά έχουν πρόσβαση σε φροντίδα υγείας, ανεξάρτητα από την ασφαλιστική κατάσταση των γονέων τους.

γ) Να δώσει ιδιαίτερη προσοχή ώστε να διασφαλίσει την πρόσβαση σε φροντίδα υγείας των παιδιών από κοινότητες Ρομά και από άλλες ομάδες σε οικονομικά μειονεκτική θέση.”

Το εύρος των παρατηρήσεων της Επιτροπής δείχνει ότι μόνο μια ριζική και εκ βάθρων αντιμετώπιση των προβλημάτων των Ρομά θα μπορούσε να αποφέρει αποτελέσματα. Η απλή παροχή λόγου χάρη επιδομάτων δεν θα είναι αποτελεσματική αν οι αρμόδιες αρχές δεν γνωστοποιήσουν στους ενδιαφερόμενους ότι αυτά είναι διαθέσιμα και αν δεν ελέγχουν κατά τακτά χρονικά διαστήματα αν τα επιδόματα αυτά τα παραλαμβάνουν οι πραγματικοί δικαιούχοι. Παραδείγματος χάριν, η πρόταση της Επιτροπής στη παράγραφο 49 (β) βασίζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση της 70χρονης Ρομνί Αναστασίας Μαρινάκου, κατοίκου Νέας Ζωής Ασπροπύργου, η οποία μεγαλώνει εδώ και 9 χρόνια τα τέσσερα εγγόνια της: η μητέρα τους τα έχει παρατήσει μεν, αλλά εξακολουθεί να λαμβάνει το επίδομα πολυτέκνων.

Τέλος, ένα σημαντικό θέμα είναι αυτό του τρόπου με τον οποίον προβάλλουν τα ΜΜΕ την κοινότητα των Ρομά που ζει στην Ελλάδα. Τα σχετικά συμπεράσματα της έκθεσης του **Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για το Ρατσισμό και την Ξενοφοβία (EUMC) της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, που κυκλοφόρησε το 2002:

“Η δημοσιογραφική κάλυψη της μειονότητας των Ρομά βελτιώθηκε αισθητά κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Έτσι, ενώ μέχρι το 1996 επικρατούσαν τα αρνητικά στερεότυπα που εμφάνιζαν τους Ρομά ως εγκληματίες, βρώμικους,

δόλιους και επικίνδυνους, τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια σημαντική αλλαγή. Τα ΜΜΕ άρχισαν να αναγνωρίζουν την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα και να ζητούν από το κράτος να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής και εργασίας τους. Φαίνεται ότι η ευαισθησία για τις άθλιες συνθήκες ζωής των Ρομά προκλήθηκε από την αδικαιολόγητη και βίαιη αστυνομική επιδρομή σε έναν καταυλισμό των Ρομά στον Ασπρόπυργο, το Φεβρουάριο του 1996. Οι περισσότερες εφημερίδες και τα τηλεοπτικά κανάλια καταδίκασαν αυτή την επιδρομή, ενώ ορισμένα άλλα (ιδίως τα εθνικιστικά και τα δεξιά) επικεντρώθηκαν στις βίαιες και εγκληματικές ενέργειες και εκδηλώσεις συμπεριφοράς που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής της μειονότητας.

Τα κύρια αρνητικά στερεότυπα που σχετίζονται με τον πληθυσμό των Ρομά είναι τα ακόλουθα: ότι εμπλέκονται στη διακίνηση ναρκωτικών, ότι πωλούν τα μαρό τους, ότι υποχρεώνουν τα παιδιά τους να ζητιανεύουν στο δρόμο, ότι είναι βρώμικοι και ότι δεν θέλουν να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. Σε εθνικές και τοπικές εφημερίδες παρουσιάζονται ρατσιστικά κείμενα (κατά των Ρομά), χωρίς να προκαλούν τη λήψη οποιουδήποτε μέτρου προστασίας εναντίον τους. Σημειώνουμε ότι στην Ελλάδα δεν διώκεται εν γένει η ρητορική τού μίσους, όσο κι αν υπάρχει νόμος (927/1979) ο οποίος παρέχει τη νομική βάση αυτής της δίωξης. Ο νόμος προβλέπει ότι η άσκηση δίωξης απαιτεί την έγκληση του ιδιώτη που θίγεται.

Κατά παράδοξο τρόπο, υπάρχει και σειρά θετικών στερεοτύπων που αποδίδονται στους Ρομά από τα ΜΜΕ τα τελευταία χρόνια: το πάθος, ο ρομαντισμός, η μεγάλη μουσική τους παράδοση και οι απολαύσεις της ζωής. Θετικές ή ουδέτερες αναφορές στους Ρομά συχνά υιοθετούν μια πατερναλιστική στάση απέναντι στη μειονότητα. Εντούτοις, επικρίνεται έντονα και η αδιαφορία του ελληνικού κράτους απέναντι στις κοινωνικο-οικονομικές κακουχίες των Ρομά”.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι, τα ΜΜΕ δεν είναι άμοιρα ευθυνών για την κατάσταση που επικρατεί. Έτσι, μέχρι και τα πιο “μετριοπαθή” ΜΜΕ δεν ασκούν ποτέ κριτική στις εφημερίδες ή σε ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα για τη χρήση ρατσιστικών εκφράσεων ή για προτροπή σε φυλετικό μίσος.

δ. Ελληνικές και Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)

Η έκθεση για το ρατσισμό των ΜΜΕ στην Ελλάδα του ΕΥΜΚ, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε ερευνητικό υλικό, δελτία τύπου, άρθρα, βιβλία ή εκθέσεις που δημοσίευσαν οι ελληνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) **Ελληνική Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων (ΕΟΔΜ)** και **Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ)**.

Οι δύο αυτές ΜΚΟ ιδρύθηκαν το 1992 και ασχολούνται συστηματικά με θέματα των Ρομά στην Ελλάδα από το 1996. Με το έργο τους ανέδειξαν τα – άγνωστα μέχρι τότε στο ευρύ κοινό στην Ελλάδα αλλά και στις διεθνείς διακυβερνητικές ή μη κυβερνητικές οργανώσεις- προβλήματα των Ρομά στην Ελλάδα.

Τα κείμενα της **Διεθνούς Ένωσης Ρομά**, του **Συνηγόρου του Πολίτη** και των οργάνων του **ΟΗΕ**, του **ΟΑΣΕ**, του **Συμβουλίου της Ευρώπης** και της **Ευρωπαϊκής Ένωσης** που παρουσιάζονται εδώ απηχούν πλήρως τις απόψεις των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ. Οι δύο αυτές ΜΚΟ άλλωστε ασχολήθηκαν, μεταξύ άλλων, με τη συστηματική και πλήρως τεκμηριωμένη, συνήθως άμεση, ενημέρωση των οργάνων αυτών, που υιοθέτησαν τις απόψεις των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ, παρά τη συνήθως εκτεταμένη επιχειρηματολογία της ελληνικής πολιτείας προς τα όργανα αυτά, στην προσπάθειά της να ανατρέψει τις θέσεις των δύο ελληνικών ΜΚΟ.

Παρόμοιες θέσεις εκφράζουν σήμερα και οι μεγάλες διεθνείς ΜΚΟ (Human Rights Watch - HRW, International Helsinki Federation - IHF, World Organization Against Torture - OMCT, Amnesty International - AI), βασισμένες και αυτές στο έργο των ΕΟΔΜ και ΕΠΣΕ.

• Τσιγγάνοι μαθητές: στην κοινότητα, στο σχολικό χώρο, στη σχολική τάξη.²³

Θεωρητικά Σημεία

Σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό λειτουργούν μηχανισμοί εισαγωγής των παιδιών στην κουλτούρα τους είτε άτυποι –βιωματικοί, μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες—είτε τυπικοί, όπως είναι το σχολείο. Τα παιδιά, ως άτομα μέσα στα όρια της κοινότητάς τους και ως μαθητές στο σχολικό χώρο, εμπλέκονται στην ανάπτυξη της πολιτισμικής τους γνώσης μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση με άλλους ανθρώπους, οι οποίοι φέρουν πολιτισμικές ιδέες και αξίες της κουλτούρας τους.

Η πολιτισμική μάθηση (enculturation) είναι μια πράξη ανάπλασης και αφορά κάθε άνθρωπο. Κάθε νέος άνθρωπος—καθώς και κάθε γενιά νέων ανθρώπων—αναπλάθει τα πολιτισμικά σύμβολα και τις αξίες της κουλτούρας του, ‘τα ζει’ και τα επικυρώνει κατά τη διάρκεια της ζωής του, και έτσι συμπλέκεται με την επόμενη γενιά, η οποία με τη σειρά της τα αναπλάθει, τα επανορίζει και ‘τα επαναβιώνει’ (Bishop, 1988: 86).

Η εισαγωγή στην κουλτούρα είναι έτσι μια αλληλεπιδραστική διαδικασία, στην οποία εμπλέκονται οικογένεια (κοινότητα) και παιδιά. Η διαδικασία αυτή καταλήγει στην αποδοχή νορμών και αξιών παρομοίων σε κάθε γενιά. Οι αξίες χαρακτηρίζονται από συνέχεια στο χρόνο, και παράλληλα φέρουν το στίγμα της κάθε μιας γενιάς ξεχωριστά. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο σχολικό πλαίσιο με τους δασκάλους και τους μαθητές.

Όταν η ομάδα στην οποία ανήκουν οι μαθητές είναι η κυρίαρχη ομάδα, τότε και η τυπική διαδικασία εισαγωγής στην κουλτούρα (enculturation) μπορεί να είναι σε σχετική συμφωνία με τις νόρμες και τις αξίες της κουλτούρας. Έτσι η διαδικασία προσαρμογής τους στο σχολικό πλαίσιο γίνεται με σχετική ευκολία, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζονται οι όποιες μορφής συγκρούσεις: πολιτισμικές ή γνωστικές. Το κατά πόσο η σχολική τυπική εκπαίδευση αποτελεί μια διαδικασία εισαγωγής στην κουλτούρα, μια διαδικασία, δηλαδή, προσπολιτισμού (enculturation) ή μια διαδικασία επιπολιτισμού (acculturation) αποτελεί σήμερα αντικείμενο επιστημονικού διαλόγου.

Πολλοί όπως ο Alan Bishop (2002) αναφερόμενοι ειδικά στη μαθηματική εκπαίδευση, τη χαρακτηρίζουν ως μια διαδικασία επιπολιτισμού. Ο ίδιος εκφράζει την άποψη ότι *‘κάθε μαθητής βιώνει πολιτισμική σύγκρουση σε αυτή τη διαδικασία’*, με την επισήμανση ότι η πολιτισμική σύγκρουση θα μπορούσε να μην έχει μόνο αρνητικές διαστάσεις.

Αν δεχτούμε ότι η μαθηματική εκπαίδευση και γενικά η εκπαίδευση συνδέεται με πολιτισμικές και γνωστικές συγκρούσεις στην περίπτωση που η ομάδα αναφοράς των μαθητών είναι η πολιτισμικά κυρίαρχη οι συγκρούσεις αυτές ενισχύονται στις περιπτώσεις των μαθητών με καταβολές από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες και κυρίως από περιθωριοποιημένες και υποτιμημένες. Σ’ αυτές τις περιπτώσεις οι συγκρούσεις διευθετούνται σχεδόν πάντα—στο σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα—μόνο όταν οι μαθητές προσαρμοστούν στις νόρμες που αυτό υπαγορεύει. Δηλαδή οι μαθητές καλούνται να επαναδιαπραγματευτούν την ταυτότητά τους για να επιβιώσουν στο σχολικό χώρο.

Όπως παρατηρεί ο Cummins (1999) η διαδικασία αλληλεπίδρασης της ταυτότητας ενυπάρχει σε κάθε σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των μαθητών και του δασκάλου, χωρίς να είναι αναγκαία προβληματική στο βαθμό που υπάρχει πολιτισμική και κοινωνική αρμονία μεταξύ δασκάλου και μαθητή. Στις περιπτώσεις όμως που υπάρχει χάσμα ή ασυμφωνία οι εκπαιδευτικοί απαιτείται να καταβάλουν ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε να διασφαλίσουν ότι η προγενέστερη εμπειρία του μαθητή και η ταυτότητά του δεν υποτιμώνται αλλά γίνονται αποδεκτές.

Συχνά ωστόσο η κοινωνικά ισχυρότερη ομάδα υποτιμά την ταυτότητα της λιγότερο ισχυρής με πρόσχημα το συμφέρον αυτής της ομάδας. Έτσι τα μέλη της υποτιμημένης ομάδας καταλήγουν να αυτοπροσδιορίζονται σε ένα μεγάλο βαθμό επηρεασμένοι από τον τρόπο που τους προσδιορίζουν τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας και να συμφιλώνονται στο ρόλο του ‘κατώτερου’. Αυτές οι ανισότητες συνήθως μεταφέρονται και στο σχολικό χώρο όπου και αναπαράγονται σε βάρος των μαθητών με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές.

Έτσι η πολιτεία παρότι στη ρητορική της αναφέρεται σε μια δίκαιη παιδαγωγική αποτυγχάνει αν δεν έχει παράλληλα το στόχο της ενδυνάμωσης της ταυτότητας των παιδιών που προέρχονται από άλλες ομάδες και δε σέβεται τις πολιτισμικά αποκτηθείσες γνώσεις των μαθητών, οι οποίες είναι συνάρτηση του περιβάλλοντός τους, το οποίο πολλές φορές είναι πολύ διαφορετικό από εκείνο της κυρίαρχης ομάδας όπως συμβαίνει με την περίπτωση των Τσιγγάνων του πεδίου μας.

• **Πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κοινότητας των Τσιγγάνων- η θέση της πολιτείας.**²⁴

Στην παρούσα εργασία θα συζητήσουμε τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κοινότητας των Τσιγγάνων και θα διερευνήσουμε τη σύνδεσή τους με τη σχολική πραγματικότητα, όπως τη βιώνουν οι Τσιγγάνοι μαθητές.

Οι σημαντικότερες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της Τσιγγάνικης κοινότητας, οι οποίες επηρεάζουν τη σχέση τους με την επίσημη εκπαίδευση είναι:

• **Ο ημι-νομαδικός τρόπος ζωής** τους, ο οποίος έχει προφανή και άμεση συνέπεια στη σχολική διαδικασία. Αποτελεί έναν από τους παράγοντες στην, με καθυστέρηση, έναρξη φοίτησης καθώς και στην ασυνεπή φοίτηση των Τσιγγανοπαίδων.

• **Η κοινωνικο-οικονομική τους οργάνωση**, της οποίας η βάση είναι η οικογένεια. Έτσι τα παιδιά από μικρή ακόμα ηλικία εμπλέκονται στις επαγγελματικές δραστηριότητες της οικογένειας και μέσα από έναν οριζόντιο τρόπο διδασκαλίας αποκτούν ευχέρεια σε νοερούς υπολογισμούς και γενικά αποκτούν μαθηματική γνώση. Επιπλέον στην κοινότητα τα παιδιά διδάσκονται μέσα από έναν οριζόντιο τρόπο, χωρίς να θεωρείται κάποιος ως αυθεντία.

• **Η προφορικότητα της γλώσσας**, η οποία έχει ως αποτέλεσμα να ασκείται η μνήμη τους στο να συγκρατεί πολλές πληροφορίες, όπως μια λίστα από ψώνια ή μια σειρά από αριθμητικές πράξεις.

• **Η Διαφορετική στάση ως προς την εκπαίδευση.** Καθώς η ομάδα αυτή εκτός από μειονοτική είναι και περιθωριοποιημένη, πέρα από τις πολιτισμικές διαφορές, η στάση τους ως προς την εκπαίδευση καθορίζεται και από τις περιορισμένες ευκαιρίες που τους παρέχει η πολιτεία. Έτσι τα παιδιά έρχονται στο σχολείο εφοδιασμένα με πολύ **περιορισμένες προσδοκίες**, οι οποίες αποτελούν έναν από τους βασικούς παράγοντες για **χαμηλή σχολική επίδοση**. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό ο τύπος εγκατάστασης υπαγορεύει τη στάση ως προς το σχολείο ή αντίθετα αν η στάση της οικογένειας ως προς την εκπαίδευση υπαγορεύει τον τύπο εγκατάστασης. Το βέβαιο είναι ότι η εκπαίδευση δεν αποτελεί πρώτη αξία μέσα στο σύστημά τους.

Σήμερα φαίνεται να είναι μεγαλύτερη η επιθυμία για την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς αποκτούν όλο και μεγαλύτερη συνείδηση της έλλειψης αλφαριθμητισμού και των συνεπειών τους. Η μαζική μη παρακολούθηση που

χαρακτήριζε το παρελθόν και που άρχισε να ελαττώνεται πρέπει να ειπωθεί ως μια έκφραση ενός συνόλου από αιτίες και όχι απλώς ως ‘ξεροκεφαλιά’ που εμφανίζει μια αντικοινωνική ομάδα. Δεν είναι δίκαιο στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε τη στάση τους να αγνοήσουμε τη στιγματισμένη τους εικόνα όταν μελετάμε κοινωνικές και εκπαιδευτικές πολιτικές.

Όπως παρατηρεί Liégeois (1999):

«Το σημαντικότερο πρόβλημα είναι η εκπαίδευση, ή καλλίτερα η μη εκπαίδευση των Τσιγγάνων. Κάθε άλλο πρόβλημα συνδέεται με –ή απορρέει από– αυτό, συμπεριλαμβανομένου και του ζητήματος της ένταξης των Τσιγγάνων στην περιβάλλουσα κοινωνία. Συνοψίζοντας, μπορούμε να τονίσουμε δυο βασικά προβλήματα που συνδέονται άμεσα μεταξύ τους: την έλλειψη εκπαίδευσης των Τσιγγάνων και την έλλειψη συντονισμένης επιστημονικής έρευνας στον τομέα της Τσιγγανολογίας. Ο αναφαβητισμός των Τσιγγάνων προσβάλλει όλες τις πλευρές της ζωής.

Σχεδόν παντού υπάρχουν επαναλαμβανόμενοι δισταγμοί και λάθη, μια αυξανόμενη κόπωση και μια αιτιολογημένη εγκατάλειψη, τόσο από την πλευρά των γονιών όσο και από την πλευρά των παιδιών, τόσο από τους εκπαιδευτικούς όσο και από τους υπεύθυνους της διοίκησης. Η αιτιολογημένη αδιαφορία των γονέων έρχεται ως απάντηση στην προχειρότητα της παιδαγωγικής οργάνωσης.»

• **Τσιγγάνοι μαθητές στο σχολικό χώρο- Πολιτισμικές συγκρούσεις**

«Οι Τσιγγάνοι μαθητές έρχονται στο σχολείο μεταφέροντας τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες. Η πρώτη εικόνα του σχολείου η οποία λειτουργεί ως αφορμή για έντονη πολιτισμική σύγκρουση είναι ο εξωτερικός χώρος του σχολείου και κυρίως η περιφραξη του προαύλιου χώρου. Ο εξωτερικός χώρος δηλαδή, και κυρίως η περιφραξη του, δεν αποτελούν εικόνες συμβατές με αυτές που τα παιδιά της συγκεκριμένης ομάδας, είναι εξοικειωμένα. Παλιά με τις σκηνές, αλλά και τώρα με τις πρόχειρες παράγκες ή με τα σύγχρονα χτισμένα σπίτια, η περιφραξη του εξωτερικού χώρου σπανίζει, αν δεν είναι ανύπαρκτη.

Ο παρακάτω διάλογος με δυο δεκάχρονους Τσιγγανόπαιδες, οι οποίοι βρίσκονταν έξω από τα κάγκελα και συνομιλούσαν με φίλους τους, μαθητές, στο εσωτερικό του σχολείου είναι χαρακτηριστικός.

-γιατί δεν έρχεστε στο σχολείο;

-δε μου αρέσει το σχολείο. Επιμένοντας στην ερώτηση, 'τι δεν του αρέσει', εκείνος δείχνοντας τα ψηλά κάγκελα της περιφραξης, είπε:

-δε βλέπεις πως είναι;, εκδηλώνοντας έτσι πλήρη απέχθεια για την εικόνα της περιφραξης.

Για τους Τσιγγάνους μαθητές και μόνο η εξωτερική διαμόρφωση του χώρου ήταν απαγορευτική. Είναι ένας χώρος έξω από τη δική τους αντίληψη για αυτόν και τη λειτουργία του στην κοινότητά τους με συνέπεια οι Τσιγγάνοι να βιώνουν πολιτισμική σύγκρουση από την πρώτη τους επαφή, με τον εξωτερικό χώρο του σχολείου.

Παρατηρώντας τους μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς στην αυλή διαπιστώσαμε ότι οι Τσιγγάνοι μαθητές συνήθως έπαιζαν μόνοι τους σ' αυτό το χώρο. Όταν οι μαθητές ερωτήθηκαν για το ποιες ήταν οι παρέες τους στα διαλείμματα σχεδόν όλοι δήλωσαν ότι έπαιζαν με τους 'δικούς' τους:

E: Μόνο με τους 'δικούς' σας παίζεις; με μπαλαμέ δεν παίζεις;

A: Όχι.

E: Γιατί;

A: Πάμε να τους πούμε να παίζουμε και αυτοί τρέχουν και φεύγουν, φοβούνται...

K: Ναι, από τους γύφτους.

E: Έτσι λένε;

Όλοι μαζί: *Ναι.*

A: (με πολύ θλιμμένο ύφος) *Πάμε να τους μιλήσουμε κυρία, να παίξουμε και αυτοί μας φοβούνται και τρέχουν και φεύγουν.*

E: *Γιατί σας φοβούνται, τους έχετε κάνει τίποτα εσείς;*

A: *Όχι απλά τους λέμε να παίξουμε τάπες και αυτοί φοβούνται και τρέχουν και φεύγουνε....*

E: *Γιατί φεύγουν όμως;*

A: *Δεν ξέρω κι εγώ, φοβούνται*

.....

E: *Αποστόλη, δε μου λες, εσύ στεναχωριέσαι που δεν παίζουν μαζί σας;*

A: *Εμ! Δεν θα στεναχωριέμαι κυρία....*

.....

Αποστόλης, Χρήστος, Κώστας: *Μας λένε γυφτάκια, κυρία.*

Η διαφορετική ταυτότητα του Τσιγγάνου μαθητή αποτελεί εμπόδιο συνήθως στο σχολικό χώρο στην επαφή τους με παιδιά από την κυρίαρχη ομάδα. Οι μη Τσιγγάνοι μαθητές μεταφέρουν στο σχολείο την εικόνα και τη στάση της οικογένειας αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας για αυτή την ομάδα αναπαράγοντας τις διαφορές και καλλιεργώντας συγκρούσεις.

• **Πολιτισμικές και γνωστικές συγκρούσεις στην τάξη**

Το πρώτο διάστημα της σχολικής χρονιάς τους μαθητές, εκτός από το γεγονός της καθυστερημένης προσέλευσης τόσο κατά την έναρξη των μαθημάτων όσο και μετά κάθε διάλειμμα τους, χαρακτηρίζουν πρακτικές μη ‘συμβατές’ με τις νόρμες της σχολικής τάξης. Μια τέτοια πρακτική είναι να ξαπλώνουν πάνω στα θρανία τους την ώρα του μαθήματος καθώς και να πετάνε στο πάτωμα αντικείμενα τα οποία δε χρειάζονται.

Ο Αποστόλης, ένας από τους μαθητές της τάξης πέταξε μια καραμέλα στο πάτωμα—φυσιολογική ενέργεια για το μαθητή.

Στην παρατήρηση: "*Αποστόλη δεν πετάμε κάτω τις καραμέλες*", σχολίασε: "*μικρή ήταν κυρία*".

Ο συγκεκριμένος μαθητής στην πορεία ‘προσαρμόστηκε’ με τις νόρμες του σχολείου και φοίτησε με συνέπεια όλη τη σχολική χρονιά. Πολλοί άλλοι μαθητές, δεν κατάφεραν να εναρμονιστούν με την διάταξη ή τη χρήση του χώρου, καθώς στο πλαίσιο της κοινότητάς τους επικρατούσε διαφορετική αντίληψη γι' αυτόν—μια αντίληψη, την οποία δε διέκρινε η ίδια αυστηρότητα, ως προς τη χρήση του.

Αυτοί λοιπόν οι μαθητές εξαναγκάστηκαν να απομακρυνθούν από το σχολικό χώρο και τη σχολική τάξη. Γι' αυτούς η σύγκρουση ‘τελείωσε’ με την επιλογή τους να αποχωρήσουν από το χώρο του σχολείου.»²⁵

25. ΜΑΡΚΟΥ Γ. Εισαγωγή στη διαπολιτισμική αγωγή. Ελληνική και διεθνής εμπειρία. Τόμος 1, Αθήνα, χ. εκδ. στ., 1995

• **Οι μαθητές σε μαθηματικές δραστηριότητες**

«Όπως φαίνεται και από τις δύο επόμενες δραστηριότητες που παρουσιάζονται, οι μαθητές όταν έχουν την ευκαιρία αφενός να συνεργαστούν και αφετέρου να επιλέξουν τις δικές τους στρατηγικές στην επίλυση προβλημάτων είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικοί καθώς ένα τέτοιο πλαίσιο είναι πιο κοντά σ' αυτό με το οποίο είναι εξοικειωμένοι στην κοινότητά μιας και εμπλέκονταν σε δραστηριότητες της οικογένειας.

Αντίθετα, όταν η δασκάλα απαιτεί από τους μαθητές να εργαστούν ατομικά και να εφαρμόσουν τυπικές διαδικασίες, συχνά αυτοί βιώνουν αφενός πολιτισμική σύγκρουση καθώς, δεν είναι εξοικειωμένοι να διδάσκονται από κάποιον που θεωρείται 'αυθεντία', και αφετέρου γνωστική σύγκρουση γιατί μη τυπικές προσεγγίσεις δεν είναι αποδεκτές. Στην κοινότητά τους διδάσκονταν από τους ενήλικες συγγενείς του ή γενικά από πιο έμπειρους μέσα από έναν οριζόντιο τρόπο διδασκαλίας και επιπλέον το μοναδικό κριτήριο που έχουν για την επιλογή στρατηγικής στην επίλυση ενός προβλήματος είναι η βιωσιμότητά της.

1. **δραστηριότητα σε πλαίσιο χρηματικών συναλλαγών**, με την ιδιαιτερότητα τα διαθέσιμα χρήματα να ξεπερνάνε το κόστος των προς αγορά αντικειμένων, γεγονός που δε συνηθίζεται στα προβλήματα των σχολικών βιβλίων και επιπλέον δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αξιοποιήσουν την άτυπη γνώση, την οποία έχουν πολιτισμικά αποκτήσει.

«Ωραία, έχουμε πάλι 20 δραχμές για να πάμε να αγοράσουμε μια σοκολάτα που κάνει 11 δραχμές και ένα μολύβι που κάνει 12 δραχμές.....»

A: Δε φτάνουν.

X: Δεν φτάνουν (απαντάνε σχεδόν ταυτόχρονα).

E: Εσύ, Βασίλη, τι λες;

B: Καμία.

E: Τι καμία;

B: Ακόμα μια δραχμή θέλουμε;

E: Το ένα κάνει 11 το άλλο 12, πόσα λείπουν Αποστόλη;

A: Δε λείπουν, όχι, όχι λείπουν.

E: Για βρες πόσα λείπουν; τι θα κάνουμε για να το βρούμε;

A και X: 3 δραχμές.

E: Πώς το σκεφτήκατε;

A: Αν πάρουμε τη σοκολάτα με τα 11 μας μένουνε 9, χρειαζόμαστε 3 (εννοεί μέχρι το 12).

E: Εσύ Χρήστο πώς το σκέφτηκες;

ΧΡ: Το σκέφτηκα. 11 και 12 κάνουνε... 13 άμα βάλω το 1 από το 11 γίνεται 13 και (εννοεί προσθέτω άλλα 10)23.

E: Έχουμε 20, άρα λείπουν 3, μπράβο. Εσύ, Βασίλη, πώς το σκέφτηκες;

B: Δεν ξέρω.

E: Εσύ τι νομίζεις, άμα έχουμε 20 δραχμές και αγοράσουμε κάτι που κάνει 11 δραχμές και κάτι που κάνει 12, θα πάρουμε ρέστα; θα φτάσουν τα λεφτά; τι θα γίνει;

B: Δε θα πάρουμε ρέστα.

E: Θα φτάσουν τα λεφτά όμως;

B: Ναι.

E: 11 που κάνει το ένα και 12 το άλλο, πόσο κάνουν και τα δύο μαζί;

B: 23.

E: Και έχουμε 20.

B: Δεν ξέρω.

E: Πώς δεν ξέρεις; έχουμε 20 δραχμές και αυτά που θέλουμε να αγοράσουμε κάνουν 23, φτάνουν ή δεν φτάνουν;

Χρ: Δε φτάνουν.

E: Εξήγησε του, Χρήστο, γιατί δε φτάνουν.

Χρ: Δε φτάνουν.

A: Γιατί δε φτάνουν; (μιμείται το ρόλο μου)

Χρ: Έχεις 20 δραχμές, αγοράζεις ένα πράγμα που κάνει 11 πόσα μένουν;

B: 9.

Χρ: Για να αγοράσεις, που κάνει ένα πράγμα 12, πόσα θέλεις ακόμα για να γίνουν 12;

B: Ακόμα 3.

E: Το κατάλαβες τώρα, Βασιλάκη;

B: Ναι.

Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα οι μαθητές, εκτός από τις πράξεις της πρόσθεσης και της αφαίρεσης, τις οποίες μπορούσαν να εκτελέσουν με όποια σειρά επέλεξαν, καλούνταν να συγκρίνουν το διαθέσιμο ποσό με το συνολικό κόστος των ειδών που θα αγόραζαν.

Η ευκολία τους στη διαχείριση προβλημάτων με τέσσερις πράξεις, όταν κυρίως αφορά σε πλαίσιο με χρηματικές συναλλαγές, έχει ως αποτέλεσμα να κατανοήσουν γρήγορα ότι τα διαθέσιμα χρήματα δεν είναι επαρκή.

Παρότι στερεοτυπικά σε τέτοιου τύπου προβλήματα τα διαθέσιμα χρήματα δεν ξεπερνάνε το κόστος των προς αγορά αντικειμένων και υπάρχουν ρέστα, η ευχέρεια των μαθητών στις πράξεις είναι ισχυρότερη και ξεπέρασε αυτό το στερεότυπο.

Οι μαθητές στην επίλυση του προβλήματος δε χρησιμοποίησαν τις ίδιες στρατηγικές. Ο Αποστόλης αφαίρεσε αρχικά την αξία του ενός είδους και μετά συνέκρινε τα χρήματα που περίσσεψαν από το εικοσάριο με την αξία του άλλου είδους. Δηλαδή, σε τυπική αναπαράσταση, εκτέλεσε τις εξής πράξεις:

$$20 - 11 = 9, \quad 12 - 9 = 3. \text{ Άρα λείπουν } 3 \text{ δραχμές.}$$

Ο Χρήστος πρόσθεσε, για να βρει τη συνολική αξία των ειδών που θα αγόραζε, και μετά έκανε τη σύγκριση με το διαθέσιμο ποσό, το εικοσάριο. Έχει ενδιαφέρον και ο τρόπος εκτέλεσης της πρόσθεσης, καθώς δε χρησιμοποίησε τον τυπικό αλγόριθμο:

$$11 + 12 = (10 + 1) + 12 = 10 + (1 + 12) = 10 + 13 = 23.$$

Έχει, επίσης, ενδιαφέρον ότι κατά τη διαδικασία αλληλεπίδρασης και μάλιστα στην προσπάθεια του Χρήστου να εξηγήσει στο Βασίλη πώς να οδηγηθεί στη λύση, επέλεξε άλλη στρατηγική από αυτή που χρησιμοποίησε στην αρχική επίλυση, ίσως γιατί θεώρησε ότι θα μπορούσε να την εξηγήσει πιο εύκολα στο συμμαθητή του. Εκφρασμένη τυπικά η δεύτερη λύση ήταν:

$$20 - 11 = 9, \quad 9 + x = 12.$$

Αφού βρίσκει δηλαδή τα αναμενόμενα ρέστα, αν αγόραζε το ένα είδος, τον ρωτάει *‘πόσα θέλεις ακόμα (από τις 9) να αγοράσεις που κάνει ένα πράγμα 12;*

Ο διάλογος δηλαδή των δυο μαθητών διευκόλυνε το Βασίλη και τον οδήγησε στη λύση, καθώς σε αυτή την ερώτηση απάντησε 3—το σωστό αποτέλεσμα.

Θα λέγαμε πως όταν αναγνωρίζεται η καθημερινή μαθηματική γνώση των παιδιών έτσι ώστε να κατευθύνει το σχεδιασμό κατάλληλων διδακτικών στρατηγικών, και όταν επιπλέον οι μαθητές δε βιώνουν συγκρουσιακές καταστάσεις στη σχολική τάξη, αλλά αντιθέτως ενθαρρύνονται στη δημιουργία

πλαisiού παρόμοιου με εκείνο στην κοινότητα, είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικοί στην επίλυση προβλημάτων.

2. δραστηριότητα σε τυπική μορφή:

Οι μαθητές έχοντας στη διάθεσή τους συγκεκριμένες διδακτικές αναπαραστάσεις καλούνταν να τις εκφράσουν σε συμβολική μορφή.

Ένας από τους μαθητές ο Αποστόλης, αντί για $6 - 2 = 4$, έγραψε: $2 - 6 = 4$. Όταν του ζητήθηκε να το ξαναδεί, απάντησε ότι: «και ο Χρήστος ίδιο το έχει».

Μετά από αυτό, η δασκάλα έγραψε στον πίνακα τις αφαιρέσεις:

$$6 - 2 = 4,$$

$2 - 6 = 4$, και τους ρώτησε αν είναι ίδιες ή αν κάποια είναι λάθος.

Ο Αποστόλης στην αρχή ισχυρίστηκε ότι είναι το ίδιο. Ο Χρήστος είπε: *το πάνω είναι σωστό*. Ακολούθησε διάλογος των δυο μαθητών, ο οποίος εξελίχτηκε σε σύγκρουση. Κάποια στιγμή ο Αποστόλης λέει, $2 - 6 = 0$. Αναγκάστηκε να συμφωνήσει με τον Χρήστο, όταν ο Χρήστος, θυμωμένος, του είπε: «*που θα τα βρει τα 6 το 2*»;

Οι μαθητές γενικά έχουν δυσκολία να ανταποκριθούν όταν τα προβλήματα είναι εκφρασμένα σε τυπική μορφή ή πρέπει αυτοί να τα εκφράσουν σ' αυτή, ενώ αντίθετα είναι αποτελεσματικοί σε λεκτικά προβλήματα. Το γεγονός ότι δεν έχουν εξοικείωση με γραπτό λόγο πριν την επαφή τους με το σχολείο φαίνεται να αποτελεί μια ακόμα αιτία για πολιτισμική αλλά παράλληλα και γνωστική σύγκρουση των Τσιγγάνων μαθητών στο σχολείο.»²⁶

26. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και παιδαγωγικές πρακτικές .Η λέσχη των Εκπαιδευτικών, τευχ. 17, 1997.

• **Δάσκαλοι και Τσιγγάνοι μαθητές**

«Βασική παράμετρος για τις δυσκολίες των Τσιγγάνων μαθητών στη σχολική τάξη είναι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι συνήθως έχουν ελάχιστη γνώση για τις ιδιαιτερότητες των Τσιγγάνων μαθητών ή και όταν έχουν βλέπουν αυτές τις ιδιαιτερότητες ως πρόβλημα στη διδασκαλία τους, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά από τα παρακάτω αποσπάσματα συνεντεύξεων με δασκάλους το οποίο είχε αμιγείς τάξεις Τσιγγανοπαίδων αλλά και τάξεις με μερικούς Τσιγγάνους μαθητές.

Δ1. Είναι καλή η τάξη μου. Ευτυχώς δεν έχω κανένα Τσιγγανάκι.

Δ2: «Ο Τσαμπίκος έφυγε, ήρθε, μετά πήγε σε άλλη τάξη, μετά σε άλλη τάξη, σε όποιο δάσκαλο του άρεσε πήγαινε, μετά έφυγε τελικά. Εγώ τον πήρα με το καλό, αλλά είχε συνηθίσει με άλλους συναδέλφους—κανένα δυο που πήγαινε εκεί—και όταν ήρθε σε μένα, βαρέθηκε».

• *Τι βαρέθηκε δηλαδή νομίζεις;*

• *«Δεν μπορούσε να συνηθίσει, βαρέθηκε γιατί δεν έκανε τίποτα μέσα στην τάξη. Δεν μπορούσε να παρακολουθήσει το μάθημα, δεν έβρισκε κανένα ενδιαφέρον και τελικά έφυγε.»*

Δ3: Αυτοί που ξέρουν μαθηματικά μπορούν να κάνουν προσθέσεις αφαιρέσεις, με το μυαλό τους, όμως την προπαίδεια δεν την ξέρουν. Μπορεί να ξέρουν το 1 το 5 και το 10 που είναι πιο εύκολα, δεν ξέρουν όμως τα ενδιάμεσα.

Ε: Ούτε τα βρίσκουν με κάποιο τρόπο...

Δ3: Τους τα λέω, τα καταλαβαίνουν αλλά όχι τέλεια, αν δε μάθεις την προπαίδεια, δεν μπορείς να κάνεις ούτε διαίρεση, ούτε πολλαπλασιασμό ούτε διαίρεση.

Αυτοί που έρχονται, από τους 10, 3-4 έρχονται, καλά πάνε στα μαθηματικά ειδικά με το μυαλό. Ας πούμε 15 και 30 το σκέφτεται, 45, το σκέφτεται, αλλά όταν πάμε διαίρεση, δεν ξέρουν την προπαίδεια, μαθαίνουν κάτι κάποιοι, αλλά όχι πολλά πράγματα..

Οι δάσκαλοι δηλαδή φαίνεται να μην έχουν εκείνη την απαιτούμενη εκπαίδευση που θα τους υπαγόρευε προσαρμογή της διδασκαλίας τους βασισμένη στις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης ομάδας και με στόχο να διαχειριστούν οι ίδιοι αποτελεσματικά τις όποιες μορφής συγκρούσεις που παράγονται στο σχολικό χώρο και στη σχολική τάξη και να οδηγήσουν έτσι στην ενδυνάμωση της ταυτότητας των μαθητών.

• **Εν κατακλείδι**

Οι Τσιγγάνοι μαθητές ανήκοντας σε μια ειδική μειονοτική ομάδα, αρκετά διαφορετική από άλλες ομάδες—μειονοτικές ή μεταναστών—με κύριο χαρακτηριστικό το είδος εγκατάστασης βιώνουν τόσο στο σχολικό χώρο όσο και στη σχολική τάξη μια σειρά από συγκρούσεις. Ο μοναδικός τρόπος διευθέτησης αυτών των συγκρούσεων στη σημερινή σχολική πραγματικότητα είναι να αποδεχτούν οι μαθητές τις νόρμες που επιβάλλει η επίσημη σχολική πρακτική καθώς ούτε η επίσημη εκπαίδευση ούτε οι δάσκαλοι ως φορείς, της φαίνεται να ενδιαφέρονται για κάποιου είδους αλληλεπίδραση.

Αν η πολιτεία έχει πραγματικό ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των Τσιγγάνων μαθητών θα πρέπει να αναμορφώσει την εκπαιδευτική πολιτική κυρίως όσον αφορά στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Είναι σημαντικό να γνωρίζουν οι δάσκαλοι ότι η μαθηματική γνώση είναι μια γνώση, η οποία αναπτύσσεται συναρτήσει του πολιτισμικού πλαισίου και ότι απαιτείται να προσαρμόσουν τη διδασκαλία τους λαμβάνοντας υπόψη τις

πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μαθητών. Στο ίδιο πνεύμα πρέπει να κινηθούν τα αναλυτικά προγράμματα και τα σχολικά βιβλία.

Το αναλυτικό πρόγραμμα απευθύνεται στους μαθητές από την κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα και παραβλέπεται το γεγονός ότι μαθητές από άλλες πολιτισμικές ομάδες αποκτούν διαφορετικές άτυπες γνώσεις ως απόρροια του διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου. Κανένα αναλυτικό δε θα είναι

αποτελεσματικό χωρίς να γίνει αντιληπτή η φύση και η προέλευση όλων των μαθητών. Το κοινό αναλυτικό, δηλαδή, δεν εξασφαλίζει και ισοπολιτεία.

Το αν πρέπει οι τσιγγάνοι να έρθουν σε επαφή με το επίσημο σύστημα δεν αποτελεί ερώτημα. Δεν αναρωτιέται κανείς αν θα πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με τα άλλα παιδιά αλλά αυτή την ισότητα τη διασφαλίζει η πολιτεία μόνο αν οι ταξιδευτές σταματήσουν να είναι ταξιδευτές. Δηλαδή το κυρίαρχο σύστημα δεν έχει μηχανισμούς τέτοιους που να έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στις ειδικές ανάγκες των παιδιών ταξιδευτών.

Οι μαθητές από αυτές τις ομάδες θα έχουν πραγματικές ευκαιρίες στη εκπαίδευση, όταν η πολιτεία λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες και προσαρμόσει αναλόγως την εκπαίδευση. Η στάση ότι παιδιά μετακινούμενων ομάδων και εκπαίδευση είναι ασύμβατα, σίγουρα δεν βοηθάει τους μαθητές. Ο στόχος πρέπει να είναι αντί της αποξένωσης, που εξακολουθεί να ισχύει στο χώρο της εκπαίδευσης, η ενδυνάμωση αυτών των μαθητών στο σχολικό χώρο αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικό.»²⁷

27. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γ. Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.

• **Οι ενέργειες του Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας.**

«Από τον Απρίλιο του 2002 το υπουργείο Υγείας & Πρόνοιας, σε συνεργασία αρχικά με το ΚΕΕΛ και στη συνέχεια με το Νοσοκομείο Παίδων Α. & Π. Κυριακού, την Ελληνική Παιδιατρική Εταιρεία και τα κατά τόπους Περιφερειακά Συστήματα Υγείας, άρχισε να υλοποιεί ένα πρόγραμμα για την "Προάσπιση και Προαγωγή της Υγείας αλλά και την Κοινωνική Ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων". Κύριος στόχος είναι η δημιουργία 50 ιατροκοινωνικών κέντρων στους καταυλισμούς - κάτι σαν μικρά κέντρα υγείας - με σκοπό την παροχή υπηρεσιών πρόληψης, βασικής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας. Το προσωπικό αυτών των κέντρων, δηλαδή, θα διευκολύνει την πρόσβαση των Ελλήνων τσιγγάνων στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, την εξοικείωσή τους με τις δημόσιες υπηρεσίες και την κοινωνική τους ένταξη. Καθένα από αυτά θα είναι στελεχωμένο με γιατρό, νοσηλεύτρια, κοινωνικό λειτουργό, γυμναστή και ειδικό παιδαγωγό.

Αυτές τις ημέρες, μάλιστα, θα αρχίσει η λειτουργία των πρώτων τεσσάρων στο Αγρίνιο, στη Χρυσούπολη Καβάλας, στην Ορεστιάδα και στη Θεσσαλονίκη. Προς το παρόν, τις ίδιες υπηρεσίες παρέχουν στους μετακινούμενους και μη πληθυσμούς οι κινητές μονάδες, οι οποίες έχουν επισκεφθεί συνολικά 60 οικισμούς Ελλήνων τσιγγάνων σχεδόν σε όλη την Ελλάδα.

"Η νέα γενιά των τσιγγάνων είναι πολύ διαφορετική απ' όλες τις προηγούμενες. Θέλει να ζήσει διαφορετικά. Θέλει να μορφωθεί. Θέλει να ενταχθεί στην κοινωνία", εξηγεί η κ. Ελένη Σωτηροπούλου, διευθύντρια της γενικής γραμματείας Πρόνοιας. *"Λίγο πριν ξεκινήσει το πρόγραμμα",* συνεχίζει, *"είχαμε χάσει τον ύπνο μας. Η αγωνία μας ήταν πώς θα μας υποδεχθούν αυτοί οι άνθρωποι στους καταυλισμούς τους. Μας εμπιστεύτηκαν όμως αμέσως και δεν το κρύβω ότι νιώσαμε μεγάλη έκπληξη. Ξέρετε, όταν επισκεπτόμαστε έναν καταυλισμό, δεν κάνουμε μόνο αγωγή υγείας. Μιλάμε για τα δάνεια που δικαιούνται αυτοί οι άνθρωποι, για την εκπαίδευση, και, εκεί όπου υπάρχει πρόβλημα, ερχόμαστε σε επαφή με τους διευθυντές των σχολείων. Εδώ φαίνεται η αξία του εμβολιασμού των μικρών Ρομ. Σε πολλές περιοχές της χώρας, οι κατά τόπους διευθυντές, επικαλούμενοι πολλές φορές τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, αρνούνται να εγγράψουν μικρά τσιγγανόπουλα στο σχολείο τους με τη δικαιολογία ότι δεν είναι εμβολιασμένα. Με την κίνηση αυτή τούς αφαιρείται αυτό το επιχείρημα".*

Αυτό που επίσης έχουν καταφέρει όσοι συμμετέχουν στο πρόγραμμα του υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας είναι να δημιουργηθεί μια βάση δεδομένων. Καταγράφονται το ιατρικό και το οικογενειακό ιστορικό και έτσι δεν υπάρχει πολυεμβολιασμός. Για πρώτη φορά στην ιστορία γίνεται καταγραφή του παιδικού πληθυσμού και των οικογενειών.

Μάλιστα, όπως επισήμανε η κ. Σωτηροπούλου, παρά το γεγονός ότι υπάρχει εγκύκλιος από το υπουργείο Παιδείας για υποχρεωτική εγγραφή

στα σχολεία των παιδιών που έχουν γεννηθεί από το 1996 και μετά, πολλοί διευθυντές - ιδιαίτερα στη Θεσσαλία - αρνούνται να ανοίξουν τις πόρτες των σχολείων τους.

Αξιοσημείωτη όμως είναι και η προσπάθεια που γίνεται και από δύο πανεπιστημιακές σχολές, των Ιωαννίνων και της Λάρισας. Με επικεφαλής τον καθηγητή Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, κ. Παναγιώτη Παπακωνσταντίνου, έχει δημιουργηθεί ένα κοινωνικό δίκτυο σε όλες τις πόλεις της χώρας, με δύο φοιτητές ανά περιοχή, οι οποίοι παρακάμπτουν τη γραφειοκρατία και βοηθούν τις οικογένειες των παιδιών να εξασφαλίσουν όλα τα απαραίτητα πιστοποιητικά για τη φοίτηση του κάθε παιδιού στο σχολείο. Μόνο φέτος γράφτηκαν 7.200 παιδιά και η διαρροή μαθητών μειώθηκε από το 8%, που ήταν πέρυσι, στο 6%.

Προβληματικές περιοχές "Το μεγάλο στοίχημα για μας", εξηγεί η κ. Σωτηροπούλου, "είναι να μη βγουν αυτοί οι άνθρωποι εκτός κοινωνικού ιστού. Δικαιούνται δάνεια 60.000 ευρώ και 1.800 ευρώ για κάθε παιδί, άτοκα από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα, με την εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου, αλλά δεν γνωρίζουν πώς να υποβάλλουν τα δικαιολογητικά στους κατά τόπους δήμους. Κάποιοι δήμοι συνεργάζονται, άλλοι όχι. Με πολλούς από τους δημάρχους προσπαθούμε να βρούμε οικόπεδα για να στηθούν τα λυόμενα και να έχουν επιτέλους μια μόνιμη κατοικία.

"Το μεγαλύτερο πρόβλημα το έχει ο Ριγανόκαμπος στην Πάτρα, η περιοχή Αλάν Κογιού στην Κομοτηνή και η Λαμία. Ενώ γίνονται προσπάθειες από τους δήμους, δεν

τους δέχονται οι κάτοικοι της περιοχής. Με αυτό τον τρόπο στοιβάζονται 8 - 10 παιδιά σε κάθε παράπηγμα, αναγκασμένα να ζουν μέσα στις λάσπες και το κρύο. Όταν επισκεφθήκαμε την Καρδίτσα, που είναι μια περιοχή με μεγάλο αριθμό τσιγγάνων, τα παιδάκια μάς τραβούσαν από το χέρι για να μας δείξουν το σχολείο. Η κατάσταση ήταν άθλια. Ένα λυόμενο "της κακιάς ώρας" ανάμεσα σε ένα χοιροστάσιο και μια μονάδα βιολογικού καθαρισμού". Η κ. Σωτηροπούλου θυμάται χαρακτηριστικά από εκείνη την επίσκεψη: "Ένα κοριτσάκι μού ζήτησε να κάνω μια ζωγραφιά και να γράψω το όνομά του. Το έκανα. Τότε έλαμψαν τα ματάκια του, το πήρε στα χέρια του και το κράτησε σφιχτά στο στήθος του. Ας τους μάθουμε να διεκδικούν όχι μόνο επιδόματα αλλά καλύτερη υγεία, μόρφωση, δουλειά, στέγαση".»²⁸

28. <http://www.tnn.gr>

Από μικροί στα βάσανα²⁹

Η καθημερινή επαφή επιστημόνων και μη με αυτούς τους ανθρώπους έφερε στο φως και άλλα στοιχεία.

Οι μικρές Ρομά παντρεύονται και τεκνοποιούν στα 12 με 13 τους χρόνια και από εκεί και πέρα η πλήρης άγνοια στον τομέα του οικογενειακού προγραμματισμού οδηγεί σε πολλές αμβλώσεις και αποβολές.

Κάθε γυναίκα έχει στο ενεργητικό της από 5 έως 10 αμβλώσεις. Επίσης πολλές κακοποιούνται και βιάζονται από τον ίδιο τους τον πατέρα, το σύζυγό τους ή και τον αδερφό τους. Οι ίδιες τα υπομένουν όλα αυτά καρτερικά και η μόνη τους έννοια είναι να προσέχουν τα παιδιά τους, τα οποία υπεραγαπούν.

"Είχαμε φοβηθεί", σημειώνει η κ. Σωτηροπούλου, "ότι, όταν επισκεπτόμασταν τους διάφορους καταυλισμούς με τις γυναικολογικές μονάδες, οι γυναίκες αυτές δεν θα τολμούσαν να έρθουν. Κι, όμως, με τη βοήθεια και των κοινωνικών λειτουργών τα όποια εμπόδια υπερπηδήθηκαν.

Από τον Οκτώβριο του 2003, με τη γυναικολογική μονάδα που μας έχει παραχωρήσει το Περιφερειακό Σύστημα Υγείας Ηπείρου, έχουμε επισκεφθεί αρκετές περιοχές και υποβάλλουμε τις γυναίκες σε όλες τις απαραίτητες γυναικολογικές εξετάσεις (τεστ ΠΑΠ, υπερήχους, μαστογραφίες κτλ.)".

Προσπαθώντας να δούμε τι γίνεται και έξω από τα σύνορά μας, διαπιστώσαμε ότι οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομ και σε άλλες χώρες - μέλη της Ε.Ε. είναι οι ίδιες με της χώρας μας. Η ευρωπαϊκή επιτροπή, που είναι και ο μεγαλύτερος διεθνής χορηγός για τη βελτίωση της κατάστασης των κοινοτήτων των Ρομ, βρίσκεται μπροστά σε αδιέξοδο, ιδιαίτερα μετά τη διεύρυνση της Ε.Ε. Ο πληθυσμός τους θα ξεπεράσει τα 8 εκατομμύρια μετά το 2007, κάνοντας έτσι τους Ρομ τη μεγαλύτερη εθνική μειονότητα στην Ε.Ε. Ωστόσο, το σημαντικό είναι ότι η φιλοσοφία της ΚΟΜΙΣΙΟΝ συμπυκνώνεται στην εξής φράση: "Τίποτα δεν πρέπει να γίνει για τους Ρομ, χωρίς τους Ρομ. Οι κοινότητές τους εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ακραίες συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων".

29. <http://krama.net>

• Το “προφίλ” των Ελλήνων τσιγγάνων – Έρευνα του Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης “Ευρωεργασιακή” που έγινε με σκοπό να παρουσιαστεί σε συνέδριο που έγινε στη Θεσσαλονίκη με θέμα « Ένταξη Ελλήνων τσιγγάνων σε ενεργητικές μορφές απασχόλησης». ³⁰

Η έρευνα που παρουσιάστηκε από τον εκπρόσωπο του ΚΕΚ, Νεκτάριο Κοκοτσάκη, πραγματοποιήθηκε στους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης σε δείγμα 342 οικογενειών με μέση ηλικία των συμμετεχόντων τα 21 έτη. Όπως προέκυψε, στην περιοχή Αθηνών το 84% του τσιγγάνικου πληθυσμού είναι ανασφάλιστο, ενώ στη Θεσσαλονίκη το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 92%. Από το σύνολο του δείγματος, το 44% δεν έχει πάει καθόλου σχολείο, το 16% παρακολούθησε τις 4 πρώτες τάξεις, το 24% έχει απολυτήριο δημοτικού και μόλις το 1% απολυτήριο γυμνασίου! Παρατηρείται ωστόσο μεγάλη διαφορά του αναλφαβητισμού μεταξύ ανδρών και γυναικών, που αντιπροσωπεύει, όπως παρατηρείται στην έρευνα, την αντίληψη των τσιγγάνων για το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία τους. Αναλυτικότερα, το ποσοστό των αναλφάβητων γυναικών αγγίζει το 55,1%, ενώ των ανδρών το 34,3% και το ίδιο ισχύει για τις επόμενες βαθμίδες εκπαίδευσης όπου για παράδειγμα, το 32,5% των ανδρών έχει τελειώσει το δημοτικό σε αντίθεση με το 14,6% των γυναικών. Σημαντική απόκλιση σε σχέση με την Αθήνα, παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της αποφοίτησης των γυναικών από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη Θεσσαλονίκη, όπου οι αναλφάβητες γυναίκες ανέρχονται σε ποσοστό 70,3% σε σχέση με την Αθήνα που αγγίζουν το 41%.

Άνεργοι δηλώνουν σε ποσοστό 74% στην Αθήνα οι άνδρες τσιγγάνοι και 99% στην Θεσσαλονίκη, αφού η απασχόλησή τους είναι ευκαιριακή. Όσον αφορά το είδος της περιστασιακής τους απασχόλησης, το 39,8% δηλώνουν ανειδίκευτοι εργάτες και το 20,5% πωλητές σε λαϊκές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι τσιγγάνοι κληρονομούν τα επαγγέλματα των γονιών τους - χαρακτηριστικό που διέπει τις κλειστές παραδοσιακές κοινωνίες.

Στην ερώτηση «τι δουλειά θέλετε να ακολουθήσουν τα παιδιά σας;» η συντριπτική πλειοψηφία επιθυμεί τα παιδιά τους να ακολουθήσουν μια τέχνη και μόνο ένα ποσοστό 19,3% απάντησε ότι θέλει να μορφωθούν.

Οι επιθυμίες συνολικά των ανδρών και γυναικών για επιμόρφωση είναι η ανάπτυξη δεξιοτήτων-πωλήσεων σε ποσοστό 26,76% και επαγγελματίες οδηγό σε

ποσοστό 17,21%, και ακολουθούν η μαγειρική-ζαχαροπλαστική και τα αγροτικά. Στο πλαίσιο αυτό, η αναπτυξιακή σύμπραξη “Δίκτυο για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ROMA” αποφάσισε να υλοποιήσει πιλοτικά προγράμματα κατάρτισης, με τα δύο πρώτα σε προτίμηση προγράμματα κατάρτισης «Ανάπτυξη δεξιοτήτων πωλήσεων & επαγγελματίες οδηγοί».

• **Η εκπαίδευση των Ρομά.**³¹

Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως ιδιαίτερο πρόβλημα από την πολιτεία και να αποτελεί ένα ειδικό αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημονικών ερευνών.

Ο χρόνιος αποκλεισμός των Ρομά, από την εκπαίδευση συμβάλλει σταθερά στη διολίσθηση τους σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό σημαίνει ότι η μη απορρόφηση του πλούτου της εκπαίδευσης λειτουργεί και ως μηχανισμός παρεμπόδισης για την απορρόφηση και άλλων κοινωνικών πόρων, γι' αυτό και κρίνεται ότι είναι αναγκαία η παρέμβαση στην εκπαίδευση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν.

Η άποψη όμως που επικρατεί όσον αφορά τη μη ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο εστιάζει την αιτιολόγηση της, κατά κύριο λόγο, στην ύπαρξη ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών στην ταυτότητα τους, που θεωρούνται ότι είναι αρνητικά απέναντι στην εκπαίδευση. Με άλλα λόγια δεν εγγράφονται στο σχολείο ή το εγκαταλείπουν γιατί η εκπαίδευση δεν αποτελεί πολιτισμικό στοιχείο την ταυτότητάς τους.

Αυτή η γενική άποψη για τις διάφορες θεσμοθετημένες υπηρεσίες της εκπαίδευσης σημαίνει ότι :

1. οι ίδιοι οι γονείς αδιαφορούν για την εκπαίδευση των παιδιών τους.
2. αρνούνται το σχολείο για λόγους συνειδησιακούς σε οποιαδήποτε αφομοιωτική προσπάθεια της εκπαίδευσης.

Μια τέτοια αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των Ρομά, από τους θεσμούς επιρρίπτει την όποια ευθύνη για τη μη φοίτηση των παιδιών αυτών στο σχολείο ή την εγκατάλειψη του στους ίδιους τους Ρομά, γονείς ή στην ομάδα ολόκληρη, παρουσιάζοντας τους επιπλέον και εχθρικούς προς αυτήν.

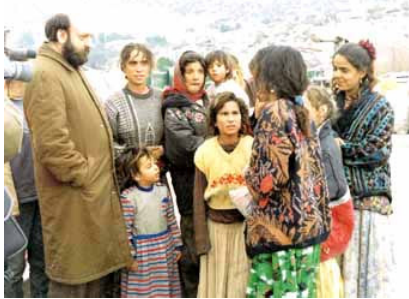
31. ΓΚΟΤΟΒΟΣ Α. Ε. Εθνική ταυτότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση_Η λέσχη των Εκπαιδευτικών, τευχ.17, 1997.

• Γιατί αποτυγχάνουν οι Ρομά στο σχολείο ; Οι ερμηνείες για τη σχολική αποτυχία των Ρομά.³²

Η προσέγγιση του θέματος «εκπαίδευση των Ρομά» αρθρώνεται κατά κύριο λόγο από δύο- εναλλακτικές αλλά όχι και απόλυτα διακριτές- αντιλήψεις.

Η πρώτη αφαιρεί από ομάδες και θεσμούς τη ιστορική τους διάσταση, «φυσικοποιώντας» το σχολείο και τους υπόλοιπους κοινωνικοποιητικούς/ ιδεολογικούς θεσμούς και αντιμετωπίζοντας τους Ρομά σαν μια σταθερή, «φυσική» ομάδα που, ακριβώς εξαιτίας αυτής της «φύσης» της είναι ασύμβατη με του παραπάνω θεσμούς: Οι Ρομά δεν πηγαίνουν στο σχολείο γιατί δεν ταιριάζουν με το σχολείο και δεν ταιριάζουν με το σχολείο ακριβώς επειδή είναι Ρομά. Το σχολείο, με τη σειρά του, δεν μπορεί να δεχτεί τους Ρομά, αν θέλει να παραμείνει «σχολείο».

Στα πλαίσια της δεύτερης αντίληψης, αναγνωρίζεται η ιστορική εξέλιξη των παραπάνω θεσμών, όμως οι Ρομά παρουσιάζονται σαν μια αναλλοίωτη,

αδιαπέραστη στις εξελίξεις ομάδα η οποία, για διάφορους λόγους, δεν σχετίστηκε με αυτούς τους θεσμούς και δεν επηρεάστηκε από αυτούς, απομονώνοντας έτσι τον εαυτό της από την υπόλοιπη κοινωνία.

Η αντίληψη αυτή συγκροτείται γύρω από δυο κυρίως εκδοχές, οι οποίες παράγουν διαφορετικά ερευνητικά σχήματα για την σημερινή εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά.

Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, οι Ρομά, από την αρχή της εμφάνισης τους στην Ευρώπη μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν, ζούσαν σε ένα διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που επηρέαζε η οργάνωση και εφαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι Ρομά δεν ενδιαφέρονταν να φοιτήσουν στο σχολείο και το σχολείο δεν ενδιαφερόταν να προσελκύσει τους Ρομά, είναι ένας τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαμε να περιγράψουμε χονδρικά αυτή την αντίληψη, η οποία ουσιαστικά περιγράφει την προ-ιστορία της σχέσης των Ρομά με το σχολείο ως μη σχέση.

Η δεύτερη εκδοχή, αντίθετα, αναγνωρίζει ιστορικές ρίζες στην προβληματική σχέση των Ρομά με το σχολείο. Οι ρίζες αυτές έγκειται, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, στα μέτρα δίωξης και καταπίεσης που επί αιώνες άσκησε η «κοινωνία των μη Ρομά» πάνω στη συγκεκριμένη ομάδα, διαμορφώνοντας ένα

συγκρουσιακό υπόβαθρο που ευθύνεται για τα σημερινά προβλήματα. Κύρια συνέπεια αυτού του «παρελθόντος» είναι, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η «δικαιολογημένη δυσπιστία των Ρομά απέναντι στο σχολικό θεσμό» και η συνεπαγόμενη αντίσταση τους στα διορθωτικά μέτρα που αποβλέπουν στη σχολική ένταξη των Ρομά.

• **Μύθοι για τη σχολική αποτυχία των Ρομά.**³³

Από τις παραπάνω αντιλήψεις απορρέει ένα σύστημα γενικών παραδοχών σχετικά με τη σχολική αποτυχία των Ρομά. Ένα σύστημα που παράγει αυτονόητες αλήθειες, οι οποίες τελικά φτάνουν να υποκαθιστούν την πραγματικότητα εκείνη που υποτίθεται ότι επιδιώκουν να περιγράψουν. Στις επόμενες σελίδες θα προσπαθήσουμε να δούμε κριτικά τις αυτονόητες αυτές αλήθειες.

1. «Η σχέση των Ρομά με το σχολείο είναι ανύπαρκτη ή τυχαία και αποσπασματική»

Είναι γεγονός ότι σήμερα τα περισσότερα τσιγγανόπαιδα είτε δεν φοιτούν στο σχολείο είτε η φοίτηση τους είναι ελλιπής ή / και προβληματική. Ωστόσο λίγοι ανάμεσα στους ανθρώπους που σήμερα κατηγοριοποιούνται ως Ρομά δεν είχαν ποτέ κανενός είδους επαφή με τον εκπαιδευτικό θεσμό. Ο τρόπος που αντιμετωπίζουν οι Ρομά το σχολείο δεν προκαθορίζεται. Διαμορφώνεται συστηματικά μέσα από τις πραγματικές εμπειρίες τους από τους εκπαιδευτικούς θεσμούς- τόσο τις άμεσες εμπειρίες όσο και τις έμμεσες, αφού ούτως ή άλλως οι Ρομά ζουν σε κοινωνίες που καθορίζονται από τη σχολική οργάνωση της γνώσης, στο επίπεδο της ιδεολογίας αλλά και στο επίπεδο του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι Ρομά έχουν ρυθμισμένη και κανονικοποιημένη σχέση με τη σχολική φοίτηση. Όμως η κωδικοποίηση της σχέσης τους με το σχολείο ρυθμίζεται και κανονικοποιείται μέσα από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό θεσμό και δεν προκαθορίζεται σε κάποιο ανεξάρτητο και ανεπηρέαστο από τον κοινωνικό θεσμό του σχολείου πολιτισμικό πεδίο. Η επαφή των Ρομά με το σχολείο καθόρισε την αντίληψη τους για τη συλλογική τους σχέση με το σχολείο πολύ περισσότερο από οποιοδήποτε πολιτισμικό χαρακτηριστικό.

Η εκπαιδευτική πολιτική για τους Ρομά, όπως εφαρμόζεται σε διάφορους χώρους, μπορεί να φαίνεται τυχαία ή και αντιφατική με μια πρώτη ματιά, όμως έχει συστηματικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι διεκπεραιώνεται από φορείς που συναπαρτίζουν τη δομή του ίδιου συστήματος. Οι υπαρκτές αντιφάσεις, τριβές και δυσλειτουργίες δεν ακυρώνουν τη συστηματικότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής.

2. «Η εκπαιδευτική πολιτική αδιαφορεί για τους Ρομά»

Ο επίσημος λόγος κατά κανόνα παρουσιάζει τους Ρομά σαν ένα μονίμως «παρθένο» εκπαιδευτικά χώρο. Και όμως, πλήθος ειδικών μέτρων έχει ληφθεί γι' αυτούς τα τελευταία χρόνια: προπαρασκευαστικά τμήματα, ανάπτυξη ειδικού διδακτικού υλικού, ένταξη σχολείων όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα σε πειραματικά προγράμματα, συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για φροντιστηριακή υποστήριξη των τσιγγανοπαίδων κτλ. Θα λέγαμε μάλιστα ότι, εφόσον η εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων αναπτύσσεται κυρίως ως ειδική εκπαίδευση, οι Ρομά παράγονται και αναπαράγονται σαν «ειδικοί μαθητές» ακριβώς μέσα από τα εκπαιδευτικά μέτρα εκείνα που απευθύνονται σε αυτούς.

Αν και τυπικά ενιαία, η εκπαιδευτική πολιτική στην πρακτική εφαρμογή της διαφοροποιείται και επομένως επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες απευθύνεται. Ποικιλία εκπαιδευτικών μηχανισμών απευθύνονται στους Ρομά και η ένταση καθώς και ο τρόπος εφαρμογής των εκπαιδευτικών ρυθμίσεων διαφοροποιείται όχι μόνο διαχρονικά, αλλά και ανάλογα με τις περιοχές που ζουν οι Ρομά και τις υπό-ομάδες που ζουν στην ίδια περιοχή.

Επομένως, η εκπαιδευτική πολιτική δεν αδιαφορεί για τους Ρομά. Αντίθετα, μέσα από συγκεκριμένα μέτρα, αλλά και από συγκεκριμένες παραλείψεις, παράγει και αναπαράγει μια συγκεκριμένη σχέση των Ρομά με το σχολείο. Φαίνεται επομένως ορθότερο η ανάλυση, αντί να εξαντλείται στην καταγγελία της απουσίας μέτρων για την εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων, νομιμοποιώντας έτσι εκ των προτέρων κάθε νέα παρέμβαση, με το σκεπτικό ότι «τουλάχιστον κάτι γίνεται», να θέσει στο πεδίο της κριτικής τα υπάρχοντα μέτρα. Μόνο μέσα από την κριτική εξέταση των μέτρων που έχουν ήδη ληφθεί, της κατανομής τους στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας, της συστηματικότητας και της συνέχειας τους, των εμφάσεων που δίνουν, κτλ., μπορούμε να πάρουμε συγκεκριμένες απαντήσεις στην ερώτηση: γιατί το σχολείο παράγει και αναπαράγει τους Ρομά σαν κακούς μαθητές;

3. «Ο Ρομά είναι η μόνη κοινωνική ομάδα με τόσο υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας και η περίπτωση τους συνιστά ένα ιδιαίτερο φαινόμενο»

Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι τα υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας εμφανίζονται και σε άλλους πληθυσμούς, και μάλιστα όχι απαραίτητα μειονοτικούς. Αν και τυπικά ενιαίο, το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα ούτε επιτρέπει την ίδια πρόσβαση ούτε δίνει τις ίδιες δυνατότητες για επιτυχία σε όλα τα παιδιά σχολικής ηλικίας.

Από την άλλη πλευρά, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η κοινωνική κινητικότητα μέσω της σχολικής εκπαίδευσης δεν είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζει σταθερές ανοδικές τάσεις, αφήνοντας σε όλο και μεγαλύτερη απόσταση τις ομάδες εκείνες που για οποιονδήποτε λόγο δεν επωφελούνται από αυτή. Αντίθετα, πρόκειται για ένα δυναμικό φαινόμενο με καθυστερήσεις, παλινδρομήσεις και αντιφάσεις που διαρκώς ανασυγκροτεί τη σχέση των ομάδων με τον εκπαιδευτικό μηχανισμό, επηρεάζοντας σε ορισμένες περιπτώσεις και την ίδια την συγκρότηση αυτών των ομάδων. Όσο και αν ο επίσημος λόγος δίνει τη εντύπωση μιας σταθερής πορείας της ελληνικής κοινωνίας προς τον εγγραμματοισμό, η αλήθεια φαίνεται να είναι διαφορετική: ολοένα και περισσότεροι μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο, ολοένα και περισσότερες πηγές αναλφαβητισμού διαμορφώνονται.

Η αλήθειά είναι ότι οι Ρομά κατά κανόνα φοιτούν σε περιοχές και σε εκπαιδευτικά δίκτυα που είναι «προβληματικά» και παράγουν «κακούς μαθητές». Εξετάζοντας το είδος των σχολικών δικτύων στα οποία φοιτούν οι Ρομά, διαπιστώνουμε ότι πρόκειται σχεδόν πάντα για δίκτυα με χαμηλή θέση στην εκπαιδευτική ιεραρχία: ολιγοθέσια σχολεία απομονωμένων αγροτικών περιοχών ή παράλληλα δίκτυα χωρίς τυπικό κύρος.

4. «Η σχέση των Ρομά με το σχολείο αφορά μόνο τους ίδιους τους Ρομά»

Η μειονοτική θέση μιας ομάδας εκφράζει μια σχέση και όχι μια κατάσταση. Το ζήτημα της φοίτησης παιδιών που ανήκουν σε μειονότητες, ως πραγματικότητα, ως στόχος, ως πρόβλημα ή ως απαγόρευση, συνυφαίνεται με τους γενικούς στόχους του εκπαιδευτικού μηχανισμού. Το σχολείο χειρίζεται αυτή τη σχέση και, με αυτή την έννοια, η εκπαιδευτική πολιτική για τις μειονοτικές ομάδες αφορά και επηρεάζει όχι μόνο αυτές τις ομάδες αλλά και το κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό το πλαίσιο, η σχολική φοίτηση μιας μειονοτικής ομάδας όχι μόνο είναι δείκτης για τους όρους της μειονοτικοποίησης της αλλά και για το γενικότερο επίπεδο των κοινωνικών συσχετισμών καθώς και για τους μηχανισμούς επιβολής της κυρίαρχης ομάδας.

Όσες διαψεύσεις και αποτυχίες και να έχουν βιώσει πολλοί άνθρωποι μέσα από την πραγματική σχολική τους εμπειρία, η ύπαρξη των «φανερά και συνολικά ανεπίδεκτων μάθησης» Ρομά στο δομημένο κοινωνικό τους ορίζοντα, τους παρέχει μια αίσθηση ανακούφισης και ανωτερότητας: αυτοί τουλάχιστον κάτι κατάφεραν στο σχολείο. Στις υποβαθμισμένες περιοχές, όπου ζουν και οι Ρομά, η φοίτηση των τσιγγανοπαίδων σε ένα σχολείο, συμπυκνώνει τις διαμαρτυρίες των γονέων για τη γενική υποβάθμιση των σχολείων αυτής της περιοχής. Η ουσιαστικότερη λόγοι της υποβάθμισης μένουν στο απυρόβλητο. Όταν παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία που καταδεικνύουν συγκεκριμένες περιοχές ως «πηγές» αναλφαβητισμού, διαρροής από το σχολείο και σχολικής αποτυχίας, η διαβίωση των Ρομά σε αυτές τις περιοχές δίνει κατά κανόνα την άμεση και περισσότερο ανώδυνη εξήγηση. Έτσι, η σχολική αποτυχία των τσιγγανοπαίδων επηρεάζει και την «πλειοψηφούσα» εθνοπολιτισμική ομάδα, αποκρύπτοντας και νομιμοποιώντας τον εγγενή απορριπτικό χαρακτήρα του δεδομένου εκπαιδευτικού συστήματος.

5. «Ο πολιτισμός των Ρομά είναι στο σύνολο του ή διαρκώς ασύμβατος με τα σχολικά πρότυπα.»

Η ανάλυση αυτής της θέσης προϋποθέτει τη διαπραγμάτευση του ερωτήματος: «σε τι ακριβώς συνιστάται ο τσιγγάνικος πολιτισμός;». Ο κυρίαρχος λόγος έχει επεξεργαστεί και καθιερώσει απαντήσεις που συχνά δεν ανταποκρίνονται καθόλου στην πραγματικότητα. Ο θρυλικός «νομαδισμός των τσιγγάνων» ακυρώνεται από την πραγματικότητα των Ρομά εκείνων που είναι όχι απλώς εγκατεστημένοι αλλά εγκλωβισμένοι στο γκέτο της «γειτονιάς τους» και που αντιμετωπίζουν σαν περιπέτεια ακόμα και τη μετακίνηση προς το κέντρο της πόλης όπου επίσημα διαβιούν.

Η «χαμηλή ιεράρχηση της εκπαίδευσης από τους Ρομά» δεν μπορεί να ερμηνεύσει τη στάση εκείνων των Ρομά γονέων που πληρώνουν δασκάλους για να κάνουν ιδιαίτερα στα παιδιά τους, ούτε μπορεί να ερμηνεύσει το γεγονός ότι πολλοί Ρομά έμαθαν γράμματα μόνοι τους, καταβάλλοντας επίμονες προσπάθειες.

Η «υποκατάσταση της επίσημης εκπαίδευσης από τα οικογενειακά δίκτυα» δεν μας εξηγεί γιατί ακόμα και τα παιδιά των παιδιά των οικογενειών λόγους, είναι από τους υπόλοιπους Ρομά

εγκαταλείπουν το σχολείο φυλακισμένων Ρομά ή τα εκείνων που, για διάφορους απομονωμένες ακόμα και της γειτονιάς όπου μένουν.

Γενικά, η αντίληψη που παρουσιάζει τη «σχολική αποτυχία» των τσιγγανοπαίδων σαν ένα φαινόμενο που οφείλεται σε κάποια ελεύθερα επιλεγόμενη πολιτισμική αντιπαράθεση δεν εξηγεί γιατί τα τσιγγανόπαιδα αποτυγχάνουν ακόμα και όταν τόσα αυτά όσο και οι γονείς τους επιδιώκουν να συμμορφωθούν με τους σχολικούς κανόνες.

Έπειτα, ο «πολιτισμός των Ρομά» ούτε είναι ενιαίος ούτε παραμένει αμετάβλητος. Ωστόσο οι διαφοροποιήσεις και οι εξελίξεις στα πολιτισμικά συστήματα των Ρομά δεν φαίνεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη σχολική φοίτηση και, πολύ περισσότερο, τη σχολική απόδοση των τσιγγανοπαίδων.

Άλλωστε, από το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου δεν λείπουν τα κείμενα για την «ελευθερία», το «ταξίδι», το «τραγούδι και το χορό», όλα εκείνα τα στοιχεία τέλος πάντων που θα μπορούσαν να αντιστοιχηθούν με ότι θεωρούμε «τσιγγάνικο πολιτισμό». Ακόμα στο σχολείο διδάσκεται η μουσική, τα τεχνικά, η

γυμναστική. Γιατί τα τσιγγανόπαιδα στο σχολείο ούτε απολαμβάνουν αυτά τα κείμενα και τα μαθήματα ούτε επωφελούνται από αυτά;

Αυτό συμβαίνει γιατί οι πολιτισμικές επαφές και αντιπαραθέσεις δεν λαμβάνουν χώρα σε κάποιο κοινωνικό κενό. Αντίθετα, συντελούνται σε ορισμένα κοινωνικά πλαίσια, όπου δεν έχουν όλοι οι «πολιτισμικοί φορείς» την ίδια εξουσία. Επομένως, στη ρίζα της «σχολικής αποτυχίας των τσιγγανοπαίδων» δεν βρίσκεται κάποια «αυτόνομη» πολιτισμική αντιπαραθέση αλλά η αδυναμία των Ρομά να δράσουν ως πολιτισμική φορείς μέσα στο σχολείο. Η «πολιτισμική διαφορά» των τσιγγανοπαίδων, όπως νοηματοδοτείται στο σχολείο εκφράζει το επίπεδο των κοινωνικών τους σχέσεων. Τα τσιγγανόπαιδα δεν αποτυγχάνουν στο σχολείο απλώς γιατί ο πολιτισμός που μεταδίδεται και αναπαράγεται από τον εκπαιδευτικό μηχανισμό είναι διαφορετικός από το «δικό τους», αλλά γιατί η σχολική οργάνωση αντανακλά τους εις βάρος τους κοινωνικούς συσχετισμούς.

Η παρουσίαση των πολιτισμικών φαινομένων που σχετίζονται με τους Ρομά κάτω από μια άχρονη και στατική οπτική, η μυθοποίηση και η απογύμνωση τους από κάθε πληροφοριακή αξία για τα κοινωνικά γεγονότα που εκφράζουν, αποκρύπτει αυτό ακριβώς το γεγονός.

Επίσης, το σχολείο δεν αποτελεί μόνο το αντικείμενο αλλά και το πεδίο της ιδεολογικής πάλης. Στο σχολείο δεν αναπαράγονται απλώς προϋπάρχουσες «πολιτισμικές ασυμβατότητες». Μέσα από την ιδεολογική και την κατανομητική του δράση, το σχολείο παράγει επίσης ασυμβατότητες. Στο πλαίσιο αυτό είναι λάθος να υποστηρίξουμε ότι «τσιγγάνικες» και «μη-τσιγγάνικες» πολιτισμικές συνιστώσες συνυπάρχουν χωρίς να έρχονται σε επαφή. Αντίθετα, ακριβώς μέσα από μια επαφή, που ωστόσο λαμβάνει χώρα σε ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας, αυτές οι συνιστώσες συγκροτούνται και νοηματοδοτούνται με ορισμένο τρόπο.

6. «Οι Ρομά συνειδητά αντιστέκονται στην απειλή της πολιτισμικής αφομοίωσης που αντιπροσωπεύει για αυτούς το σχολείο».

Είναι εύλογο οι ομάδες που κωδικοποιούνται ως Ρομά να διατηρούν αντιστάσεις απέναντι σε ένα θεσμό μέσα στον οποίο θα γίνουν αντικείμενα διάκρισης, και μάλιστα στη βάση μιας κατηγορίας που πρώτων απολαμβάνει χαμηλού κύρους και δεύτερον οι ίδιοι δεν ταυτίζονται μαζί της ούτε πάντα ούτε απόλυτα. Όμως, ο βαθμός και οι μορφές αυτής της αντίστασης επαναπροσδιορίζονται διαρκώς και διαφοροποιούνται σε τόσο μεγάλο βαθμό, που δεν μας επιτρέπεται να αναφερόμαστε σε ένα κοινό, «πολιτισμικό» χαρακτηριστικό. Ο οποιαδήποτε αντίσταση των Ρομά απέναντι στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι αδιαμεσολάβητο αποτέλεσμα του πολιτισμού τους.

Η αντίληψη ότι «το σχολείο δεν είναι για όλους» δεν αφορά μόνο τους Ρομά, αντίθετα, αποτελεί τμήμα της κυρίαρχης ιδεολογίας. Όμως οι «Ρομά» ανήκουν στις ομάδες εκείνες που η εμπλοκή τους στην επιλεκτική, κατανεμητική λειτουργία του σχολείου κωδικοποιείται με συγκεκριμένο τρόπο, ως συλλογική και όχι ως ατομική «αποτυχία». Στο κλειστό σύστημα υπό το οποίο κατηγοριοποιούνται οι Ρομά διαπλέκεται και αλληλεπιδρά με τα πεδία αποκλεισμού και κατηγοριοποίησης που διαμορφώνονται στο σχολείο, έτσι ώστε το ένα να ενδυναμώνει και να συγκρατεί ή να ανασυγκροτεί το άλλο.

Η διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών ενός πληθυσμού, στο βαθμό που συνοδεύεται από την περιθωριοποίηση, την επιδείνωση των όρων ζωής του συγκεκριμένου πληθυσμού και την αδυναμία ελευθέρωσης και αποτελεσματικής έκφρασης αυτών των χαρακτηριστικών στην κοινωνική του δράση, είναι δύσκολο να αποφασίσουμε αν οφείλεται σε συνειδητή αντίσταση ή σε αδυναμία. Πρακτικά, η «μη αφοσίωση» των Ρομά από τον κυρίαρχο πολιτισμό μπορεί να συνεπάγεται την αδυναμία έκφρασης των πολιτισμικών τους εκδηλώσεων σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της ζωής, την καθήλωση της δυναμικής που φέρουν τα πολιτισμικά τους συστήματα και, τελικά, την εξασθένηση των αντιδράσεων τους στις αφομοιωτικές παρεμβάσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας. Ρεαλιστικό θα ήταν επομένως να αναζητήσουμε μια σύνθετη διαδικασία που

«Η εκπαίδευση των Αθιγγάνων»

εμπεριέχει και τους δύο παράγοντες, αντίσταση και αδυναμία και μεταβάλλει τους εσωτερικούς συσχετισμούς της ανάλογα με την ιστορική συγκυρία και το γενικότερο επίπεδο συσχετισμού των κοινωνικών δυνάμεων.

33. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Μ., ΚΟΤΣΙΩΝΗΣ Π, ΓΕΝΙΑΤΑΚΗ Ε, ΔΡΟΣΟΣ Α, ΜΑΡΣΕΛΟΣ Β, Μελέτη για τη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων. Αθήνα. ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.. 1987.

• **Η εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά σε διάφορα μέρη της Ελλάδας.**³⁴

- Στην Αλικαρνασσό και στα Χανιά της Κρήτης, πάνω από 750 μικροί Ρομά δεν πηγαίνουν σχολείο, γιατί κανείς δεν σκέφτηκε να χτίσει ένα σχολείο στα γκέτο τους.
- Στη Ν. Κίο, στο Ναύπλιο, κοντά στα 300 παιδιά, σχολικής ηλικίας είναι αγράμματα και δεν πηγαίνουν σχολείο. Πρόκειται για εποχιακά εγκατεστημένες εκεί οικογένειες Ρομά.
- Στην πόλη του Άργους, όπου ζουν κοντά στις 12-13 οικογένειες, που έχουν σπίτια δικά τους και η οικονομική, κοινωνική και πολιτική ένταξη τους είναι σε προχωρημένο στάδιο, τα παιδιά πηγαίνουν στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο, που είναι μικτό, και δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα.
- Στα Εξαμίλια Κορινθίας από την κατάταξη κατά ηλικίες με τις αντίστοιχες γραμματικές γνώσεις, προκύπτου τα εξής:
 1. από 0-6 ετών: 60 Ρομά. Φοιτούν σε νηπιαγωγείο:0
 2. από 6-12 ετών:60 Ρομά. Φοιτούν σε δημοτικό: 25. Αλλού: 16
 3. από 12-20 ετών: 39 Ρομά. Φοιτούν σε δημοτικό:1. Γυμνάσιο:0. Αλλού:4
 4. από 20-60 ετών: 66 Ρομά.
 5. από 60-70 ετών:8 Ρομά
 6. από 70 και άνω ετών:0 Ρομά
 7. τα παιδιά προνηπιακής και νηπιακής ηλικίας 3,5 ως 5,5 ετών (νηπιαγωγείο): 29. Φοιτούν:0.
- Στην Κάτω Αχαΐα, προκύπτουν τα εξής στοιχεία:
 - 1.το δημοτικό σχολείο δεν το τελείωσε το 93% των ανδρών και το 100% των γυναικών.
 - 2.στο λύκειο δεν φοίτησε ούτε άνδρας ούτε γυναίκα Ρομ
 3. στην ανώτατη εκπαίδευση δεν έχει φοιτήσει κανένας Ρομ.
- Στα Άνω Λιόσια, προκύπτουν τα εξής: από τα 1.067 άτομα, που είναι πάνω από 6 ετών, 194 (ποσοστό 18%) έχουν φοιτήσει στο σχολείο. Μόνο ένας άνδρας έχει τελειώσει το Γυμνάσιο, ενώ άλλοι τρεις έχουν φτάσει μέχρι το Γυμνάσιο. Το 82% του πληθυσμού είναι αγράμματοι.

Στο σχολείο έχουν φοιτήσει:

 1. από τους γονείς το 22,5% των ανδρών και το 6% των γυναικών,
 2. από τα παιδιά, το 24% των αγοριών και το 17% των κοριτσιών.

- Στην Αγία Βαρβάρα:
 1. το Δημοτικό δεν το τελείωσε το 80% των ανδρών (ηλικίας 15 ετών και πάνω) και το 76% των γυναικών
 2. το Γυμνάσιο το 96% των ανδρών και το 100% των γυναικών
 3. Στην Ανώτερη Εκπαίδευση μόνο το 1,3%, ενώ στην Ανώτατη κανείς
- Στο Βοτανικό, το 95% των μικρών Ρομά δεν πηγαίνει σχολείο.
- Στη Θήβα, στην περιοχή των Σφαγείων, χιλιάδες τσιγγανόπουλα δεν γνωρίζουν να γράφουν και να διαβάζουν, γιατί στα γκέτο τους δεν υπάρχουν σχολεία.
- Στις 200 οικογένειες των νομάδων Ρομά της Καρδίτσας, 500 τσιγγανόπουλα δεν έχουν γνωρίσει ποτέ σχολείο και δάσκαλο.
- Στις Σοφάδες Καρδίτσας, το 50% των μικρών Ρομά δεν εγγράφηκαν στο Δημοτικό Σχολείο, Από τα υπόλοιπα μόνο το 1/3 δεν διέκοψε τη φοίτηση στην διάρκεια της σχολικής χρονιάς.
- Στον Πύργο Τρικάλων, όλα τα τσιγγανόπουλα πηγαίνουν σχολείο. Στο Γυμνάσιο λίγα. Στο Πανεπιστήμιο δεν έχει περάσει κανένας Ρομ. Πάνε σε μικτό σχολείο. Η ένταξη, η ενσωμάτωση και η αφομοίωση έχει προχωρήσει από πολλές δεκαετίες τώρα.
- Στη Ράξα Τρικάλων και οι 65 οικογένειες είναι αγράμματες.
- Στο συνοικισμό Ν. Σμύρνης της Λάρισας, το 70% των αγοριών και το 90% των κοριτσιών είναι αγράμματα.
- Στην Κέρκυρα, στην περιοχή Λιβιάδι της κοιλάδας της Ρόπας, από τα 100 παιδιά Ρομά μόνο τα 2 πηγαίνουν σχολείο σε μακρινή απόσταση.
- Στο Δενδροπόταμο Θεσσαλονίκης, το 77% των γονέων είναι αγράμματοι, ενώ το 23% έχει γνώσεις δημοτικού. Το 84% των Ρομά μαθητών, που κατορθώνει να φτάσει στο γυμνάσιο δεν κατορθώνει να πάρει απολυτήριο.
- Στην περιοχή Μεσολογγίου Σερρών, 100 μικροί Ρομά δεν πηγαίνουν σχολείο.
- Στο Καλαμπάκι Δράμας, 300 μικροί Ρομά δεν πηγαίνουν σχολείο.
- Στο Φλάμπουρο Σερρών, όπου οι εκεί Ρομά είναι ενσωματωμένοι και αφομοιωμένοι στην κοινωνία, υπάρχει εξαθέσιο Δημοτικό Σχολείο, Νηπιαγωγείο, Παιδικός Σταθμός. Από το σχολείο έχουν βγει δικηγόροι, γιατροί, δάσκαλοι, κτλ.

- Στη συνοικία Δροσερού της πόλης της Ξάνθης, πάνω από 400 τσιγγανόπουλα δεν πηγαίνουν σχολείο, γιατί δεν υπάρχει. Αντίθετα, στη Γενισέα λειτουργεί τετραθέσιο μειονοτικό σχολείο, του οποίου οι μαθητές κατά 90% είναι Ρομά.
- Στην Αλεξανδρούπολη λειτουργεί οκταθέσιο σχολείο, στο οποίο φοιτούν τσιγγανόπουλα. Κατά το σχολικό έτος 1993-94, φοίτησαν 304 Ρομά.

Γίνεται λοιπόν, φανερό ότι στην Ελλάδα, το ποσοστό των αναλφάβητων Ρομά, επί του συνόλου του τσιγγάνικου πληθυσμού, κυμαίνεται γύρω στο 90%.

Στους νομάδες Ρομά, το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 100%, στο 90% στους ημινομάδες, ενώ υψηλό είναι το ποσοστό στους πρόσφατα εγκατεστημένους. Το ποσοστό αναλφαβητισμού, αντίθετα, κατεβαίνει πολύ όσο έχει προχωρήσει η ένταξη, η ενσωμάτωση και η αφομοίωση των ατόμων και κοινοτήτων Ρομά στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία.

34.ΚΟΓΚΙΔΟΥ Δ., ΤΡΕΣΣΟΥ-ΜΥΛΩΝΑ Ε. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ, Ε.

Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση. χ. εκδ. στ., 1994

• **Τα αίτια του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση των Ρομά:**³⁵

α'. η ρατσιστική αδιαφορία των κυβερνήσεων και του κράτους απέναντι στους Ρομά.

Από την απελευθέρωση της χώρας μας , το 1830, ως και το 1978, οι Ρομά της κάθε φορά απελευθερωμένης Ελλάδας στερούνταν την ελληνική υπηκοότητα. Δεν ήταν πουθενά πολιτογραφημένοι, σε κανένα δήμο ή κοινότητα, και δεν είχαν ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα. Δεν μπορούσαν, π.χ., να ψηφίσουν ή να εργαστούν ως δημόσιοι υπάλληλοι, μιας και δεν είχαν την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη.

Ασφαλώς δεν είχαν ούτε το δικαίωμα στην εκπαίδευση, μιας και το να γραφτείς στο σχολείο απαιτούσε διάφορα πιστοποιητικά από την κοινότητα, το δήμο και από αλλού, και οι Ρομά τέτοια έγγραφα δεν μπορούσαν να έχουν.

Με αυτόν τον τρόπο, καταδικάζονταν στην αμορφωσιά, την ίδια στιγμή που από τους δήμους, τις κοινότητες και από το κράτος λαμβάνονταν μια σειρά μέτρα για την εκπαίδευση των υπολοίπων Ελληνόπουλων.

Σύμφωνα με στοιχεία του Τμήματος Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ, κατά το σχολικό έτος 1993-1994, το σύνολο των μαθητών τσιγγάνικης καταγωγής που φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο σε όλη την Ελλάδα, ήταν 2.422 παιδιά, την στιγμή που ο πληθυσμός των μικρών Ρομά που δεν φοιτούσε σε σχολείο ξεπερνούσε τις 30,000.

β'. οι φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις των διοικητικών αρχών και της κοινωνίας κατά των Ρομά.

Η κοινωνική απόρριψη και αποβολή, που συχνά παίρνουν τη μορφή ρατσιστικών εκδηλώσεων, σε συνδυασμό με την ευαισθησία των μικρών και των μεγάλων Ρομά, οδηγεί του Τσιγγάνους μακριά από τα σχολεία, και στην αποσπασματική και άτακτη παρακολούθηση των μαθημάτων.

Οι διωγμοί μικρών Ρομά από τα σχολεία, οι διακρίσεις σε βάρος τους, οι προσβλητικές και στερεότυπες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται εναντίον τους, οι διωγμοί τσιγγάνικων μπουλουκιών που έχουν κατασκηνώσει στις παρυφές των χωριών και των πόλεων, και άλλα πολλά, καθιστούν δύσκολη, αν όχι αδύνατη, κάθε προσπάθεια που καταβάλλουν για τη μόρφωση τους.

Εκατοντάδες ρατσιστικά κρούσματα έχουν δημοσιευτεί στον τύπο και στα άλλα ΜΜΕ, αποδεικνύοντας ότι η κοινωνική-εκπαιδευτική του αντιμετώπιση είναι μάλλον πολύ χειρότερη και από αυτή που παρουσιάζουμε.

Θα αναφέρουμε λοιπόν κάποια από τα ρατσιστικά αυτά κρούσματα, ως ενδεικτικά, από διάφορες περιοχές της χώρας μας:

➤ Εξαμίλια Κορινθίας, 1986. Στις 16 Ιανουαρίου 1986, οι κάτοικοι των Εξαμιλιών παίρνουν τα παιδιά τους από το Δημοτικό σχολείο, όπου φοιτούν μόνο 23 Ρομά. Σε λαϊκές συνελεύσεις που οργανώνονται, οι κάτοικοι αποφασίζουν τη συνέχιση της αποχής των Ελληνόπουλων από το σχολείο, αν δεν φύγουν πρώτα τα Τσιγγανόπουλα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι του σχολείου δηλώνουν «ουδέτεροι» στο ρατσισμό: «Εμείς οι δάσκαλοι είμαστε ουδέτεροι, δεν μπορούμε να πάρουμε καμία θέση. Ούτε υπέρ ούτε κατά. Τα πράγματα στο χωριό είναι οξυμμένα». Ο νομάρχης δηλώνει ότι εξετάζει «προτάσεις για ξεχωριστό τροχόσπιτο-τάξη, που θα λειτουργήσει προσωρινά στον τόπο των Τσιγγάνων.». Μετά τα γεγονότα τα 23 Τσιγγανόπουλα αποτέλεσαν ξεχωριστό τμήμα εκπαίδευσης, στο ίδιο σχολικό διδακτήριο, για τη σχολική χρονιά 1985-1986. Ωστόσο την επόμενη σχολική χρονιά, οι μαθητές παρουσίασαν παρατεταμένες διακοπές. Το 1995, στο Εξαθέσιο Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλιών, λειτουργεί «ειδική τάξη» για τα Τσιγγανόπουλα.

➤ Λεπτοκαρυά, 1983: Οι κάτοικοι του συνοικισμού δεν δέχονται την παραμονή των Τσιγγανόπουλων στο σχολείο «τους», όπως επίσης και την παράταση της παραμονής του καταυλισμού τους στην κοινόχρηστη έκταση. Οι κάτοικοι δεν επέτρεπαν τα παιδιά των Ρομά να μπουν στο σχολείο, ούρλιαζαν, έλεγαν διάφορες

κατάρτες και απειλές. Χρειάστηκε η παρέμβαση του εισαγγελέα και της αστυνομίας για να αρπάξουν τις γυναίκες «σηκωτές», να τις απομακρύνουν και να αφήσουν ένα χώρο για να περάσουν τα Τσιγγανόπουλα στην αίθουσα του σχολείου. Όταν με την λήξη των μαθημάτων, οι μικροί Ρομά πήγαιναν στον καταυλισμό τους τα ουρλιαχτά συνεχίζονταν εναντίον τους.

➤ Κοινότητα Καλαμίου, Καλαμάτα, 1995: Ο διευθυντής του Μονοθέσιου Δημοτικού Σχολείου του χωριού, διώχνει τα 3 Τσιγγανόπουλα που παρακολουθούσαν εκεί τα μαθήματα. Τα παιδιά πήγαιναν εκεί από τον καταυλισμό, που ήταν 2 χιλιόμετρα έξω από το χωριό. Η δικαιολογία του : «Δεν ήταν γραμμένα κανονικά, δεν είχαν χαρτιά και δεν είχαν κάνει εμβόλια. Αν γραφτούν κανονικά, τότε μπορούν να παρακολουθήσουν». Ύστερα από τον πανελλαδικό σάλο που ξεσήκωσε το ρατσιστικό γεγονός, ο προϊστάμενος Διεύθυνσης του νομού, με έξοδα του Υπουργείου Παιδείας, άρχισε να μεταφέρει τα Τσιγγανόπουλα σχολικής ηλικίας του καταυλισμού, όχι σε αυτό το κοντινό σχολείο του Καλαμίου , αλλά σε άλλα σχολεία της πόλης της Καλαμάτας.

➤ Δενδροπόταμος, Θεσσαλονίκη: Τα Τσιγγανόπουλα του Δημοτικού Σχολείου Δενδροποτάμου συμμετείχαν με μεγάλη επιτυχία σε ειδικά τμήματα του προγράμματος «Φτώχεια -3», που έληξε τη σχολική χρονιά 1994-95. Όταν ύστερα από λίγο χρόνο, η Ευρωπαϊκή Ένωση σταματά τη χρηματοδότηση προγραμμάτων, τα όνειρα και οι ελπίδες των μικρών Ρομά σωριάζονται.

γ'. η καταδίκη στην εργασιακή σκλαβιά των μικρών Ρομά.

Το άρθρο 32, παρ. 1 και 2, της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που υιοθετήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 1989, τονίζει:

Τα κράτη- μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από το να εκτελεί οποιαδήποτε εργασία, η οποία είναι πιθανό να είναι επικίνδυνη ή να επεμβαίνει στην εκπαίδευση του παιδιού ή να είναι επιβλαβής για την υγεία ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού [...]. Επίσης, θα προβλέψουν ένα ελάχιστο όριο ηλικίας ή ηλικιών για είσοδο στην εργασία.

Η εργασία των μικρών Ρομά είναι και θα παραμείνει ένα από τα μεγαλύτερα στίγματα του ελληνικού και ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ποιος από μας δεν έχει συναντήσει «τα παιδιά του δρόμου» να πλένουν τζάμια

στα φανάρια, να πουλάνε λουλούδια στα μπαρ, στα εστιατόρια και στις πλατείες;

Στην ύπαιθρο, και όχι σε δικές τους οικογενειακές επιχειρήσεις, οι μικροί Ρομά ακολουθούν τους γονείς τους στις εργατικές και αγροτικές εργασίες. Τις περισσότερες φορές εξασκούν το επάγγελμα του εργάτη γης, μαζεύοντας βαμβάκι, ντομάτες, ελιές, κ.α. Εκτεθειμένα στον ήλιο, στις λάσπες, στο κρύο, στις ανθυγιεινές συνθήκες δουλειάς, με σοβαρές συνέπειες για τη σωματική και πνευματική τους υγεία, πέφτουν ταυτόχρονα και θύματα εκμετάλλευσης από τον εργοδότη, αποτελώντας χέρια φτηνά και χωρίς απαιτήσεις.

Οι μικροί Ρομά αναγκάζονται στη επιλογή μιας ένταξης στην παραγωγική διαδικασία ήδη από πολύ μικρή ηλικία. Είναι η φτώχεια κυρίως, που υποχρεώνει χιλιάδες οικογένειες Τσιγγάνων να βγάζουν τα παιδιά τους στις διάφορες εργασίες, καθώς και στη ζητιανιά, για να συμπληρώσουν το πενιχρό εισόδημα της οικογένειας.

Έτσι, τα περισσότερα Τσιγγανόπουλα του δρόμου δουλεύουν κανονικό οχτάωρο κάθε μέρα, ενώ άλλα εποχιακά. Εποχιακά επίσης δουλεύουν και ως εργάτες γης, διατρέχοντας όλη την Ελλάδα, προκειμένου να βρουν δουλειά στα χωράφια μαζί με τους γονείς τους και τη φάρα τους.

Στις πιο πολλές περιπτώσεις Τσιγγανόπουλων που επαιτούν ή εργάζονται, οι πατεράδες τους είτε είναι στη φυλακή είναι, είτε διώκονται με ερήμην

καταδικαστικές αποφάσεις για διάφορα αδικήματα. Σύμφωνα με αστυνομικές στατιστικές ένας στους τρεις Τσιγγάνους διώκεται ή βαρύνεται ερήμην.

δ. ο πρώιμος γάμος και ο αναλφαβητισμός των Ρομά γονέων

Η ενδογαμία και ο πρώιμος γάμος αποτελούν εθμικό κανόνα, με παράδοση πολλών αιώνων, αν όχι χιλιετίας και πάνω.

Έτσι, και αν ακόμη οι γονείς στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο, μόλις φτάσουν σε ηλικία 13-17 χρονών θα πρέπει να παντρευτούν. Αλλιώς μένουν ανύπαντρα και το στίγμα βαραίνει την οικογένεια. «Θεωρούμαι ήδη γεροντοκόρη », θα πει μια Ελληνίδα Τσιγγάνα, στο Κορδελιό Θεσσαλονίκης, «για το ότι δεν παντρεύτηκα από τα 14-15, όπως συνηθίζουμε εμείς. Τώρα, είμαι είκοσι χρονών, και αυτή ήταν η δεύτερη ρήξη με τις επιταγές που ορίζει η κοινωνία μας. Η πρώτη ρήξη ήταν όταν μετά από χίλιους-δυο καβγάδες κατάφερα να συνεχίσω το σχολείο και να τελειώσω το Λύκειο».

Ακόμη, και ο υψηλός αναλφαβητισμός των γονιών και ιδιαίτερα των γυναικών, που μένουν στο σπίτι και ασχολούνται με την φροντίδα των παιδιών, στέκεται ως εμπόδιο στην επιθυμία και στον προσανατολισμό των μικρών Τσιγγανόπουλων. Η αντίληψη ότι τα πολλά γράμματα είναι άχρηστα στον τρόπο ζωής τους έχει της συνέπειες της.

Παρόλ' αυτά, πολλοί Ρομά θα ήθελαν να μάθουν γράμματα. Και οι ίδιοι και τα παιδιά τους. Εκτιμούν πολλοί τους «δικούς τους» που μπορούν να διαβάζουν και να γράφουν.

ε'. οι συνέπειες του αναλφαβητισμού στους Ρομά.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Ρομά που δεν κατέχουν τη βασική ικανότητα να διαβάζουν και να γράφουν, μειονεκτούν σε πολλές περιπτώσεις της καθημερινής ζωής.

Πρώτα- πρώτα, ως πολίτες της χώρας, δυσκολεύονται στην άσκηση των ατομικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων. Αδυνατούν να πληροφορηθούν για τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Βγαίνουν, συνεπώς, αυτομάτως έξω από την πολιτική και κοινωνική διαδικασία και ενεργό συμμετοχή, ενώ πολύ εύκολα πέφτουν θύματα εκλογικής εκμετάλλευσης.

Δεύτερον, κάθε δοσοληψία με τις δημοτικές και κρατικές αρχές είναι μια δοκιμασία για αυτούς. Αισθάνονται, κατώτεροι. Ντρέπονται να αποταθούν στις αρχές και στις επιχειρήσεις, αφού δε γνωρίζουν να συμπληρώσουν μια αίτηση, ένα συμβόλαιο.

Τρίτον, δυσκολεύονται να ενταχθούν στην παραγωγική διαδικασία της πόλης. Αδυνατούν να αξιοποιήσουν τις νέες δυνατότητες που παρέχει η ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας για το ανέβασμα της παραγωγικότητας της εργασίας.

Τέταρτον, αδυνατούν να γευτούν τα προϊόντα του πολιτισμού που δημιουργούν οι άλλοι, στο βαθμό που προϋπόθεση για αυτό είναι, πρώτα και

κύρια, ο γραπτός λόγος. Ακόμα και σε ζητήματα υγείας κινδυνεύουν, καθώς δεν μπορούν να διαβάσουν τις οδηγίες των φαρμάκων.

Πέμπτον, είναι αρκετά δύσκολο για τους νέους Ρομά να ξεφύγουν από την αναπαραγωγή των παραδοσιακών επαγγελμάτων της φυλής τους, των παραδοσιακών κοινωνικών και φιλοσοφικών τους αντιλήψεων, των παραδοσιακών και αναχρονιστικών τους εθίμων. Φαίνεται ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος λιγότερο επώδυνος, για την ένταξη των Ρομά, μπορεί να απαλλαχθεί από το μύθο, τις προκαταλήψεις και τις δεισιδαιμονίες, αφού δεχθεί την αντικατάσταση τους από την ιστορία και την επιστήμη.

Ο αναλφαβητισμός των Ρομά σταθεροποιεί τις σχέσεις οικονομικής και κοινωνικής κατωτερότητας, που υπάρχουν εδώ και αιώνες στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

• Η εκπαιδευτική πρακτική στην Ελλάδα.³⁶

Το 1978, με εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών προς όλες τις Νομαρχίες του κράτους, άρχισε η διαδικασία για την «Τακτοποίηση από απόψεως ιθαγένειας των διαβιούντων στην χώρα μας Αθιγγάνων». Λίγο αργότερα το ΥΠΕΞ εξέδωσε την 16701/51/12-3-79 με θέμα «Περί της εγγραφής των αδήλων Τσιγγάνων». Σύμφωνα με τον κώδικα ελληνικής ιθαγένειας και με τις παραπάνω γενικές διαταγές, όσοι Τσιγγάνοι έχουν γεννηθεί εκτός Ελλάδας αποκτούσαν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση. Όσοι είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα ακολουθούσαν την εξής διαδικασία για την απόκτηση ελληνικής υπηκοότητας: Τα διάφορα δικαιολογητικά (ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου) τα υπέβαλλαν στο Κέντρο Αλλοδαπών. Το Κέντρο Αλλοδαπών τα διαβίβαζε στη Νομαρχία του τόπου κατοικίας των Τσιγγάνων και η Νομαρχία, αφού γνωμάτευε για την ιθαγένεια τους, τα διαβίβαζε στο Δήμο ή την Κοινότητα της κατοικίας τους. Έτσι, οι αστυνομικές αρχές καλούνταν να παρέχουν απευθείας στις κατά τόπους Νομαρχίες, ως αρμόδιες για το θέμα, τις αναγκαίες πληροφορίες και τα απαραίτητα στοιχεία για του διαβιούντες στην περιφέρεια τους Τσιγγάνους κατά οικογένεια.

Το 1987 η εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων εκχωρήθηκε επίσημα στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Ήδη από το 1982, ο ρόλος και η λειτουργία της λαϊκής επιμόρφωσης αναδιοργανώνεται με έναν τρόπο που έχει σημαντικές συνέπειες στην ιδεολογική αναπαράσταση των Τσιγγάνων. Παρατηρείται μια μετατόπιση στην πολιτική διαπραγμάτευση του φαινομένου του αναλφαβητισμού, το οποίο πλέον αρχίζει να εντοπίζεται σε επιμέρους ομάδες και να συγκροτείται

- α) γύρω από πολιτισμικές γραμμές,
- β) σε σχέση με την παραβατικότητα.

Η κατηγορία «ορισμένοι μαθητές που ανήκουν σε πολιτισμικές μειονότητες (π.χ. Τσιγγάνοι) ή σε κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερα προβλήματα (π.χ. πρόσφυγες)» συγκροτείται συμβολικά. Ταυτόχρονα αρχίζουν να δομούνται τα χαρακτηριστικά της από το επίσημο λόγο:

«(οι μαθητές αυτοί) δεν έχουν τις προϋποθέσεις για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου. Για παράδειγμα δεν χειρίζονται σε ικανοποιητικό βαθμό την ελληνική γλώσσα»

και

«απλουστεύοντας, κατατάσσουμε τα παιδιά αυτά σε τρεις κατηγορίες: στα παιδιά σχολικής ηλικίας που δεν γράφτηκαν ποτέ στο σχολείο: πρόκειται για παιδιά κυρίως από περιθωριοποιημένες μειονότητες αλλά όχι μόνο, που για διάφορους λόγους αγνοούν το σχολείο, τα ίδια και η οικογένεια τους και το σχολείο τα αγνοεί και αυτό με τη σειρά του»

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο είναι η λειτουργία πειραματικών τμημάτων με στόχο την εκπόνηση διδακτικού υλικού, η οποία έχει αρχίσει σε πολύ περιορισμένη κλίμακα το 1985. Τα πειραματικά αυτά τμήματα σταδιακά συγκροτούν τον κύριο κορμό των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων:

«η κατακόρυφη μείωση τμημάτων μάθησης της λαϊκής επιμόρφωσης, από 12155 το 1985 σε μόλις 3601 το 1990 δείχνει μια συρρίκνωση των δραστηριοτήτων του φορέα, που δεν άφησε χωρίς επιπτώσεις και το πρόγραμμα αλφαριθμητισμού ενηλίκων. Παρ' όλο που τα τμήματα αλφαριθμητισμού το 1990 έφτασαν το 24% του συνόλου των τμημάτων μάθησης, ο πληθυσμός στόχος περιορίστηκε στους Τσιγγάνους, στους εγκατεστημένους στην Ελλάδα αλλοδαπούς και στους πρόσφυγες».

Μέσα από αυτήν την μετατόπιση, ο αναλφαριθμητισμός ανακατασκευάζεται σαν ειδικό φαινόμενο, που αφορά ειδικούς πληθυσμούς. Τα τμήματα αυτά παρακάμπτουν το σχολείο, αφενός μέσα από την υιοθέτηση ειδικής μεθοδολογίας, την πρόσληψη ειδικών επιμορφωτών, τη χρήση ειδικού υλικού κ.τ.λ. και αφετέρου μέσα από την απευθείας αναφορά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης).

Από την άλλη πλευρά, το κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα οργανώνει τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας για το «γενικό» πληθυσμό, που στοχεύουν στην πρόληψη του αναλφαριθμητισμού στη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οι αναλφάβητοι ενήλικες που δεν ανήκουν σε κάποια ειδική ομάδα ακυρώνονται ως αντικείμενο της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής, και έτσι ενισχύεται η εντύπωση ότι ο αναλφαριθμητισμός δεν αφορά πλέον παρά μόνο τις ειδικές ομάδες, επιτείνοντας τη συμβολική απομόνωση των ομάδων αυτών.

Μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις η Λαϊκή Επιμόρφωση να έκανε φιλότιμες προσπάθειες για τον αλφαριθμητισμό των Τσιγγάνων και των Τσιγγανοπαίδων, σε καμιά όμως περίπτωση δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε τη φιλοσοφία της κατάτμησης του πληθυσμού σε ειδικές κατηγορίες και την γκετοποίηση τους σε παράλληλα εκπαιδευτικά δίκτυα, τα οποία καταλήγουν το άλλοθι του Υπουργείου Παιδείας, την ίδια στιγμή που αμφισβητείται το δικαίωμα όλων για δημόσια και

δωρεάν παιδεία, δικαίωμα που έτσι και αλλιώς θα κάλυπτε και τις παραπάνω ειδικές ομάδες.

Μέχρι το σχολικό έτος 1994-1995, τα ειδικά μέτρα για τους Τσιγγάνους απουσίαζαν από το κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, μέσα από την ίδρυση φροντιστηριακών τμημάτων και τάξεων υποδοχής, έχουν ήδη τεθεί οι βάσεις για την επανατοποθέτηση των ειδικών κατηγοριών στο κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι συνθήκες ένταξης των ειδικών αυτών ομάδων στο επίσημο σχολείο επικυρώνει και αναδιαρθρώνει ακριβώς τον ειδικό τους χαρακτήρα. Είναι χαρακτηριστικό το σκεπτικό του ΥΠΕΠΘ που εκφράζεται σε εγκύκλιο του 1994:

«σύμφωνα με τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης καταρτίσαμε και εφαρμόζουμε εξειδικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες αλλά και τις δυνατότητες των μαθητών- παιδιών των Τσιγγάνων -, μεταναστών και παλιννοστούντων, με στόχο την ομαλή ένταξη τους στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Για το σκοπό αυτό θέσαμε σε λειτουργία ένα ευρύ δίκτυο τάξεων υποδοχής και φροντιστηριακών τμημάτων, το οποίο διευρύνεται όλο και περισσότερο, σύμφωνα με τις ανάγκες που δημιουργούν οι νέες αθρόες εισροές μεταναστών...»

Από το 1994-95 το ΥΠΕΠΘ επιδιώκει να αρθρώσει συγκεκριμένο λόγο και πολιτική για τα τσιγγανόπαιδα. Η αμηχανία του ΥΠΕΠΘ όταν καλείται ως Υπουργείο χώρας μέλους της Ε.Ε. να αναδιοργανώσει την εθνική εκπαιδευτική πολιτική, αναδιοργανώνοντας μεταξύ άλλων και τα μέτρα εκπαίδευσης των τσιγγάνων, φαίνεται τόσο από το σκεπτικό όσο και από τα ίδια τα μέτρα που λαμβάνει: τη σχολική χρονιά 1995-96 η εκπαιδευτική μέριμνα υλοποιείται σε 44 πιστώσεις για τη δημιουργία «τμημάτων υποδοχής», όπου ανεξαρτήτως ηλικίας και γνωστικού επιπέδου, με μόνο κριτήριο την «καταγωγή» τους, τα τσιγγανόπαιδα μπαίνουν σε ειδικές τάξεις, μέχρις ότου κριθούν «κατάλληλα» για ένταξη στις κανονικές τάξεις. Καθιερώνεται επίσης η «Κάρτα Φοίτησης Μετακινούμενων Μαθητών», που δίνεται στα τσιγγανόπουλα όταν, για διάφορους λόγους, εγκαταλείπουν το σχολείο όπου φοιτούν, χωρίς ωστόσο να έχει διαμορφωθεί η μεθοδολογία και τα δίκτυα για την αξιοποίηση της κάρτας αυτής.

Τα τσιγγανόπαιδα που εγγράφονται στο δημοτικό σχολείο παρουσιάζουν μια σχετική αύξηση όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα:

Σχολικό Έτος	Αριθμός Τσιγγανοπαίδων που γράφτηκαν στο δημοτικό σχολείο
1993/94	2422
1994/95	2795
1995/96	3317
1996/97	3744
1997/98	5060

Πηγή: ΥΠΕΠΘ-Ειδική Γραμματεία Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, 1998

Στο βιβλίο του κ. Ντούσα παρατίθεται έρευνα με τίτλο: «Η στάση και η γνώμη των εκπαιδευτικών (φοιτητών Π.Τ., νηπιαγωγών, δασκάλων, καθηγητών) απέναντι στα Τσιγγανόπουλα και τους Τσιγγάνους». Η έρευνα έγινε μεταξύ 15 και 24 Μαΐου 1996, με δείγμα 357 ερωτηματολογίων σε 3-4 περιοχές της Αττικής : α) σε σχολεία (Δημοτικά- Γυμνάσια- Λύκεια) της Καλλιθέας 130 ερωτηματολόγια, β) στους επιμορφώμενους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων στο ΠΕΚ Πειραιά 64 ερωτηματολόγια, γ) σε καθηγητές Λυκείου περιοχής Καμινίων Πειραιά 23 ερωτηματολόγια και δ) στους φοιτητές και εξομοιούμενους εκπαιδευτικούς του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών 140 ερωτηματολόγια.

Παρακάτω σε μορφή πινάκων δίνονται τα αποτελέσματα της έρευνας:

α'. Γνώση και άγνοια των Εκπαιδευτικών για τους Τσιγγάνους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Γνωρίζεις κάποια πράγματα για τους Τσιγγάνους όπως π.χ. από που κατάγονται;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΝΑΙ	53,78%
ΟΧΙ	35,85%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	10,37%

Καταγράφεται μια υψηλή άγνοια (46,22%) για τους Τσιγγάνους, η οποία, όπως παρατηρείται και στον αμέσως επόμενο πίνακα, είναι απίστευτα μεγάλη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αν «ναι» τότε από ποια χώρα πιστεύεις ότι κατάγονται;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
Αίγυπτο	8,96%
Ρουμανία	25,21%
Τουρκία	3,36%
Ινδία	17,36%
Ελλάδα	2,80%
Αλλού	6,44%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	35,85%

Από ότι αποδεικνύεται, μόνο το 17.36% του συνόλου των εκπαιδευτικών γνωρίζει την χώρα καταγωγής των Τσιγγάνων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Έχουν προβλήματα οι Τσιγγάνοι; Αν «ναι» ποια;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ (ΜΕ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ)
Εργασίας	66,94%
Κατοικίας	73,10%
Εκπαίδευσης	82,63%
Υγείας	66,94%
Κοινωνικής Αποδοχής	93,27%
Πολιτογράφησης	36,41%
Άλλα	10,64%

Ένας στους τρεις αγνοεί ότι οι Τσιγγάνοι έχουν προβλήματα ανεργίας,

φτώχειας και περιπετειών με την αστυνομία και τα δικαστήρια. Όπως αγνοεί ο ένας στους τέσσερις την ύπαρξη των γκέτο, στα οποία ζουν οι Τσιγγάνοι. Ένας στους τρεις, επίσης, αγνοεί την παιδική θνησιμότητα, τη συντόμευση ζωής των Τσιγγάνων και τα προβλήματα υγείας τους.

Ενώ μόνο ένας στους τρεις γνωρίζει ότι οι Τσιγγάνοι, ακόμη και σήμερα, είναι απολιτογράφητοι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Γνωρίζεις τι ποσοστό περίπου των Τσιγγανόπουλων πηγαίνει στο υποχρεωτικό σχολείο (6-15 χρ.);	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
Το 20%	77,87%
Το 50%	3,64%
Το 80%	-
Το 100%	-
Δ.Ξ.-Δ.Α.	18,49%

β. Το «λειτουργήμα» του Εκπαιδευτικού και τα Τσιγγανόπουλα.

Κατά πόσο θέλουν οι εκπαιδευτικοί της Αττικής τα Τσιγγανόπουλα στις τάξεις τους;

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Θα θέλατε να έχετε στην τάξη σας Τσιγγανόπουλα;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	83,19%	88,07%
ΟΧΙ	16,81%	11,93%

Βλέπουμε δηλαδή ότι 1 στους 6 από τους εκπαιδευτικούς δε θα ήθελε να έχει μέσα στην τάξη του, μαζί με τα άλλα παιδιά, και Τσιγγανόπουλα. Πιο μικρό είναι το ποσοστό (11,93)για τους φοιτητές ΠΤΔΕ Αθηνών.

Σε μια άλλη ερώτηση με το ίδιο θέμα αλλά με άλλη διατύπωση, έχουμε τα εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Θα θέλατε να δουλέψετε σε μια τάξη μικτή;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	81,79%	90,90%
ΟΧΙ	13,44%	9,10%
Δ.Α.- Αδιάφορο	4,77%	-

Ένας, λοιπόν, στους 10 φοιτητές και 1 στους 8 εκπαιδευτικούς δεν θα ήθελε να έχει στην τάξη του Τσιγγανόπουλα.

Τα πράγματα γίνονται πολύ πιο αποκρουστικά και ρατσιστικά, όταν η ερώτηση ζητάει το εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Θα θέλατε να δουλέψετε σε μια τάξη που έχει αποκλειστικά Τσιγγανόπουλα;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	52,38%	68%
ΟΧΙ	38,65%	32%
Δ.Α.	8,97%	-

Μόνο 1 στους 2 εκπαιδευτικούς και 1 στους 3 φοιτητές θα ήθελε να δουλέψει σε μια τάξη με Τσιγγανόπουλα.

Ας προχωρήσουμε στην επόμενη ερώτηση η οποία είναι η εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Θα πηγαίνατε να διδάξετε σε ένα σχολείο (που θα ήταν τσαντίρι ή παράγκα) μέσα στον καταυλισμό τους;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	62,18%	66,05%
ΟΧΙ	37,82%	33,95%

Είναι φανερό ότι πιο αντικειμενική, πιο αληθινή, είναι η απάντηση του Πίνακα 7, Αλλά και έτσι να είναι, όπως στον Πίνακα 8, πάλι το εκπαιδευτικό μέλλον των Τσιγγανόπουλων είναι μαύρο και απελπιστικά δύσκολο, καθώς 1στου 2 εκπαιδευτικούς δεν θέλει να διδάξει σε σχολείο μέσα στο συνοικισμό ή τον καταυλισμό των Τσιγγάνων.

γ. Συμπάθειες-Αντιπάθειες των Εκπαιδευτικών προς τους Τσιγγάνους.

Ένα από τα πιο συγκλονιστικά ευρήματα της έρευνας είναι η στάση των εκπαιδευτικών, όλων των κατηγοριών, απέναντι στην κοινωνική ομάδα των Τσιγγάνων. Οι εκπαιδευτικοί αποκαλύπτονται πολύ πιο αποδεκτοί και συμπαθούντες προς τους Τσιγγάνους, σε σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες, όπως προκύπτει από την αντιπαράθεση των σχετικών ερευνητικών δεδομένων.

Ας δούμε, λοιπόν, τους Πίνακες απαντήσεων που αφορούν τα συναισθήματα συμπάθειας ή αντιπάθειας όλων των εκπαιδευτικών κατηγοριών:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Ποια είναι τα γενικά συναισθήματα σας απέναντι στους Τσιγγάνους;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
Συμπάθειας	79%
Αντιπάθειας	8,12%
Αδιαφορίας	6,72%
Δ.Α.	6,16%

Παρατηρούμε ότι το 79% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών τρέφει συναισθήματα συμπάθειας για του Τσιγγάνους. Το δε υπόλοιπο 21% μοιράζεται σε αυτούς που δεν διάκινται θετικά απέναντί τους: έτσι το 8,12% δηλώνει ανοιχτά ότι δεν τους συμπαθεί, τους «αντιπαθεί», το 6,72% είναι «ουδέτερο», αδιάφορο, ενώ τέλος το 6,16 «δεν απαντά».

Όπως και να έχει, το ποσοστό 79% των συναισθημάτων συμπάθειας έρχεται σε ευθεία σύγκρουση και αντιστροφή με τα αποτελέσματα έρευνας της “Opinion”, για λογαριασμό του Ιδρύματος Μελετών Λαμπράκη (βλ. εφημ. Αυγή, στις 10.12.1994, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας από το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι). Σύμφωνα με εκείνη την έρευνα, μόνο το 20% των Ελλήνων συμπαθεί τους Τσιγγάνους ενώ το 55% τους αντιπαθεί.

Ας ακολουθήσουμε τους Πίνακες για κάθε κοινωνική κατηγορία εκπαιδευτικών:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Ποια είναι τα γενικά συναισθήματα σας απέναντι στους Τσιγγάνους;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
Συμπάθειας	89,39%	76,92%	74,77%
Αντιπάθειας	6,06%	6,83%	10,80%
Αδιαφορίας	3,03%	6,83%	6,60%
Δ.Α.	1,52%	9,42%	7,83%

Τι αποκαλύπτει ο Πίνακας 10; Ότι τα ποσοστά συμπάθειας είναι ψηλότερα στους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας, σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας και των φοιτητών Π.Τ.

Η επόμενη ερώτηση μας δίνει τον παρακάτω Πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Συμπαθείτε περισσότερο τους Τσιγγάνους, τους Γύφτους ή τους Ρομά;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
Τσιγγάνους	64,42%
Ρομά	16,24%
Γύφτους	13,16%
Δ.Α.	24,36%

Οι εκπαιδευτικοί, λοιπόν, συμπαθούν περισσότερο τους Τσιγγάνους (64,42%). Γιατί; Ίσως γιατί ο «Τσιγγάνος» είναι ο μποέμης, ο ελεύθερος, ο άναρχος, ο περήφανος, ο όμορφος... Ενώ ο «Γύφτος» είναι ο μίζερος, ο ποταπός, ο βρομιάρης, ο κλέφτης... Ο όρος δε «Ρομά» μάλλον είναι ουδέτερος, δεν τον γνωρίζει πολύς κόσμος, δεν έχει φορτιστεί αρνητικά ή θετικά, δεν έχει αποτελέσει ακόμα στοιχείο του πνευματικού κόσμου και πολιτισμού μας...

Υπάρχουν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 10, και αυτοί που δεν συμπαθούν τους Τσιγγάνους (ποσοστό από 6,06% ως και 25,23%). Γιατί 1 στους 10 ή 2 στους 10 εκπαιδευτικούς να είναι εχθρικοί προς τους Τσιγγάνους; Ας παρακολουθήσουμε συνοπτικά και εν τάχει μερικά ερωτηματολόγια:

- Μια καθηγήτρια, που δεν συμπαθεί τους Τσιγγάνους, γενικά, γράφει ότι «φοβάται τους Τσιγγάνους γιατί η φτώχεια και η αδικία ανοίγουν το παράθυρο στην εγκληματικότητα». Η ίδια δεν θα ήθελε Τσιγγανόπουλα στην

τάξη της, ενώ τη γνώμη της για αυτά είναι «λίγο καλή». Παραδέχεται ότι τη γνώμη της αυτή την έφτιαξε από την τηλεόραση και τις εφημερίδες. Παρόλο που θεωρεί τους Τσιγγάνους χριστιανούς ορθόδοξους, θα την ενοχλούσε να εκλεγόταν στο χωριό της ή στην πόλη της πρόεδρος ή δήμαρχος Τσιγγάνος. Θεωρεί τους Τσιγγάνους το ίδιο κλέφτες με τους Έλληνες, ενώ δεν θα ήθελε να διδάξει ούτε σε αμιγή ούτε σε μικτή τάξη.

- Μια δασκάλα έγραψε ότι αντιπαθεί τους Τσιγγάνους, ενώ συμπαθεί περισσότερο τους Γύφτους. Τους θεωρεί άθεους, δεν έχει καλή γνώμη για τα Τσιγγανόπουλα, θα την ενοχλούσε αν εκλεγόταν δήμαρχος Τσιγγάνος, τους θεωρεί όλους κλέφτες και δεν θα ήθελε να εργαστεί σε τάξη που να έχει Τσιγγανόπουλα ή να είναι αμιγές τμήμα.
- Ένας φοιτητής που αντιπαθεί τους Τσιγγάνους πιστεύει ότι δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα, τους φοβάται «γιατί είναι επιθετικοί», όπως λέει, δεν θα ήθελε ούτε θα πήγαινε σε τάξη με Τσιγγανόπουλα, τους θεωρεί άθεους, πιστεύει ότι κάνουν μάγια, έχει «λίγο καλή» γνώμη για τα Τσιγγανόπουλα, ενώ πιστεύει ότι μπορούν να αλλάξουν «προς το καλύτερο», «αν τους βοηθήσουμε εμείς».
- Μια άλλη φοιτήτρια, που αντιπαθεί τους Τσιγγάνους, τους φοβάται γιατί, όπως γράφει, «είναι καθαρά θέμα προκατάληψης». Δεν θα ήθελε να διδάξει σε Τσιγγανόπουλα, δεν έχει «καθόλου καλή γνώμη», παραδέχεται ότι έχει δεχτεί επηρεασμούς γι' αυτή τη γνώμη της από τους γονείς της, θα την ενοχλούσε αν ο δήμαρχος ήταν Τσιγγάνος, πιστεύει στα μάγια των Τσιγγανισσών, αγνοεί την θρησκεία των Τσιγγάνων, θεωρεί τους περισσότερους από αυτούς κλέφτες.

Αν κάνουμε μια σύνοψη των λόγων για τους οποίους οι εκπαιδευτικοί (6-25%) αντιπαθούν ή νιώθουν αδιάφορα συναισθήματα για τους Τσιγγάνους, όπως αυτοί αναδεικνύονται μέσα από τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο, μπορούμε να καταγράψουμε τους εξής:

- η προκατάληψη («γιατί τα περισσότερα πράγματα που έχω ακούσει από μικρός γι' αυτούς είναι αρνητικά», όπως περιγραφικά λέει ένας φοιτητής)
- η γνώμη τους για διαφορετική θρησκεία των Τσιγγάνων
- η πίστη τους στις μαγικές και μαντικές ικανότητες των Τσιγγάνων
- ο φόβος και η δειλία τους

«Η εκπαίδευση των Αθιγγάνων»

- η γνώμη τους για το χαρακτήρα των Τσιγγάνων(αδίστακτοι, επιθετικοί, κ.α.)
- τα προσωπικά τους βιώματα
- το δέος που τους προκαλεί ο τρόπος που ζούνε
- η μουσουλμανική τους θρησκεία (ορισμένων)
- η, νομιζόμενη, αθεΐα τους
- το ότι είναι βιαστές, οδηγούν επικίνδυνα, είναι κλέφτες....

δ. Η γνώμη των Εκπαιδευτικών για τα Τσιγγανόπουλα και οι πηγές διαμόρφωσης της.

Η γνώμη των εκπαιδευτικών για τα Τσιγγανόπουλα δεν είναι ενιαία και η ίδια για όλους. Ποικίλλει και κλιμακώνεται ανάλογα. Ας δούμε τον Πίνακα 12:

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ποια η γνώμη σας για τα Τσιγγανόπουλα;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠ/ΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ Π.Τ.	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΚΠ/ΚΩΝ Α/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΚΠ/ΚΩΝ Β/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
Καθόλου καλή	3,36%	2,75%	2,27%	4,25%
Λίγο καλή	16,80%	24,77%	12,87%	17,02%
Καλή	36,41%	44,03%	32,57%	41,48%
Αρκετά καλή	22,68%	16,51%	32,57%	21,27%
Πολύ καλή	11,20%	8,25%	13,63%	13,82%
Άριστη	1,96%	0%	3,78%	2,16%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	7,56%	-	4,54%	-

Από που έχουν διαμορφωθεί αυτές οι γνώμες; Ποιοι παράγοντες τις διαμόρφωσαν;

Ο παρακάτω Πίνακας φωτίζει τις πηγές της διαμόρφωσης της άποψης και της κρίσης των εκπαιδευτικών γι' αυτούς:

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Από που έχετε διαμορφώσει την γνώμη σας για τους Τσιγγάνους; (περισσότερες από 1 απαντήσεις)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
Εφημερίδες	32,21%	24,77%
Τηλεόραση	40,33%	44,03%
Γονείς	13,16%	22,01%
Κοινωνία	52,38%	55,04%
Προσωπικά βιώματα	34,45%	27,52%
Φίλοι	7,84%	3,66%
Από αλλού	8,68%	8,25%

ε. Οι Εκπαιδευτικοί και ο «Μεταφυσικός κόσμος» των Τσιγγάνων.

Ποια είναι η επιστημονική γνώση και στάση των εκπαιδευτικών για την θρησκεία των Τσιγγάνων, καθώς και της δυνατότητας τους να προβλέπουν το μέλλον;

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Ποια νομίζεται ότι είναι η θρησκεία των Τσιγγάνων; (περισσότερες από 1 απαντήσεις)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
Χριστιανοί ορθόδοξοι	64,42%	56,14%
Μουσουλμάνοι	16,80%	9,64%
Άθεοι	6,72%	6,14%
Άλλων θρησκειών	14,28%	18,42%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	7,84%	9,64%

Οι απαντήσεις αυτές δεν είναι άσχετες και με τις ακόλουθες απαντήσεις που έδωσαν, σε ότι αφορά τις... μεταφυσικές δραστηριότητες και ικανότητες των Τσιγγανισσών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Πιστεύεται ότι πράγματι οι Τσιγγάνοι μπορούν να κάνουν μάγια ή να προβλέψουν το μέλλον;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ Π.Τ.
ΝΑΙ	7,28%	10,28%
ΟΧΙ	59,66%	40,18%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	33,06%	49,54%

στ. Η κοινωνική απόρριψη, οι φόβοι, η προκατάληψη και ο αντιτσιγγανισμός των Εκπαιδευτικών.

Πως αλλιώς εκδηλώνεται ανάγλυφα η κοινωνική- φυλετική προκατάληψη, αν όχι μέσα από την αρνητική απάντηση στην ερώτηση «αν θα παντρευόσασταν ένα Τσιγγάνο ή μια Τσιγγάνα;». Σύμφωνα με τις απαντήσεις, προκύπτει ο παρακάτω Πίνακας:

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Θα παντρευόσασταν ένα Τσιγγάνο ή μια Τσιγγάνα;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠ/ΚΩΝ Α/ΘΜΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΤΔΕ
ΝΑΙ	22,12%	28,03%	13,76%
ΟΧΙ	65,54%	60,60%	77,98%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	12,32%	11,37%	8,25%

Ας δούμε και τη στάση των εκπαιδευτικών και των φοιτητών απέναντι σε ένα άλλο καίριο ζήτημα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Θα σας πείραζε αν στο χωριό σας ή στην πόλη σας, εκλεγόταν πρόεδρος ή δήμαρχος Τσιγγάνος;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	22,12%	29,62%
ΟΧΙ	68,34%	66,66%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	9,52%	-

Ας παρακολουθήσουμε μερικές από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών:

- Ένας φοιτητής, που θα τον πείραζε αν ο πρόεδρος του χωριού του ήταν Τσιγγάνος, είπε ότι «τους φοβάται, γιατί δεν τους εμπιστεύεται», ενώ τους θεωρεί μουσουλμάνους.
- Μια φοιτήτρια, που κι αυτή θα την πείραζε ένας Τσιγγάνος πρόεδρος ή δήμαρχος, «δεν ξέρει αν οι Τσιγγάνες κάνουν μάγια, ούτε ποια θρησκεία έχουν».
- Μια άλλη φοιτήτρια, που επίσης θα την πείραζε πρόεδρος ή δήμαρχος Τσιγγάνος, θεωρεί τους Ρομά «άλλων θρησκειών», πιστεύει στα μάγια και τη μαντεία, θεωρεί τους περισσότερους Τσιγγάνους κλέφτες.

- Ένας άλλος φοιτητής, που θα τον πείραζε Τσιγγάνος πρόεδρος, και αντιπαθεί γενικά τους Τσιγγάνους, θα ήθελε να διδάξει σε Τσιγγανόπουλα, έχει «λίγο καλή» γνώμη γι' αυτά, αγνοεί τη θρησκεία τους, πιστεύει στα μάγια και τη μαντεία, θεωρεί τους «περισσότερους Τσιγγάνους κλέφτες».
- Μια καθηγήτρια απάντησε ότι τα συναισθήματα της για τους Τσιγγάνους είναι εναλλασσόμενα, ότι «οι Γύφτοι δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με εμάς», ότι θα την πείραζε να είναι πρόεδρος Τσιγγάνος στο χωριό της και ότι πιστεύει στα μάγια και στη μαντεία των Τσιγγανισσών.

Ανακεφαλαιώνοντας και γενικεύοντας, μπορούμε να πούμε ότι η «ενόχληση από την εκλογή προέδρου ή δημάρχου, στο χωριό ή στην πόλη αντίστοιχα του εκπαιδευτικού», έχει μια άρρηκτη, εσωτερική σχέση και με μερικές αιτίες που μπόρεσε να καταγράψει η έρευνα. Αυτές οι αιτίες είναι οι εξής:

- τα μάγια, που πιστεύουν οι εν λόγω εκπαιδευτικοί ότι κάνουν οι Τσιγγανισσες
- η διαφορετική θρησκεία ή η αθεΐα, την οποία τους προσδίδουν
- η κλεψιά και η επιθετικότητα τους
- οι προκαταλήψεις τους, όταν αναγνωρίζονται ως τέτοιες («έχω πιστέψει σε μια προκατάληψη, η οποία τονίζει κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά τους», θα ομολογήσει μια νεαρή φοιτήτρια)
- η υποτιθέμενη αυξημένη εγκληματικότητα των Τσιγγάνων και
- η μουσουλμανική θρησκεία που έχει ο Τσιγγάνος αιρετός.

Αυτοί, άλλωστε, είναι και μερικοί από τους λόγους που καταγράφονται ως αιτίες του φόβου τον οποίο νιώθουν αρκετοί εκπαιδευτικοί για τους Τσιγγάνους, όπως φαίνεται και στον αμέσως επόμενο πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Φοβάστε τους Τσιγγάνους;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	22,68%	32,11%
ΟΧΙ	75,35%	67,89%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	1,97%	-

Ας δούμε τι απάντησαν, κάποιοι από τους εκπαιδευτικούς και τους φοιτητές, στην ερώτηση: Αν φοβάσαι τους Τσιγγάνους, γιατί τους φοβάσαι;

- Μια φοιτήτρια που τους φοβάται δεν γνωρίζει ότι οι Τσιγγάνοι έχουν προβλήματα εργασίας, υγείας, κατοικίας, πολιτογράφησης. Τους φοβάται «γιατί είναι παράξενοι και καχύποπτοι απέναντι μας». Δεν θα πήγαινε σε σχολείο στον καταυλισμό τους να διδάξει, ούτε σε τάξη με Τσιγγανόπουλα αποκλειστικά.
- Ένας φοιτητής πιστεύει ότι οι Τσιγγάνοι είναι μουσουλμάνοι, τους φοβάται, πιστεύει ότι κάνουν μάγια και πρόβλεψη του αύριο, έχει «λίγο καλή» γνώμη για τα Τσιγγανόπουλα και δε θα ήθελε να πάει σε καταυλισμό να διδάξει.
- Ένας άλλος φοιτητής που αντιπαθεί τους Τσιγγάνους, τους φοβάται κιόλας, έχει «λίγο καλή» γνώμη, τους θεωρεί άθεους και δεν ξέρει αν κάνουν μάγια.
- Μια άλλη φοιτήτρια «φοβάται τους Τσιγγάνους γιατί είναι επιθετικοί, εξαιτίας του ότι δεν έχουν εκπαίδευση, εργασία και άλλα ανθρώπινα δικαιώματα». Επίσης, πιστεύει ότι κάνουν μάγια και προβλέπουν το μέλλον, ενώ δεν θα ήθελε να διδάξει σε μικτή τάξη γιατί «θα υπάρχει διαφορά στο μορφωτικό επίπεδο».
- Μια δασκάλα φοβάται τους Τσιγγάνους, γιατί «λόγω των προβλημάτων τους καθίστανται επικίνδυνοι και αυτό είναι λογικό».

- Μια καθηγήτρια ισχυρίζεται ότι οι Τσιγγάνοι έχουν μόνο πρόβλημα «κοινωνικής αποδοχής», η ίδια δηλώνει ότι τους φοβάται, ότι έχει διαμορφώσει τη γνώμη της μόνο από την κοινωνίας και πως οι Τσιγγάνες μπορούν πράγματι να κάνουν μάγια.

Ας συνοψίσουμε, πριν περάσουμε στον Πίνακα 19, τα αίτια του φόβου των εκπαιδευτικών για τους Τσιγγάνους, και τους λόγους για τους οποίους τους φοβούνται:

- κάνουν μάγια και είναι μάντισσες
- είναι μουσουλμάνοι ή μέλη άλλων θρησκειών
- είναι ή γίνονται επιθετικοί λόγω έλλειψης παιδείας κι αντίδρασης στην κοινωνική αδικία. Είναι επιθετικοί, κλέφτες, βιαστές, αδίστακτοι, είναι δύσκολοι στην κοινωνική συναναστροφή, είναι απατεώνες, μερικοί έχουν άγρια συμπεριφορά
- λόγω άγνοιας και προκατάληψης: «Άκουσα πολλά άσχημα από μικρός για τον τρόπο συμπεριφοράς τους». «Δεν τους γνωρίζω. Δεν μου είναι οικείοι. Έχουν άλλο κώδικα επικοινωνίας». «Από αυτά που βλέπω στην τηλεόραση και διαβάζω στις εφημερίδες»
- για λόγους υγείας
- γιατί «εκμεταλλεύονται τα παιδιά τους»
- «γιατί ακούμε καθημερινά για βιασμούς, κλεψιές...»

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Πιστεύεις ότι:	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
-Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι είναι κλέφτες;	7,28%	9,17%
-Λίγοι Τσιγγάνοι είναι κλέφτες;	18,76%	17,93%
-Υπάρχουν τόσοι Τσιγγάνοι κλέφτες όσοι είναι και οι Έλληνες κλέφτες;	68,62%	71,55%
Δ.Ξ.-Δ.Α.	5,34%	1,83%

Όπως αποκαλύπτεται από τον Πίνακα 19, 7 στους 10 εκπαιδευτικούς θεωρούν ότι υπάρχουν τόσοι Τσιγγάνοι κλέφτες, όσοι και , αντίστοιχα, Έλληνες.

Μ' αυτά τα στοιχεία, φαίνεται να ανατρέπεται η κυρίαρχη αντίληψη, η επικρατούσα δηλαδή άποψη ότι η κλεψιά είναι φυλετικό γνώρισμα των Τσιγγάνων.

ζ. Οι Εκπαιδευτικοί και η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στου «Γύφτους».

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

Πρέπει οι Γύφτοι να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	94,43%	95,32%
ΟΧΙ	7,57%	4,68%

Ενδιαφέρον θα είναι να δούμε γιατί ένα 7-8%, των εκπαιδευτικών και φοιτητών, δεν αναγνωρίζει τα ίδια δικαιώματα στους γύφτους:

- Μια φοιτήτρια λέει πως «ναι», να έχουν «τα ίδια δικαιώματα, εφόσον έχουν και τα ίδια καθήκοντα»
- Μια δασκάλα, που δηλώνει «όχι», αγνοεί πολλά πράγματα για την ιστορία και τα προβλήματα των Τσιγγάνων, συμπαθεί περισσότερο τους Ρομά, δεν θα ήθελε Τσιγγανόπουλα στην τάξη της, έχει «λίγο καλή» γνώμη γι' αυτά, έχει διαμορφώσει τη γνώμη της από την τηλεόραση, τους γονείς, τους φίλους, τους θεωρεί «άλλων θρησκειών», θεωρεί ότι υπάρχουν τόσοι Τσιγγάνοι κλέφτες όσοι και οι Έλληνες και πιστεύει ότι μπορούν να αλλάξουν «προς το καλύτερο»
- Ένας φοιτητής πιστεύει ότι οι Τσιγγάνοι είναι από την Ελλάδα, τους συμπαθεί, αγνοεί τα προβλήματα τους, πιστεύει ότι δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα, θα πήγαινε μέχρι και σε σχολείο- παράγκα να διδάξει, τους θεωρεί χριστιανούς ορθόδοξους.

Φαίνεται και πάλι λοιπόν, ότι η δυνατότητα για μάγια, την οποία αποδίδουν στις Τσιγγάνες, το γεγονός ότι τους θεωρούν αλλόθρησκους, η άγνοια και η αντιτσιγγανική προκατάληψη, η επιθετικότητα που τους αποδίδουν, οι φόβοι τους και άλλα, παίζουν όλα το ρόλο τους σε εκείνους τους εκπαιδευτικούς που απαντούν αρνητικά.

η. Η αναγνώριση της αλλαγής «προς το καλύτερο». Η προσωπική (ή μη) δράση των Εκπαιδευτικών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

Μπορούν οι Τσιγγάνοι να αλλάξουν προς το καλύτερο;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	91,87%	97,16%
ΟΧΙ	8,13%	2,84%

Όπως αποδεικνύεται, η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών και φοιτητών πιστεύει στη δυνατότητα αλλαγής και βελτίωσης του τρόπου ζωής των Τσιγγάνων. Με βάση τα δικά τους πρότυπα, η πλειονότητα εκτιμά ότι δεν υπάρχει μια τσιγγάνικη «φύση», σταθερή, αιώνια και αναλλοίωτη. Εκτιμά πως με τη δράση διαφόρων κοινωνικών δυνάμεων είναι δυνατή η βελτίωση «προς το καλύτερο».

Η ερώτηση στον Πίνακα 22, είναι η συνέχεια της ερώτησης του Πίνακα 21:

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

Αν «ναι», τότε πως, με ποιο τρόπο;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
-από μόνοι τους	15,40%	11,81%
-να τους βοηθήσει το κράτος	77,31%	77,27%
-να τους βοηθήσει η εκκλησία	24,08%	20,90%
-να τους βοηθήσουμε εμείς	61,62%	60,90%
-άλλος τρόπος	6,16%	4,54%

Η πλειοψηφία της εκπαιδευτικής κοινότητας φαίνεται είτε να παίρνει επάνω της την υπόθεση, είτε να την μεταθέτει στο κράτος- τον κύριο υπεύθυνο για τον όγκο των αδιέξοδων των Τσιγγάνων. Μόνο ένα μικρό ποσοστό πιστεύει ότι οι Τσιγγάνοι μπορούν «από μόνοι τους να αλλάξουν προς το καλύτερο», να ξεφύγουν δηλαδή από τη σημερινή φτώχεια, την καθυστέρηση, τις αρρώστιες, τον

αναλφαβητισμό, την κοινωνική απόρριψη, την ανεργία, την αστεγία κι όλα τα άλλα που τους πλήττουν.

Οι Τσιγγάνοι με το πιο χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών τους δυνάμεων, και με μια άβυσσο που τους χωρίζει από την υπόλοιπη κοινωνία, είναι αδύνατο να τραβηχτούν προς τα μπρος, χωρίς την κρατική και κοινωνική βοήθεια.

Ας δούμε τώρα τον Πίνακα 23, με την τελευταία ερώτηση που έχει γίνει σε εκπαιδευτικούς και φοιτητές:

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

Θα συμμετείχατε σε μια απεργία της ΟΛΜΕ ή της ΔΟΕ, με μοναδικό σκοπό τη λύση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων;	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΝΑΙ	48,73%	78,70%
ΟΧΙ	18,76%	9,25%
Δεν με ενδιαφέρει	32,51%	12,05%

Ένας στους δύο εκπαιδευτικούς και δύο στους οκτώ φοιτητές θα έκαναν απεργία με μοναδικό σκοπό τη λύση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγανόπουλων.

Το θετικό αυτό ποσοστό είναι αρκετά μεγάλο, αν σκεφτεί κανείς ότι στις απεργίες της ΔΟΕ και της ΟΛΜΕ συμμετέχει το 40 ως το 75% των εκπαιδευτικών συνήθως.

- Πίνακες και στοιχεία ερευνών που αφορούν τους Τσιγγάνους και άλλες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού. ³⁷

α. Έρευνα των Φ. Αργυράκη, Κ. Μιχαλά, Δ. Ντούσα, Φ. Παπαϊωάννου, Π. Σπανού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Αποδοχή-απόρριψη μαθητών Ε' και ΣΤ' Δημοτικού ως προς την καταγωγή

Ποιες από τις παρακάτω κατηγορίες παιδιών δεν θα ήθελες να είναι στην τάξη σου; ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΗΘΕΛΑΝ ΝΑ ΕΧΟΥΝ ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥΣ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ
Ελληνόπουλα Τσιγγάνικης καταγωγής	63%
Αλβανόπουλα	56%
Ελληνόπουλα Ανατολικών χωρών	16%
Αφρικανόπουλα	22%
Ελληνόπουλα Δυτικών χωρών	7%
Ελληνόπουλα	1%

ΠΗΓΗ: Φ. Αργυράκης, Κ. Μιχαλάς, Δ. Ντούσας, Φ. Παπαϊωάννου, Π. Σπανός: «Η στάση των παιδιών απέναντι στο “Διαφορετικό”: Έθνος, χρώμα θρήσκευμα». Δημοσιευμένη έρευνα στο περιοδικό Εκπαιδευτική Κοινότητα, τευχ. 28 (1994). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε Δημοτικά σχολεία της Κηφισιάς, του Αμαρουσίου, της Καλλιθέας, της Νίκαιας και του Μενιδίου, την άνοιξη του 1993, και παρουσιάστηκε σε συνέδριο της Διεθνούς Αμνηστίας στις 27 Νοέμβρη 1993.

β. Έρευνα της Ευρωδ ήμ στην Αθήνα.

I. Πρώτη (1986)

- Το 66% δεν εμπιστευόταν τους Τσιγγάνους
- Το 58% δεν εμπιστευόταν τους μουσουλμάνους
- Το 57% δεν εμπιστευόταν τους Εβραίους

II. Δεύτερη(1988)

Το 62% είχαν λίγο ή καθόλου καλή γνώμη για τους Τσιγγάνους.

Το 64% είχαν λίγο ή καθόλου καλή γνώμη για τους μουσουλμάνους.

Το 73% είχαν λίγο ή καθόλου καλή γνώμη για τους άθεους.

Το 71% είχαν λίγο ή καθόλου καλή γνώμη για τους Εβραίους.

γ. Έρευνα του Γραφείο Δημοσκοπήσεων «Opinion» στην Ηπειρωτική Ελλάδα, το 1993.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Συμπάθεια και Αντιπάθεια για διάφορους λαούς και μειονοτικές ομάδες

ΛΑΟΙ-ΟΜΑΔΕΣ	ΣΥΜΠΑΘΕΙΑ	ΑΝΤΙΠΑΘΕΙΑ
Τσιγγάνοι	20%	55%
Αλβανοί	8%	76%
Τούρκοι	5%	89%
Εβραίοι	15%	57%
Γερμανοί	34%	33%
Αμερικάνοι	40%	30%
Μουσουλμάνοι Δ. Θράκης	11%	62%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Απόψεις για τους Τσιγγάνους

ΑΠΟΨΕΙΣ	ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ	ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ
Οι Τσιγγάνοι πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας.	77%	15%
Δεν θα παντρευόμουν ποτέ ένα Τσιγγάνο.	64%	24%
Να μπορούν να χρησιμοποιούν ελεύθερα τη γλώσσα τους.	78%	14%
Ακόμη και τις συνθήκες διαβίωσης να διορθώσουν οι Τσιγγάνοι θα συνεχίσουν να είναι βρόμικοι.	48%	42%

ΠΗΓΗ: Τα αποτελέσματα της έρευνας της «Opinion» δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα Αυγή, στις 10.12.1994. Την επιμέλεια των κειμένων είχε το «Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι».

37. Φ. Αργυράκης, Κ. Μιχαλάς, Δ. Ντούσας, Φ. Παπαιωάννου, Π. Σπανός: «Η στάση των παιδιών απέναντι στο “Διαφορετικό”: Έθνος, χρώμα θρήσκευμα». Δημοσιευμένη έρευνα στο περιοδικό Εκπαιδευτική Κοινότητα, τευχ. 28 (1994).

Διδασκαλία σε παιδιά Ρομά: Καταγραφή, Αξιολόγηση και προτάσεις από την εμπειρία στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Ελευθερίου-Κορδελιού

Παρακάτω ακολουθούν τα συμπεράσματα από συζήτηση που είχαμε με δασκάλα στο 6^ο δημοτικό σχολείο Ελευθερίου Κορδελιού. Παρουσιάζονται οι δυσκολίες που επισημάνθηκαν στα τσιγγανόπαιδα στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, όπως η μη εξοικείωση με τις έννοιες του σχολείου και η παροχή ελλιπούς εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα καταγράφονται και οι δυσκολίες στην προσαρμογή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και στο σχολικό περιβάλλον, όπως είναι οι κοινωνικές προκαταλήψεις και ο διαφορετικός τρόπος ζωής. Καταθέτονται στοιχεία με τη μορφή παραδειγμάτων που αφορούν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος της ενισχυτικής διδασκαλίας, αλλά και του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα. Γίνεται προσπάθεια αξιολόγησης των συγκεκριμένων δυσκολιών, ώστε μέσα από τη σωστή καταγραφή και την επισήμανση των επιμέρους προβλημάτων να οδηγηθούμε στη άρση των εμποδίων που δυσκολεύουν τη φοίτηση αυτών των παιδιών στο σχολείο, και εν γένει την σχολική τους επίδοση.

Το 6ο Δημοτικό σχολείο Ελευθερίου-Κορδελιού χαρακτηρίστηκε ως διαπολιτισμικό βάση του Ν. 2413, ΦΕΚ 124, τεύχος πρώτο 17-6-96, κεφ. Γ' και σε αυτό φοιτούν ομογενείς από την Β. Ήπειρο, Πόντιοι από την Σοβιετική Ένωση, τσιγγάνοι και γηγενείς μαθητές. Το σχολικό έτος 1998/99 φοίτησαν 14 τσιγγανόπαιδα, δηλαδή 4% στο σύνολο των μαθητών, εκ των οποίων οι εννιά παρακολούθησαν την πρώτη δημοτικού, ενώ οι τρεις εντάχθηκαν στην Τετάρτη και οι δύο στην Πέμπτη τάξη. Κριτήριο ένταξης αποτέλεσε η ηλικία των μαθητών και όχι οι γνώσεις τους. Σταθερά φοίτησε μόνο το 50% των τσιγγανοπαίδων.

Κατά το σχολικό έτος 1998/99 το 6ο δημοτικό σχολείο Ελευθερίου Κορδελιού εντάχθηκαν στο πρόγραμμα <<Εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων>>, το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Υπουργείο Παιδείας. Οι γενικοί στόχοι του προγράμματος ήταν α) η εγγραφή των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο της περιοχής τους, β) η συστηματική φοίτηση των παιδιών στο σχολείο και γ) η παραγωγή διδακτικού υλικού.

Παρατηρήσεις από την τάξη:

1. Το επίπεδο των μαθητών ήταν ιδιαίτερα χαμηλό όσο αφορά στις γνώσεις και στις δεξιότητες τους , ώστε ήταν πρακτικά αδύνατο να παρακολουθήσουν το ρυθμό δουλείας και τα περιεχόμενα διδασκαλίας της κανονικής τους τάξης . Από τους πέντε μαθητές κανείς δε γνώριζε ανάγνωση και γραφή και χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι παρουσιάστηκε δυσκολία ακόμα και στο τρόπο που κρατούσαν το μολύβι . Σύμφωνα με παρατηρήσεις δασκάλων η συμμετοχή τους στο μάθημα ήταν ανύπαρκτη .
2. Οι μαθητές εντάχθηκαν στο πρόγραμμα της ενισχυτικής διδασκαλίας ειδικά για αυτούς για τρεις ώρες την ημέρα . Το μέτρο αυτό αποσκοπούσε στην εντατική διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας για την κάλυψη των γλωσσικών αναγκών των μαθητών , με στόχο την καλύτερη ένταξη και ενσωμάτωση τους στην τάξη .
3. Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης ομάδας , το διδακτικό υλικό και οι τρόποι διδασκαλίας που ακολούθησαν διέφεραν από τους συνήθειες . Η οργάνωση του μαθήματος χωρίστηκε σε δυο επίπεδα : το προφορικό και το γραπτό . Για την εξάσκηση του προφορικού λόγου χρησιμοποιήθηκαν περιγραφές αρχικά από το οικείο περιβάλλον των μαθητών με στόχο την εκμάθηση της <<καθημερινής γλώσσας>> . Οι περιγραφές αφορούσαν τον τρόπο ζωής καθώς και τις διάφορες εμπειρίες από το οικογενειακό , σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον . Μεγάλη προσοχή δόθηκε στην εξιστόρηση οικείων προς αυτούς θεμάτων , όπως για παράδειγμα η λαϊκή αγορά .
4. Στην οργάνωση του γραπτού λόγου χρησιμοποιήθηκε λεξιλόγιο προσιτό στους μαθητές , δηλαδή λέξεις με συγκεκριμένο περιεχόμενο και όχι αφηρημένες έννοιες , για να διευκολυνθεί η συνειδητοποίηση του φθόγγου και η σύνδεση με τη γραφή του . Ακόμη έγινε προσπάθεια χρήσης λέξεων οι οποίες συνδέονται με εικόνες , για αμεσότερη κατανόηση και αύξηση του ενδιαφέροντος του μαθητή .

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης προσπάθειας στο τέλος της σχολικής χρονιάς ήταν τα εξής :

1. Όλα τα τσιγγανόπαιδα παρουσίασαν σταθερή φοίτηση για όλη την σχολική χρονιά
2. α) Κάποιοι μαθητές τις τετάρτης δημοτικού έμαθαν να διαβάζουν και να γράφουν σύμφωνα με το αναγνωστικό της πρώτης δημοτικού β) κάποιοι άλλοι έμαθαν μόνο να συλλαβίζουν και γ) κάποιοι μαθητές πάλι της τετάρτης δημοτικού παρουσίασαν βελτίωση στον προφορικό λόγο .

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος της ενισχυτικής διδασκαλίας καταγράφηκαν σημαντικές παρατηρήσεις για τις δυσκολίες προσαρμογής στο εκπαιδευτικό σύστημα .

Δυσκολίες εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας

Στις δυσκολίες που εμφανίστηκαν στην προσπάθεια εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τους μικρούς Ρομά αναφέρονται ως πιο σημαντικές οι παρακάτω .

1. Η χρήση της τσιγγάνικης γλώσσας

Η χρήση της τσιγγάνικης γλώσσας στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του μαθητή , δηλαδή η χρήση άλλης γλώσσας από την επίσημη του σχολείου αποτέλεσε την κύρια δυσκολία στην εκμάθηση της ελληνικής . Οι Ρομά ομιλούν τη Ρομάνες και καλούνται να διδαχθούν στο σχολείο την ελληνική , η οποία είναι η δεύτερη γλώσσα τους , ως μητρική . Το εκπαιδευτικό σύστημα στηρίζετε σε γλωσσικές και νοηματικές εμπειρίες που θεωρούνται κτήμα όλων των μαθητών και δε λαμβάνει υπόψη ότι θα γνωρίζουν και θα είναι εξοικειωμένοι με την ελληνική . Η πολιτιστική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στο σχολείο και τους Ρομά που ανήκουν σε μειονότητα μειώνει τη δυνατότητα κατανόησης των χρησιμοποιούμενων εννοιών στο σχολικό περιβάλλον .

Επιπλέον η ελλιπής γνώση της ελληνικής ως 2ης γλώσσας περιόρισε την προσπάθεια των τσιγγανόπαιδων για την εκμάθηση της . Η επικοινωνία του μαθητή με το δάσκαλο ήταν περιορισμένη , γιατί ο μαθητής δεν κατανοούσε απόλυτα τη γλώσσα του δασκάλου και γιατί ο ίδιος δε μπορούσε να εκφράσει παρά μόνο συγκεκριμένα σημεία .

2. Μη κατανόηση του έντυπου

Ακόμα παρατηρήθηκε ότι ο φόβος και η μη κατανόηση που έδειξαν οι μαθητές για το γραπτό κείμενο ως έννοια , λειτούργησε σε κάποιο βαθμό ανασταλτικά στην εκμάθηση της ελληνικής . Η αντιμετώπιση των βιβλίων τους αρχικά με φόβο και ανησυχία και έπειτα με αδιαφορία δε βοήθησε στη θετική προσέγγιση του διδακτικού υλικού του σχολείου .

3. Η παροχή ελλιπούς εκπαίδευσης

Η λανθασμένη αντίληψη ότι οι τσιγγάνοι μειονεκτούν εγγενώς οδήγησε στην παροχή ελλιπούς εκπαίδευσης . Η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών και η σιωπή τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος ερμηνεύτηκαν συχνά ως έλλειψη πνευματικών ικανοτήτων και η διδασκαλία που τους προσφέρθηκε καθώς και οι σχέσεις , οι οποίες διαμορφώθηκαν με τους δασκάλους τους βασίστηκαν σε αυτήν την πεποίθηση .

Δυσκολίες προσαρμογής στο εκπαιδευτικό σύστημα

Στις δυσκολίες προσαρμογής στο εκπαιδευτικό σύστημα θα ήταν σκόπιμο να τονιστεί η διαφορά ανάμεσα σε εκείνες που προκύπτουν από τα τσιγγανόπαιδα και σε εκείνες που οφείλονται στο σχολείο και στο ευρύτερο σχολικό περιβάλλον . Και αυτό γιατί συνήθίζεται να διατυπώνεται ως πρόβλημα η σχολική αποτυχία των τσιγγανόπαιδων και όχι η αποτυχία του σχολείου να μορφώσει τα τσιγγανόπαιδα .

1. Η ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας

Η ελλιπής γνώση της ελληνικής , η οποία είναι η επίσημη και η κυρίαρχη στο σχολείο, έθεσε τους τσιγγάνους μαθητές από την αρχή σε μειονεκτική θέση . Η δημιουργία προβλημάτων συνεννόησης με το δάσκαλο και τους μαθητές ήταν συχνή και οδήγησε αρκετές φορές στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι οι Ρομά αποτελούσαν κατώτερη κοινωνικά ομάδα μέσα στο σχολείο . Με αυτόν τον τρόπο οι συγκεκριμένοι μαθητές αποκλείστηκαν από τα συλλογικά παιχνίδια κατά τη διάρκεια του διαλείμματος και από τις σχολικές εκδηλώσεις . Αυτό σήμαινε την αυτόματη περιθωριοποίηση τους αφού εκ των πραγμάτων ήταν ελάχιστες οι δυνατότητες επαφής με την υπόλοιπη ομάδα . Το παιχνίδι που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως

μέσο ανάπτυξης της αλληλεγγύης και της συντροφικότητας κατέληξε στην κατηγοριοποίηση των μαθητών .

2. Ο διαφορετικός τρόπος ζωής

Ο διαφορετικός τρόπος ζωής των τσιγγανόπαιδων επηρέασε αρνητικά την ομαλή ένταξη τους στην τάξη , επειδή οι πολιτιστικά διαφέροντες μαθητές αντιμετωπίστηκαν με επιφυλακτικότητα και δυσπιστία από τους υπόλοιπους , ιδιαίτερα όταν ο δάσκαλος εσκεμμένα αγνόησε την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά που έφερε το κάθε παιδί . Η διαφορετική εμφάνιση και η έλλειψη πειθαρχίας εξαιτίας ενός διαφορετικού κώδικα αξιών που παρουσίασαν τα τσιγγανόπαιδα ενίσχυσε την τάση περιθωριοποίησης των παιδιών . Η άγνοια βασικών εννοιών , όπως της γραφής λόγω μη επαφής και εξοικείωσης στο οικογενειακό περιβάλλον με το έντυπο υλικό και της αίσθησης του χρόνου αποτέλεσε μία ακόμα δυσκολία στην προσπάθεια των μαθητών για κατανόηση και ένταξη στη σχολική ζωή .

3. Η λανθασμένη στάση των εκπαιδευτικών

Η στάση των εκπαιδευτικών ήταν μία ακόμη δυσκολία που αντιμετώπιζαν τα τσιγγανόπαιδα καθημερινά . Κατά τη διάρκεια του μαθήματος το τσιγγανόπαιδο καθότανε άπραγο , αδύναμο συνήθως να αντιληφθεί το περιεχόμενο και το νόημα της διδασκαλία , ενώ ο δάσκαλος δεχότανε με εύκολο τρόπο τη συγκεκριμένη στάση . Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο οι Ρομά να αντιμετωπιστούν ως μη ενεργά μέλη στην κοινότητα της τάξης , αλλά και οι ίδιοι να επιθυμούν το εξωσχολικό περιβάλλον και να αυξάνουν τις απουσίες τους και ακόμα να εγκαταλείπουν το σχολείο .

4. Η στάση των γονέων των υπόλοιπων παιδιών

Η στάση των γονέων των υπόλοιπων παιδιών είναι ένας ακόμα παράγοντας που επηρέασε αρνητικά την προσαρμογή των τσιγγανόπαιδων στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα . Πολλοί γονείς ζήτησαν από το δάσκαλό της τάξης να φροντίσει να μην καθίσουν τα παιδιά τους στο ίδιο θρανίο με τα τσιγγανόπαιδα και πολλοί τους θεωρούσαν υπεύθυνους για οτιδήποτε συνέβαινε στο χώρο του σχολείου , όπως η απώλεια μικροπραγμάτων (για παράδειγμα σβηστήρα) . Αυτή η στάση έχει ως αποτέλεσμα τη υιοθέτηση των ιδίων αντιλήψεων από τα παιδιά και την εδραίωση και αναπαραγωγή της εξαιτίας της μη παρέμβασης του σχολείου .

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι τα τσιγγανόπαιδα με την είσοδο τους στο σχολείο μπαίνουν σε ένα κόσμο γεμάτο προκαταλήψεις απέναντι τους και , όχι σπάνια , ρατσισμό . Το εχθρικό σχολικό περιβάλλον όχι μόνο δεν αποτελεί κίνητρο αλλά λειτουργεί αποτρεπτικά για κάθε παιδί και όχι μόνο τσιγγανόπαιδο . Ιδιαίτερα οι μικροί Ρομά οι οποίοι προέρχονται από μια κοινωνική ομάδα που θεωρείται πολιτισμικά και γλωσσικά κατώτερη από την κυρίαρχη και που βιώνει την κοινωνική απόρριψη και αποβολή καθημερινά είναι πιο ευαίσθητοι σε ζητήματα αποδοκιμασίας και διακρίσεων εις βάρος τους . Για αυτό το λόγο συχνά απογοητεύονται και εγκαταλείπουν την εκπαίδευση τους .

Όπως μας περιγράφει η δασκάλα δημοτικού τραγική είναι η κατάσταση με τα πιστοποιητικά των Ρομά. Συγκλονιστικό παράδειγμα η ιστορία της Νεζίε:

Φεβρουάριος του 1999 . Η τσιγγάνα Νεζίε , μουσουλμάνα στο θρήσκευμα , γεννά το δέκατο παιδί της στο Ιπποκράτειο νοσοκομείο Θεσσαλονίκης .

Κάθε μάνα το πολύ σε μια εβδομάδα μετά τον τοκετό σε οποιοδήποτε νοσοκομείο παίρνει εξιτήριο και φεύγει από αυτό με το νεογέννητο παιδί . Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και στην περίπτωση της Νεζίε . Το βρέφος έμεινε για 20 μέρες στο νοσοκομείο όχι εξαιτίας κάποιας αρρώστιας , αλλά επειδή οι γραφειοκρατικές υπηρεσίες του νοσοκομείου απαγόρευσαν την έξοδο του από τη μαιευτική κλινική λόγω έλλειψης πιστοποιητικών στοιχείων των γονιών . Για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου δεν ήταν αρκετή η γέννα της Νεζίε , που πιστοποιεί την μητρότητα , έπρεπε αυτό να αποδεικνύεται και εγγράφως από τα επίσημα έγγραφα των δελτίων αστυνομικής ταυτότητας τόσο της μητέρας όσο και του πατέρα , τα οποία δεν υπάρχουν . Η μη ύπαρξη ταυτότητας για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου είναι μια σοβαρότατη έλλειψη και μάλιστα για μια μάνα που δεν έχει αυτό το δημόσιο έγγραφο , τόσο αξιόποινη πράξη , ώστε να μη δικαιούται το παιδί που πριν λίγο έφερε στον κόσμο .

Το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ήταν απαραίτητο για τη συμπλήρωση διαφόρων εντύπων του νοσοκομείου , γιατί οι υπηρεσίες δεν είχαν εμπιστοσύνη στα στοιχεία που έδωσε η μητέρα λίγο πριν τη γέννηση του παιδιού . Οι επιφυλάξεις των υπηρεσιών του νοσοκομείου δεν σταματάνε στην ταυτότητα , απαιτούν από τους γονείς ληξιαρχική πράξη γάμου και πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης , προκειμένου να επιτρέψουν την έξοδο του παιδιού . Αυτή η απαίτηση που έχει να κάνει με την κυρίαρχη υποψία των υπηρεσιών απέναντι στους Ρομά και αποτελεί

στοιχείο διάκρισης εις βάρος τους , διατυπώθηκε από την ρατσιστική αντίληψη υπαλλήλου του νοσοκομείου <<Πρέπει να έχουμε πολλά στοιχεία για αυτούς (εννοεί τους Ρομά) γιατί πουλάνε τα παιδιά τους>> . Άποψη για τους υπαλλήλους του νοσοκομείου αυτονόητη που οδηγεί στη διαμόρφωση στάσεων επιφυλακτικότητας και εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών απέναντι στους Ρομά με αποκορύφωμα την άρνηση και απαγόρευση στη μητέρα Νεζίε να πάρει το νεογέννητο παιδί της από το νοσοκομείο.

Ακόμα και όταν συγκεντρώθηκαν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά από το δήμο Ξάνθης , στα δημοτολόγια του οποίου είναι καταγεγραμμένη η οικογένεια και κατατέθηκαν στην υπηρεσία κίνησης νεογέννητων του Ιπποκράτειου νοσοκομείου , ακόμη και τότε δεν κατέστη δυνατό στη μητέρα να παραλάβει το παιδί της . Για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου δεν ήταν αρκετή η ληξιαρχική πράξη γάμου και το πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης . Απαραίτητο στοιχείο της ύπαρξης και απόδειξης των δύο γονιών ήταν τα δελτία αστυνομικής ταυτότητας . Για την έκδοση τους θα υπήρχε καθυστέρηση , μέχρι να έρθουν στο αστυνομικό τμήμα του Κορδελιού από το δήμο Ξάνθης τα πρωτότυπα πιστοποιητικά γέννησης των γονιών που απαιτούνται για το δελτίο (για την αστυνομία δεν θεωρούνται έγκυρα τα έγγραφα μέσω Fax διατύπωσε ο διοικητής του αστυνομικού τμήματος).

Δυστυχώς ελλείπει αναγραφής κάποιων στοιχείων στο πιστοποιητικό γέννησης του πατέρα , αρνείται η αστυνομία την έκδοση δελτίου ταυτότητας γι' αυτόν , προβαίνει όμως στην έκδοση για τη μητέρα . Με συγκεντρωμένα όλα τα απαραίτητα έγγραφα σύμφωνα με τις απαιτήσεις των υπηρεσιών του νοσοκομείου θα περίμενε κανείς πως δεν θα υπήρχε κάποιο πρόβλημα πλέον στην παραλαβή του παιδιού . Οι υπηρεσίες του νοσοκομείου προβάλλουν το επιχείρημα πως στην περίπτωση των Ρομά θα πρέπει να υπογράψει τα σχετικά έγγραφα και ο πατέρας , ως αρχηγός της οικογένειας . Γι' αυτές δεν υφίσταται η ισότητα των δυο φύλων και ότι η μητέρα δεν μπορεί να εκπροσωπεί την οικογένεια . Σε κάθε δε ευκαιρία οι υπάλληλοι επαναλαμβάνουν τις επιφυλάξεις τους και τις ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντι στους Ρομά «Αυτοί πουλάνε τα παιδιά τους» και προς την μητέρα «Τι θέλει και γεννά τόσα παιδιά για να τα έχει στο δρόμο;»

Για να πάρει η μητέρα το νεογέννητο παιδί υποχρεώνεται να συμπληρώσει υπεύθυνη δήλωση στην οποία δηλώνει ότι είναι παντρεμένη με το σύζυγο της Ραμαδάν , που δεν έχει ταυτότητα . Η επιφυλακτικότητα και ρατσισμός των

υπηρεσιών δεν σταματά στο σημείο αυτό , αλλά συνεχίζεται , όταν η διευθύντρια διαπιστώνει ότι η Νεζίε είναι αναλφάβητη . Αναγκάζει τον γράφοντα να συνυπογράψει τη δήλωση της μητέρας ως δάσκαλος των παιδιών της οικογένειας επιβεβαιώνοντας τον αναλφαβητισμό της , διαφορετικά δεν θα της δινόταν και πάλι το εξιτήριο για το νεογέννητο .

Είκοσι μέρες μετά τη γέννηση το βρέφος παραλαμβάνεται από τους γονείς οι οποίοι σε καθημερινή βάση βρίσκονταν στο νοσοκομείο , ενώ για τα άλλα τρία νήπια της οικογένειας φροντίζουν στην παράγκα η δεκάχρονη κόρη τους η Κιμπαριέ και για να έχουν έστω τα ελάχιστα της διατροφής , φροντίζει ο 14χρονός γιος Ακάν κουβαλώντας λιπάσματα .

Τα δύο παιδιά φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο. Τα προβλήματα όμως που αντιμετώπισε η οικογένεια στο νοσοκομείο μετά τη γέννηση του νέου μέλους αναγκάζουν τα παιδιά να διακόψουν τη φοίτηση τους.

Η γραφειοκρατική συμπεριφορά των υπηρεσιών , οι οποίες εξάντλησαν όλα τα περιθώρια της ρατσιστικής τυπικότητας στην περίπτωση της γέννησης ενός παιδιού Ρομά και η ρατσιστική αντιμετώπιση από φορείς και πρόσωπα του νοσοκομείου αποτέλεσαν θέμα πολύωρης συζήτησης στο σχολείο με τα παιδιά Ρομά της τάξης υποδοχής . Άλλωστε τα προβλήματα που βίωσε η οικογένεια του Ραμαδάν και της Νεζίε τα γνώριζαν όλοι και όλες στον καταυλισμό .

Αυτά τα γεγονότα εκτός από παραγωγικό θέμα συζήτησης και μαθήματος αποτέλεσαν αφορμή τακτοποίησης γραφειοκρατικών υποθέσεων με δήμους και ληξιαρχεία καθώς και έναρξη διαδικασίας έκδοσης ταυτοτήτων για τα αγόρια και τα κορίτσια του καταυλισμού , που πληρούσαν τις προϋποθέσεις ηλικίας .

Η περίπτωση που παρουσιάστηκε είναι προφανώς ελάχιστη και μόνο ενδεικτική μπροστά σ ' αυτές που βιώνουν καθημερινά οι ίδιοι οι Ρομά σε συνθήκες ανέχειας , φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού . Αυτή όμως η περίπτωση φαίνεται ότι είναι ικανή να δείξει τον τρόπο με τον οποίο οι συγκεκριμένοι μηχανισμοί οδηγούν τα παιδιά Ρομά εκτός σχολείου .

Τόσο οι προαναφερόμενοι θεσμικοί μηχανισμοί όσο και άλλα που δεν μπορούν να παρουσιαστούν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας παρεμποδίζουν αυτά τα παιδιά από την απορρόφηση του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου της εκπαίδευσης .

Συνεπώς η ένταξη των παιδιών αυτών στο σχολείο μπορεί να πραγματοποιείται καθημερινά ως αποτέλεσμα εφαρμογής διαφορετικών στρατηγικών από το σχολείο , μιας και η κάθε κατάσταση είναι διαφορετική από τις άλλες . Με άλλα λόγια οι μηχανισμοί παρεμπόδισης να αναγνωρίζονται στην κάθε περίπτωση , να κρίνονται και να διερευνώνται ως προς τις επιπτώσεις τους στα διάφορα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να αναδεικνύονται κάθε φορά ως πολιτικά προβλήματα , που αυτό σημαίνει απαίτηση για άμεση πολιτική παρέμβαση προκειμένου να αίρονται κάθε φορά που παρουσιάζονται .

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως φάνηκε οι μειονότητες που υποχρεούνται να φοιτήσουν σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο , δεν παίρνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες τους ή σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα χαμηλότερης ποιότητας , αποκλείονται εμμέσως από την απορρόφηση κοινωνικών και δημοσίων αγαθών , όπως της εκπαίδευσης , και οδηγούνται σε κοινωνικό αποκλεισμό . Άρα είναι απαραίτητο να γίνουν ουσιαστικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα , ώστε το σχολείο να αποδέχεται και να ευνοεί τις προσωπικές και πολιτιστικές αξίες των μαθητών , αντί να τις αγνοεί ή να τις υποτιμά , για να υπάρξουν μεγαλύτερες πιθανότητες αυτοί οι μαθητές να πετύχουν εκπαιδευτικά και με αυτόν τον τρόπο να προωθηθεί η ανάπτυξη της προσωπικότητας τους και η ένταξη τους στην κοινωνία .

Μερικές προτάσεις προς αυτήν την κατεύθυνση, είναι:

- α) Η παράλληλη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας ,
- β) Η αποδοχή της πολιτισμικής ταυτότητας όλων των μαθητών,
- γ) Η προσχολική αγωγή και για τα τσιγγανόπαιδα και
- δ) Η συνεργασία δασκάλων –γονέων .

Τέλος η στήριξη και η ενθάρρυνση του παιδιού έχουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του και στην πορεία της σχολικής του ζωής . Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού είναι επιτακτική , επειδή οι μαθητές έχουν ανάγκη τόνωσης της αυτοπεποίθησης τους και της αναγνώρισης της εθνικής , κοινωνικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας .

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. <http://krama.net>
2. <http://lyk-varth.ilei.sch.gr>
3. <http://users.auth.gr>
4. <http://www.antibaro.gr>
5. <http://el.wikipedia.org>
6. <http://www.greekhelsinki.gr>
7. www.rhodes.aegean.gr
8. <http://www.tnn.gr>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. FRASER ANGUS.Οι Τσιγγάνοι. Αθήνα, Οδυσσεάς, 1997.
2. Αργυράκης Φ. Μιχαλάς Κ., Ντούσας Δ., Παπαϊωάννου Φ., Σπανός Π.: «Η στάση των παιδιών απέναντι στο “Διαφορετικό”: Έθνος, χρώμα θρήσκευμα». Δημοσιευμένη έρευνα στο περιοδικό Εκπαιδευτική Κοινότητα, τευχ. 28 (1994).
3. ΒΑΞΕΒΑΝΟΓΛΟΥ Α. Έλληνες, Τσιγγάνοι: περιθωριακοί και οικογενειάρχες. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001.
4. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Μ., ΚΟΤΣΙΩΝΗΣ Π, ΓΕΝΙΑΤΑΚΗ Ε, ΔΡΟΣΟΣ Α, ΜΑΡΣΕΛΟΣ Β, Μελέτη για τη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων. Αθήνα. ΥΠΕΠΘ/ Γ.Γ.Λ.Ε.. 1987.
5. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Μ, ΠΑΥΛΗ-ΚΟΡΡΕ Μ, Όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ /Γ.Γ.Λ.Ε., 1996.
6. ΓΚΟΤΟΒΟΣ Α. Ε. Εθνική ταυτότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η λέσχη των Εκπαιδευτικών, τευχ. 17, 1997. 35. ΔΗΜΟΥ Γ. Στοιχεία Πολιτισμού, Ιωάννινα, χ. εκδ. στ., 1995.
7. ΓΚΟΤΟΒΟΣ Α. Ε. Εκπαίδευση και. Ετερότητα Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2002.
8. ΔΗΜΟΥ Γ. Στοιχεία Πολιτισμού, Ιωάννινα, χ. εκδ. στ., 1995.
9. ΚΟΓΚΙΔΟΥ Δ., ΤΡΕΣΣΟΥ-ΜΥΛΩΝΑ Ε. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ, Ε. Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση. χ. εκδ. στ., 1994.
10. ΚΟΜΗΣ Κ., Τσιγγάνοι (Ιστορία. Δημογραφία .Πολιτισμός) Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.
11. ΛΟΥΛΕ-ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ Ν. Εμείς οι Τσιγγάνοι. Αθήνα, Καραμπερόπουλος, 1991.
12. ΛΥΔΑΚΗ Α. Οι τσιγγάνοι στην πόλη. Αθήνα, Καστανιώτης, 1997.
13. ΜΑΡΚΟΥ Γ. Εισαγωγή στη διαπολιτισμική αγωγή. Ελληνική και διεθνής εμπειρία. Τόμος 1, Αθήνα, χ. εκδ. στ., 1995.
14. ΜΑΡΚΟΥ Γ. Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε., 1996.
15. ΜΠΙΡΗ Κ. Οι Γύφτοι. Μελέτη Λαογραφική και Εθνολογική. Αθήνα, ΕΣΤΙΑ, 1942.

16. Ντούσας Δημήτρης. Rom και φυλετικές διακρίσεις. Gutenberg.Αθήνα 1997.
17. ΝΤΟΥΣΑΣ Δ.Οι φυλετικές διακρίσεις στην εκπαίδευση των Τσιγγάνων.Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου, τευχ. 3, 1991.
18. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και παιδαγωγικές πρακτικές. Η λέσχη των Εκπαιδευτικών, τευχ. 17, 1997.
19. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία - Πολιτισμός. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.. 1996.
20. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γ. Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.